

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут заочного навчання
Юридично-психологічний факультет
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ
В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

науково-практична інтернет-конференція
(Київ. 23 січня 2014)

КИЇВ 2014

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор:

В.В. Коваленко – ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України.

Заступники відповідального редактора:

В.В. Черней – перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент;

В.В. Сокурєнко – проректор Національної академії внутрішніх справ по службі, кандидат юридичних наук, доцент;

Ю.В. Опалінський – начальник навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

С.Д. Гусарєв – начальник кафедри теорії держави та права НАВС, доктор юридичних наук, професор; **А.М. Колодій** – начальник кафедри конституційного та міжнародного права НАВС, доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України, заслужений юрист України; **Кузьменко О.В.** – начальник кафедри адміністративного права і процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор; **Савченко А.В.** – начальник кафедри кримінального права НАВС, доктор юридичних наук, професор; **Удалова Л.Д.** – начальник кафедри кримінального процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор; **Ю.О. Заїка** – начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор; **І.І. Мотиль** – заступник начальника навчально-наукового інституту заочного навчання НАВС, кандидат юридичних наук.

Відповідальний секретар:

В.Л. Федоренко – заступник начальника ННІЗН – декан юридично-психологічного факультету НАВС, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 19.02.2014 № 7).

Права та свободи людини в контексті модернізації Конституції України / За заг. ред. проф. В.В. Коваленка; матеріали науково-практичної інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Видавництво Ліра-К, 2014. – 192с.

ISBN 978-966-2174-20-5

ББК 341.231.14

© Національна академія внутрішніх справ, 2014

© Видавництво Ліра-К, 2014

ПЕРЕДМОВА

Розвиток України як демократичної, соціальної, правової держави, зміст і спрямованість діяльності якої визначають права й свободи людини та їх гарантії, увійшов у складний період, зумовлений політико-правовою та соціально-економічною кризою в нашій країні. Події останніх місяців новітньої історії України переконливо доводять важливість для громадян та суспільства в цілому такої універсальної цивілізаційної цінності, як права і свободи людини та прагнення захищати їх усіма легітимними способами.

Водночас захист прав і свобод людини не знімає актуальності проблеми вдосконалення їх системи, а також механізмів реалізації цих прав та свобод. Ці питання залишаються на сьогодні важливими як для юридичної науки, так і для правотворчої та правозастосовної практики. У цьому сенсі слід згадати й про численні наукові дослідження вітчизняних учених-правників, присвячені питанням прав і свобод людини та правозахисній діяльності в Україні, й про напрацювання Конституційної Асамблеї (2012-2014) щодо модернізації конституційних прав і свобод людини.

Не можна оминати увагою й те, що учасники сучасних політичних процесів також закликають до започаткування конституційних реформ. Очевидно, що успіх їх проведення безпосередньо залежатиме від того, наскільки законодавець зможе наповнити конституційний проект духом поваги до людини і суспільства, ідеями демократії та верховенства права.

Зазначене обумовлює посилену увагу дослідчених і молодих науковців до проблем утвердження та захисту прав і свобод людини в контексті реалій та перспектив удосконалення Основного Закону. Свої оригінальні думки щодо питань, винесених у заголовок матеріалів інтернет-конференції, висловили і обґрунтували науковці з Національної академії внутрішніх справ, Національної академії правових наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту законодавства Верховної Ради України, Луганського університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Основними авторами представлених увазі читача матеріалів стали студенти і слухачі навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ. У своїх доповідях вони ґрунтовно розкривають проблеми вдосконалення прав і свобод людини в контексті конституційної реформи, висвітлюють актуальні питання теорії та історії прав і свобод людини, правозахисної діяльності в Україні та за кордоном, проблеми захисту прав людини в адміністративному, кримінальному та кримінальному процесуальному, цивільному, господарському й трудовому праві, а також шляхи і напрямки вдосконалення чинного законодавства у сфері прав та свобод людини.

Маємо надію, що подані в цій збірці наукові матеріали сприятимуть подальшому розвитку вітчизняної правозахисної доктрини, удосконаленню законодавчих і інституційних механізмів захисту конституційних прав і свобод людини, а також стануть у нагоді при підготовці фахівців-правознавців у Національній академії внутрішніх справ.

Оргкомітет конференції

Коваленко В. В.
ректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Конституція України у статті 3 визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою цінністю, а права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Таким чином Основний Закон визначає магістральний вектор внутрішньої політики України, відображений у відомій для всіх демократичних країн світу формулі: «від Людини – до Держави». Тобто держава не має абсолютної влади щодо людини, основоположні права та свободи якої й визначають межі та обсяги їх взаємодії. Натомість людина, її життя і права й свободи є універсальним мірилом ефективності функціонування будь-якої сучасної держави.

Події останніх місяців в Україні, складні та неоднозначні за своїм змістом вкотре переконують у винятковій важливості всебічного захисту основоположних прав і свобод людини, визначених Основним Законом, а також у необхідності упередження правового нігілізму в правозахисній та правоохоронній сферах. У цьому сенсі важливо пам'ятати відому аксіому римського права про те, що права однієї людини починаються там, де закінчуються права іншої. Тож повага громадян до власних прав і прав та свобод інших людей як найвищої соціальної цінності є важливою умовою виходу з кризи, що існує в Україні. Самі ж конституційні права та свободи й гарантії їх реалізації мають стати наріжним каменем для подальшого розвитку національного державотворення та правотворення, утвердження демократії й верховенства права, укріплення авторитету нашої держави на міжнародній арені.

Реалізація зазначеної мети передбачає усвідомлення витоків, сутності та змісту основоположних прав і свобод людини, вивчення їх суспільної цінності та вітчизняних і зарубіжних традицій правозахисної діяльності, переосмислення унормованої в Основному Законі системи конституційних прав і свобод та ефективності механізмів їх захисту, обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення відповідних положень Конституції й законів України. Все це вимагає нових підходів і поглядів на права та свободи людини й шляхи вдосконалення їх захисту. Переконаний, що на сьогодні наша молодь, яка демонструє свою високу

громадянську свідомість, жагу до нових знань та бажання втілювати їх на практиці, взмозі розв'язати цю проблему. Насамперед, шляхом участі у правових реформах, потреба в проведенні яких нині лише посилилася.

Як відомо, цінність природних і невідчужуваних прав людини була відома ще за часів Античності. Хоча в цей період права людини нерозривно пов'язані насамперед із громадянством і є, по суті, формою його реалізації в повсякденному житті. Так, виголошення особою юридичної формули «Civis – Romanus sum» – «Я – громадянин Риму» гарантувало їй захист і з боку влади.

В епоху Відродження та Реформації права і свободи людини, їх гарантії стали основою політико-правової ідеології тогочасних буржуазних революцій та були викарбувані на скрижалях перших конституцій і конституційних актів кінця XIX – початку XX ст. Окремі та найдавніші з них, як то Декларація прав людини і громадянина, прийнята Національними зборами Франції 26 серпня 1789 року, чи то Біль про права (Bill of Rights) 1789 року, що об'єднав перші десять поправок до Конституції США, донині становлять непорушну основу чинного конституційного законодавства у правозахисній сфері.

Надалі права і свободи людини та дієві механізми їх захисту отримали свій розвиток у перших соціальних і, по-суті, людиноцентристських конституціях держав Європи у XX ст. У зв'язку з цим, слід згадати Веймарську конституцію 1919 року, а також низку конституцій, прийнятих після Другої світової війни (Німеччина, Франція, Японія та ін.), що закріпили комплексну систему прав і свобод людини, гарантували їх судовий та позасудовий захист. Не менш прогресивними у сфері закріплення прав людини виявилися й конституції колишнього СРСР 1936 і 1977 років, а також конституції союзних республік, включно з УРСР. Хоча практика реалізації відповідних конституційних положень, насамперед у політичній сфері, не в усіх випадках була ефективною.

Після Другої світової війни людство усвідомило крихіткість миру за умови масового порушення прав не лише людей, а й цілих народів і рішуче засудило на Нюренберзькому та Токійському процесах людиноненавистницькі ідеології фашизму й нацизму та їх носіїв. При цьому важливим здобутком правозахисної діяльності другої половини XX ст. стало й прийняття міжнародних документів, які визначили основоположні права людини, захист яких було визначено ООН пріоритетним завданням міжнародного співтовариства. Насамперед, слід згадати Загальну декларацію прав людини 1948 року.

Визначальним трендом гуманітарного розвитку більшості держав світу у XXI ст. стало подальше розширення номенклатури прав і свобод людини. Новітні конституції та конституційні акти почали закріплювати інформаційні й екологічні права. Нового, а іноді й неочікуваного для українців звучання, набули нині питання запровадження нового «покоління» таких особистих прав людини, як право на еутаназію, право на участь у медичному експерименті тощо. Держави Європи також стали

більш уважно ставитися до колективних прав таких соціальних спільнот, як національні меншини, бездержавні народи, інваліди, діти.

Важливим вектором правозахисної діяльності у світі стало й утвердження в правотворчій і правозастосовній діяльності принципу гендерної рівності. Нині жінки все частіше стають впливовими політиками й досвідченими законодавцями. Так, наприклад, перше місце за представництвом жінок у парламенті посідає африканська країна Руанда (56 %), друге – Андорра (50 %), а третє – Куба та Швеція (45 %), 30 % представництво жінок мають законодавчі органи Алжиру, Анголи, Бурунді, Ефіопії, Лесото, Уганди, а замикає рейтинг Всесвітнього банку Єгипет, у якому відсоток жінок у парламенті за два останніх роки зменшився з 13 до 2 % з відомих причин. Хоча на сьогодні у Верховній Раді України VII скликання жінки становлять лише 9 % від її конституційного складу, що є одним із найнижчих показників в Європі.

Водночас на сьогодні ефективність розвитку гуманітарної сфери будь-якої країни світу визначається не кількістю конституюваних прав і свобод людини, а насамперед спроможністю держави забезпечити їх повноцінну реалізацію та здатністю громадянського суспільства протистояти доволі поширеній у пострадянських і постсоціалістичних республіках практиці зловживання правом загалом й правами людини зокрема.

Закономірно, що декларовані, але реально не забезпечені державою конституційні права та свободи людини стають «декоративними». Це створює соціальну напруженість і радикалізує суспільство в його намірах захистити свої законні інтереси та права пересічних громадян. Водночас соціальні протести, які все частіше виникають у різних державах світу, у тому числі й у країнах-учасниках Європейського Союзу, зокрема рухи за права людини, що зазвичай спрямовані проти корупції, безробіття, злиднів та інших негараздів, не рідко самі спричиняють порушення прав і свобод інших людей. Адже такі масові рухи (зібрання) можуть відбуватися не в мирний спосіб і становити загрозу життю та здоров'ю людей, порушувати установлений правопорядок.

Таким чином, на сьогодні можемо виділити щонайменше дві тенденції розвитку прав і свобод людини: по-перше, нині для багатьох держав світу, як і для України, важливими залишаються насамперед гарантовані, а не декларовані права та свободи людини. Останні лише дратують суспільство неспроможністю держави виконувати взяті на себе обов'язки перед людиною. По-друге, громадяни зацікавлені в розширенні легітимних і, головне, дієвих колективних форм та можливостей реалізації своїх прав і свобод не лише через вибори, а й через участь в інших формах безпосередньої демократії (референдуми, народні законодавчі ініціативи, громадські слухання), участь в управлінні державними справами та справами місцевого самоврядування, участь у мирних заходах – зібраннях, мітингах, походах, демонстраціях.

Закономірним є й прагнення громадян до утвердження та розвитку соціально активних інститутів громадянського суспільства – громадських організацій, профспілок, творчих спілок, релігійних організацій, незалежних ЗМІ тощо. Саме в цих інститутах громадяни вбачають не лише потенціал щодо захисту власних прав і свобод, а й спосіб для самореалізації в захисті інтересів громадянського суспільства та прав інших співгромадян. Зволікання законодавця в легітимізації названих форм і способів реалізації прав людини спонукає громадян до іноді радикальних та деструктивних стихійних виявів соціальної активності, у тому числі й через створення воєнізованих формувань, не передбачених чинним законодавством, діяльність яких навряд чи можна вважати конструктивним шляхом для розбудови громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Таким чином, з метою забезпечення мирного розвитку суспільства й держави необхідно вдосконалити існуючі та сформувати нові гарантії конституційних прав і свобод людини, узгоджуючи їх із реальним політичним, соціально-економічним та культурним потенціалом України. Водночас належний рівень розвитку суспільства й держави, у яких панує верховенство права та демократія, спонукає до утвердження спеціальних правових гарантій конституційних прав і свобод людини. Оскільки такі гарантії в сучасних державах отримують своє позитивне унормування, то в науці їх ще ототожнюють з юридичними гарантіями прав й свобод людини.

В Україні ці гарантії представлені насамперед Конституцією та законами України, міжнародними договорами, щодо яких Україна взяла на себе зобов'язання у сфері захисту прав людини, указами Президента України, іншими актами у сфері захисту прав і свобод людини. Так, Конституція України встановлює загальні принципи нормативно-правових гарантій. Зокрема, ст. 57 Основного Закону визначає, що закони й інші нормативно-правові акти, які визначають права громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. В іншому разі такі нормативно-правові акти не є чинними. До того ж частина третя статті 22 Конституції України містить застереження щодо звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод під час прийняття нових законів, або внесення змін до існуючих.

Зауважимо, що на сьогодні за ініціативи вищого керівництва держави приймають закони, спрямовані на створення реальних механізмів для реалізації прав і свобод людини в Україні. Наприклад, 6 листопада 2012 року прийнято Закон України «Про всеукраїнський референдум», нині в парламенті здійснюється підготовка до другого читання законопроекту «Про місцевий референдум». Водночас україн необхідний Закон «Про мирні заходи», розроблення якого триває уже понад 15 років та якому до сьогодні з різних причин парламентарії не приділяють належної уваги. Наслідками неврегульованості права громадян на мирні заходи на законодавчому рівні стали стихійні протести кінця 2013 –

початку 2014 року.

Не менш важливими для реалізації громадянами своїх прав і свобод є їх вітчизняні та міжнародні інституційні гарантії. Вони мають системний характер й охоплюють усіх суб'єктів правозахисної діяльності в нашій країні – народ України, територіальні громади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичні партії, громадські організації, профспілки, трудові колективи тощо.

Серед множини зазначених суб'єктів, покликаних гарантувати права та свободи людини, чільне місце посідає Президент України, який, згідно з частиною другою статті 106 Конституції України, виступає гарантом додержання прав і свобод людини в нашій державі. Таким чином, Основний Закон нашої держави вдосконалює поширену в XIX–XX ст. конституційну доктрину судового захисту прав людини й парламентського контролю за їх дотриманням. Тобто на рівні вищих органів державної влади в Україні гарантії прав і свобод людини представлені тріадою «глава держави – парламент – суди». Очевидно, що діяльність цих вищих органів державної влади отримує своє продовження і в роботі інших органів держави. Адже правозахисна функція є ключовою для всього механізму нашої держави.

Важливою ланкою в системі гарантій прав і свобод людини є парламент. Адже сама Верховна Рада України, згідно зі статтею 92 Основного Закону, своїми законами визначає права й свободи людини і гарантії їх реалізації, а також обов'язки громадян. На жаль, політична складова в діяльності парламенту не завжди дозволяє законодавцю максимально сконцентруватися на правозахисному напрямі роботи.

Особлива увага в механізмі організаційно-правових гарантій приділяється судовому та позасудовому захисту конституційних прав і свобод людини. Згідно зі статтею 55 Конституції України, судовий захист прав та свобод людини та громадянина здійснюється системою судів загальної юрисдикції України. Держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, які порушують права і свободи людини й громадянина. У разі використання всіх національних засобів судового захисту своїх прав і свобод особа може звернутися до міжнародних судових установ, наприклад, до Європейського суду з прав людини. На жаль, нині Україна входить до п'ятірки країн за кількістю звернень громадян до цієї поважної міжнародної судової установи.

Аналізуючи систему інституційних гарантій прав і свобод людини в Україні, не можна оминати увагою й такий її важливий елемент, як органи виконавчої влади. Насамперед, йдеться про Кабінет Міністрів України. Згідно з частиною першою статті 116 Конституції України, саме Уряд має вживати вичерпних заходів щодо забезпечення прав і свобод

людини та громадянина. Тобто забезпечення реалізації державної політики у сфері утвердження і гарантування прав людини, мають відобразитися в правозахисній діяльності органів влади. При цьому вжиття Урядом заходів щодо забезпечення прав і свобод людини тісно кореспондується з його повноваженнями щодо реалізації ним загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального й культурного розвитку України, забезпечення фінансової, інвестиційної та податкової політики, політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки й культури тощо. Тобто ефективна соціально-економічна політика Кабінету Міністрів України є найкращою гарантією реалізації конституційних прав та свобод людини.

Важливе місце серед органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати захист прав людини, посідають й органи внутрішніх справ. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про міліцію» їх основними завданнями є, насамперед: забезпечення особистої безпеки громадян та захист їхніх законних інтересів; упередження правопорушень і їх припинення; охорона та забезпечення громадського порядку; виявлення й розкриття злочинів; розшук осіб, які їх вчинили; захист власності від злочинних посягань, надання правової допомоги населенню тощо. Реалізація завдань, пов'язаних із захистом конституційних прав громадян й утвердженням гуманістичних демократичних цінностей, є пріоритетною і в діяльності Академії.

Важливе місце в системі захисту та гарантування прав і свобод людини належить єдиному органу конституційної юрисдикції в Україні – Конституційному Суду. Значна частина з понад 350 висновків та рішень, прийнятих Конституційним Судом України в 1996–2004 роках прямо чи опосередковано стосувалися прав та свобод людини. Водночас нині доводиться констатувати й контраверсивність окремих актів Конституційного Суду України та нереалізованість його правозахисного потенціалу. З метою посилення ролі Конституційного Суду України в системі захисту конституційних прав людини доцільним убачається запровадження інституту конституційної скарги стосовно порушення конституційних прав і свобод людини й громадянина. Відповідна позиція ґрунтується на позитивному зарубіжному досвіді та підтримується на сьогодні правозахисниками й представниками науково-експертного середовища.

Наведена нами система органів, уповноважених захищати конституційні права та свободи, не є вичерпною. Слід згадати і про важливість для її функціонування політичних партій та інститутів громадянського суспільства, насамперед, громадських організацій, територіальних громад та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Водночас важливим критерієм цієї системи є її дієвість, а не розгалуженість.

Чи готові на сьогодні вітчизняне суспільство та держава не лише декларувати, а й захищати конституційні права людини? Перекоаний, що так. Водночас неодноразово згадувані політико-правові процеси сьогодення змушують переосмислити ефективність існуючих гарантій прав людини, спонукають політиків, державних діячів і вчених знайти науково обгрунтовані шляхи їх удосконалення в конституційно-правовій площині.

У цьому сенсі слід згадати про напрацювання Конституційної Асамблеї в 2012–2013 роках, утілені в Концепції внесення змін до Конституції України, яка на сьогодні очікує свого розгляду та затвердження. Серцевиною цієї Концепції стали саме ідеї щодо модернізації системи конституційних прав і свобод людини та утвердження ефективних механізмів їх реалізації й захисту. Зокрема, у Концепції акцентовано увагу на посиленні гарантій прав і свобод людини як найвищої цінності; обмеженні державної влади в інтересах людини, у тому числі на обмеженні втручання держави й її органів у приватне життя людини; подальшій розбудові громадянського суспільства в Україні на основі чіткого регулювання відносин між людиною та державою.

З метою реалізації цих ідей Конституційна Асамблея пропонує не лише розширити існуючу систему прав і свобод людини за рахунок прав, які передбачено міжнародними зобов'язаннями України (права інвалідів, права дітей тощо), а й установити позитивні обов'язки держави щодо умов і порядку забезпечення кожного з прав людини, що закріплюються в Основному Законі. При цьому важливо, щоб формулювання конституційних прав та свобод були чіткими й однозначними, що дасть змогу здійснювати їх безпосередній захист саме у вітчизняних судах. До того ж важливо створити на конституційному рівні ефективні механізми впливу та контролю інститутів громадянського суспільства й додержанням прав і свобод людини в Україні.

До Конституційної Асамблеї можна ставитися по-різному. Водночас результати роботи в її складі провідних вітчизняних правознавців, державних діячів, представників інститутів громадянського суспільства та експертного середовища заслуговують на увагу всіх політичних сил, що нині прагнуть реформувати Основний Закон, шляхом збереження та примноження його правозахисного потенціалу.

Водночас юридична природа будь-якої Конституції передбачає досконалий механізм її захисту. Його важливими елементами є: по-перше, проведення конституційної реформи в той спосіб, який би не викликав сумнівів щодо його легітимності. По-друге, загальновіданим у конституційній теорії та практиці є положення про неможливість скасувати чи обмежити існуючі конституційні права та свободи людини в результаті конституційної реформи. Очевидно, що їх можна лише вдосконалювати, наближуючи до реального потенціалу держави щодо їх

захисту. Переконали, що ці два правила слід пам'ятати не лише політикам, а й усім громадянам.

Берназюк Я.О.
радник Голови Верховної Ради України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОТВОРЧИСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА

Подальший розвиток України відповідно до її Основного Закону як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, в якій найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека, а також реалізація положення про те, що народ є єдиним джерелом влади, зумовлюють необхідність функціонування ефективного конституційного механізму гарантування дотримання та реалізації всіх зазначених положень Конституції України, одним з елементів якого є правотворча діяльність Президента України.

Важливість та своєчасність дослідження питання конституційних основ правотворчості Президента України зумовлено також значенням діяльності глави держави щодо видання власних актів, а також ініціювання прийняття актів Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, іншими суб'єктами правотворчості. Конституційно-правовий статус Президента України та покладені на нього відповідно до Основного Закону функції, у тому числі забезпечення додержання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина, зобов'язують його постійно здійснювати загальну координуючу та контрольну правотворчу діяльність в Україні. Крім того, спеціальна роль правотворчості Президента України й місце глави держави як одного з головних суб'єктів цієї діяльності в Україні зумовлюється широкими конституційними повноваженнями, що дають змогу в цілому визначати правову політику держави, яка безпосередньо впливає на майбутнє людини, громадянського суспільства та України.

На думку О. Скрипнюка та В. Федоренка, за своєю сутністю правотворчість Президента України є юридичною діяльністю щодо втілення політичної волі глави держави у правових актах відповідної юридичної сили, легітимною формою реалізації його конституційних завдань, функцій і повноважень, а також юридичним виявом реалізації його владних повноважень. Зміст нормотворчості Президента України, вважають учені, визначається предметом правового регулювання його

правових актів, тобто видами повноважень глави держави, за допомогою яких він реалізує свої основні завдання та функції як глава держави¹.

Правотворчість Президента України повинна спрямовуватися на реалізацію конституційних положень, які передбачають, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (стаття 5).

Президент України (разом із Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування) виступає своєрідним містком між народом України як джерелом влади та її використанням для досягнення найвищого блага (соціальної цінності), яким за Конституцією України є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (стаття 3). Як зазначає В. Шаповал, Президент України та Верховна Рада України формуються за результатами прямих виборів і об'єктивно здійснюють політичне представництво усього народу².

Використання владних повноважень у сфері нормотворчості главою держави повинно, в першу чергу, сприяти реалізації й захисту основних прав та свобод людини і громадянина. Нормотворчі повноваження Президенту України необхідні, оскільки напрям обраний народом України глава держави не тільки зобов'язаний брати участь у всіх важливих процесах, що відбуваються в державі, а й мати можливість реально впливати на ці процеси.

Визначені в юридичній літературі підходи до мети нормотворчості (реалізація конституційних повноважень у нормативно-правовій сфері; визначення порядку практичної реалізації законів та їх деталізація; забезпечення координації діяльності всіх гілок влади; формування доручень органам виконавчої влади; регулювання суспільних відносин; забезпечення загальносоціальних та групових потреб) є обґрунтованими, але похідними від основної мети, яка полягає у реалізації конституційних принципів народовладдя та досягнення найвищого блага (соціальної цінності).

Як вдало підмітила у своєму дослідженні М. Рачинська, участь Президента України у нормотворчій діяльності забезпечує своєчасну та ефективну реалізацію визначених Конституцією України основних завдань, функцій та повноважень глави держави³.

¹ Скрипнюк О. В., Федоренко В. Л. Нормотворча та нормопроектна діяльність Президента України: поняття, зміст, ключові ознаки / Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення : моногр. / [О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – 344 с. – С. 38–68. – С. 54–55.

² Шаповал В.М. Корпоративіська характеристика джерел конституційного права України та зарубіжних країн / Джерела конституційного права / Шемшученко Ю.С., Пархоменко Н.М., Скрипнюк О.В., Ющик О.І., Шаповал В.М. та ін. – К.: “Наукова думка”, 2010. – 711 с. – С. 129-130.

³ Рачинська М. П. Національний інститут стратегічних досліджень. Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення : моногр. / [О. В.

Також обгрунтовано є позиція українських науковців Т. Коломоєць та П. Лютікова, які вважають, що в основі сучасної юридичної доктрини лежить ідеологія, згідно з якою держава має “служити” людині, забезпечувати пріоритет її прав, свобод та інтересів¹.

Слід зазначити, що текст присяги, яку складає Президент України, відповідно до статті 104 Конституції України, також підтверджує зазначену позицію, оскільки містить наступне зобов'язання: “Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, *обстоювати права і свободи громадян*, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі”.

До прикладів актів Президента України, які свого часу були видані лише на підставі конституційного статусу глави держави, закріпленого у статті 102 Конституції України, та у зв'язку з необхідністю життя екстраординарних заходів з метою забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, належать, зокрема, укази Президента України “Про забезпечення керованості місцевими органами влади у м. Ялта та нормалізації життєдіяльності міста”², “Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян, а також керівництва процесами життєдіяльності міста Одеса”³ та “Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян та нормалізації життєдіяльності м. Мукачєвого Закарпатської області”⁴.

Таким чином, основною метою правотворчості Президента України є реалізація сутності та змісту ст. 5 Основного Закону, яка встановлює, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Реалізація цього конституційного положення відбувається так: отримуючи підтримку виборців – громадян України, які делегують главі держави свою владу, трансформовану у волю всього

Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін. ; за ред. О. В. Скрипнюка і В. Л. Федоренка]. – К. : НАДУ, 2011. – 344 с. – С. 291–301. – С. 291.

¹ Коломоєць Т., Лютіков П. Проблеми правового розмежування адміністративної та господарської юрисдикції: аналіз передумов виникнення та можливі шляхи їх вирішення // Право України. – 2009. – № 10. – С. 175–181. – С. 175.

² Про забезпечення керованості місцевими органами влади у м. Ялта та нормалізації життєдіяльності міста: Указ Президента України від 30 січня 1998 року № 70. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/70/98>.

³ Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян, а також керівництва процесами життєдіяльності міста Одеса”: Указ Президента України від 26 травня 1998 року № 511. // Урядовий кур'єр. – 1998.

⁴ Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян та нормалізації життєдіяльності м. Мукачєвого Закарпатської області: Указ Президента України від 25 грудня 2003 року № 1486. // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 247.

Українського народу, новообраний Президент України бере перед народом України зобов'язання виконувати конституційні функції у межах наявних повноважень, а також реалізувати свою передвиборну програму, яка полягає насамперед у проведенні реформ у політичній, соціально-економічній, гуманітарній та інших сферах. При цьому як і використання переважної більшості конституційних повноважень, так і проведення реформ отримують своє остаточне закріплення в актах правотворчості глави держави.

Гусарєв С.Д.,

начальник кафедри теорії держави та права НАВС,
доктор юридичних наук, професор

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Категорія функцій є однією із центральних категорій теоретичної науки, за допомогою якої у науковій літературі розкриваються питання сутності соціального призначення явищ, висвітлюється спрямованість впливу [3]. Функціональний аспект завжди наявний у характеристиці таких глобальних явищ, як право, держава, правова система, політична система суспільства, а також при висвітленні інших явищ: апарат держави, юридична відповідальність, орган державної влади, елементи механізму правового регулювання тощо. Без функціонального аспекту система уявлень щодо об'єкта дослідження була б не такою яскравою. Те ж саме стосується і явища юридичної діяльності, що за своїми функціональними властивостями є найефективнішим засобом у забезпеченні реалізації конституційних прав та свобод. Крім того, між функціональністю практичної діяльності юристів і функціональністю конституційних норм у механізмі правового регулювання є безпосередній зв'язок. Гарантовані в основному законі права та свободи людини і громадянина реалізуються тим краще, чим краще функціонує система правового захисту та охорони.

У загальній теорії держави та права питання функцій розглядаються, як правило, з використанням категорії основних напрямів, що загалом відбиває стан і рівень наукових уявлень щодо пізнання соціальної ролі, функціонального призначення певного явища (правового інституту, державної установи тощо) у тій чи іншій соціальній системі.

Останнім часом методи системного аналізу та функціональний усе частіше використовуються для вивчення окремих явищ правової дійсності, особливо, якщо явища мають складну будову, перебувають у суттєвому зв'язку з іншими явищами. Поширеним є також поняття системно-функціонального методу або принципу, системного або функціонального підходу.

В аспекті функціонального підходу слід привернути увагу до групи функцій, що містяться у текстах нормативних актів як обов'язкові атрибути. Враховуючи те, що значна частина юристів працюють у системі державної влади, актуальним стає принцип правового регулювання, за яким дозволяється лише те, що прямо зазначено в законі. Тобто службовець, посадова особа мають виконувати лише ті завдання, які є законодавчо визначеними. Інші в такому разі будуть розглядатися як вихід за межі повноважень, що ніяким чином неприпустимо для органів державної влади. Навіть якщо суб'єкт юридичної діяльності і не є державним за характером свого походження, то згідно з основними принципами процесуального права, процесу такі дії також будуть визнаватися незаконними, такими, що не мають юридичного значення. Нормативно визначені функції органу, установи, а, відповідно до них нормативно визначені права та обов'язки, є єдиним джерелом окреслення меж професійного статусу суб'єктів юридичної практичної діяльності.

Аналіз законодавства України, яке регулює порядок та умови здійснення професійної діяльності юристів, свідчить про відсутність єдиного підходу у нормативному закріпленні мети, завдань та функцій діяльності. В одних випадках законодавець нормативно закріплює лише завдання, в інших – завдання і мету діяльності, а в окремих випадках – ні завдання, ні мету, ні функцію. До речі, функції та завдання діяльності сформульовано як окремі правоположення лише в Законі України “Про прокуратуру”, а про мету законодавець говорить лише у Законі України “Про Конституційний Суд України”.

Але таке становище не означає, що функції або мету діяльності певного суб'єкта не можна виявити шляхом тлумачення тексту. Такі можливості існують завжди, але йдеться про пряме законодавче закріплення. На наш погляд, ті нормативні акти, якими регламентується певний вид соціальної діяльності мають містити в собі її найважливіші характеристики, особливо це необхідно, якщо діяльність здійснюється суб'єктами державної влади. В такому випадку дуже легко побачити співвідношення мети, завдань та засобів діяльності.

Особливої уваги заслуговує питання співвідносності завдань і мети діяльності і з змістом функціональних повноважень або компетенцією суб'єкта. Так, у чинному законодавстві права та обов'язки суб'єктів юридичної діяльності формулюються з різним рівнем конкретизації. Водночас, у Законі України “Про виконавче провадження” для державних виконавців встановлюються лише два обов'язки: вживати заходів примусового виконання рішень та неупереджено, своєчасно й повно вчиняти виконавчі дії [146], хоча цей перелік явно неповний. А Закон України “Про прокуратуру” такого розділу або статті, спеціально присвяченій обов'язкам працівників прокуратури, взагалі не містить [2]. Зміст названого закону, таким чином, розкриває правовий статус суб'єкта прокурорської діяльності лише з позицій його прав, обов'язковості виконання вимог (стаття 8), вказівок (стаття 32) та постанов (стаття 45), без зазначення обов'язкової частини.

Більш показово в цьому плані сконструйовано Закон України “Про міліцію”, в якому обов'язки та права міліції деталізовано в окремому розділі [160]. Не завжди адекватно сприймаються назви статей, в яких говориться про мету, функції і завдання, що, у свою чергу, негативно впливає на нормативне розуміння або роз'яснення функціональних аспектів діяльності.

Так, у Законі України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” ст. 2 має назву “Адвокатура України”, але в тексті йдеться про забезпечення захисту, надання правової допомоги, що наближаються до поняття функцій, однак не визначається як такі.

Водночас ст. 19 називається “Види адвокатської діяльності”, хоча за текстом види діяльності більшою мірою походять на завдання: надання правової інформації, консультацій та роз'яснень із правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру тощо [1].

З висвітленням функцій юридичної практичної діяльності тісно пов'язується питання функціонального змісту або характеристики змісту основних функцій діяльності. У цьому аспекті та з використанням нормативного підходу всю сукупність компетенцій суб'єкта діяльності можна вважати як деталізований зміст функцій. Це сукупність можливих та необхідних дій, завдань, які має здійснювати суб'єкт у певній ситуації, порядок або спосіб виконання яких описується у правоустановчому акті.

Отже питання функціональності – це питання не тільки статичного, але й динамічного характеру, враховуючи те, що визначити функціональність означає окреслити напрямки дії (впливу), а також зміст самої діяльності, що відбувається у тому чи іншому напрямку.

Одним із прагматичних аспектів використання функціонального підходу є визначення рівня ефективності функціонування правового явища. Зокрема, ефективність юридичної діяльності залишається одним із складних для теоретичного осмислення питань, що вирішується з використанням категорій мета та результат.

Як свідчить нормативний аналіз основоположних документів, що регулюють сферу юридичної діяльності, законодавець використовує техніку визначення основних завдань, але на завжди визначає функції, що не дозволяє скласти найбільш повну картину уявлень про всі особливості того або іншого виду юридичної діяльності.

Використані джерела:

1. Закон України від 05.07.2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»//Відомості Верховної Ради.- 2013.- № 27, ст.282.
2. Закон України від 05.11.1991 р. «Про прокуратуру»//Відомості Верховної Ради України, -1991.-№53.-ст.793.
3. Функция государства в независимых странах Африки. — М.: Наука, 1972. — 324 с.

Заїка Ю.О.,

начальник кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРАВО ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ НА ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ

Реальність прав і свобод громадянина, їх правова захищеність є однією із ознак правової держави. На жаль, не всі принципи, проголошені законодавцем, знаходять належні гарантії на практиці. Найпоширенішим випадком порушення майнових прав громадян є заподіяння шкоди внаслідок різного роду правопорушень. Відшкодування шкоди, заподіяної злочином, є важливою загальнодержавною проблемою. Проте кількість вчинених на Україні злочинів і, відповідно, потерпілих від них, залишається стабільно високою.

Одним із цивільно-правових засобів захисту інтересів потерпілого від злочину є звернення з цивільним позовом про відшкодування заподіяної шкоди, в тому числі і моральної. Так, ст. 1176 Цивільного кодексу України передбачає відшкодування заподіяної потерпілому шкоди у тому випадку, коли вона була завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.

Однією із проблем, яка існує на практиці, є проблема поновлення прав потерпілого у тих випадках, коли особу зловмисника, який вчинив протиправні дії, не встановлено або ж якщо засуджений не має можливості відшкодувати заподіяні збитки в повному обсязі в силу відсутності необхідних коштів чи у зв'язку із величезним розміром заподіяних збитків (багатомільйонні афери, пов'язані із будівництвом та продажем житла).

У межах деліктного законодавства у ст. 1177 ЦК України встановлено спеціальний спосіб захисту майнових прав особи, яка потерпіла від злочину. У випадках, коли особа зловмисника не встановлена або відшкодування заподіяних ним збитків неможливе, відшкодування шкоди покладається на державу. Відповідно до ст. 1207 ЦК, у випадку, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною, обов'язок відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю покладається на державу, проте «умови та порядок відшкодування шкоди в таких випадках встановлюється законом».

А оскільки ці умови та порядок на сьогодні законодавцем не встановлено, то, відповідно, потерпілий позбавлений не лише фактичної можливості, а і надії в майбутньому отримати відшкодування за рахунок держави, оскільки механізм відшкодування такої шкоди законодавцем не розроблений.

Поява згаданих вище статей у Цивільному кодексі України була зумовлена положеннями Європейської конвенції «Про відшкодування

шкоди жертвам насильницьких злочинів» від 24 листопада 1983 року, ст. 2 якої зобов'язує держави, що ратифікували цю конвенцію, брати на себе обов'язок із відшкодування збитків, заподіяних особам, яким внаслідок умисних насильницьких злочинів було завдано істотну шкоду фізичному стану чи здоров'ю потерпілого, а також утриманням особи, яка загинула внаслідок вчинення злочину. Відшкодування шкоди державою повинно здійснюватись і у тому випадку, коли злочинець не може бути підданий судовому переслідуванню чи покаранню.

Орієнтація на кращі світові правові системи та намагання запозичити їх окремі положення повинні враховувати економічні й соціальні реалії сучасного українського суспільства. Механічне запозиченням досвіду розвинутих європейських держав не завжди є виправданим, оскільки навіть найдемократичніші правові норми за несприятливих умов можуть, на жаль, перетворитися виключно на декларації.

Головна мета деліктних зобов'язань – відшкодування заподіяної в повному обсязі шкоди. Ця компенсація здійснюється досягненням повної еквівалентності, тобто, надання потерпілому, в даному випадку від злочину суб'єкту, майна, яке за своєю вартістю повинно дорівнюватися тому, яке потерпілий втратив унаслідок злочину.

Сьогодні перед вітчизняним законодавцем виникла проблема: визнати, що диспозиція ст. 1177 ЦК та ст. 1207 ЦК – це своєрідна данина політичному популізму, чи зробити дійсні кроки у напрямку створення такого правового механізму, який дозволив би певною мірою поновити права потерпілих від злочину за рахунок коштів держави, правоохоронні органи якої не виконали свій конституційний обов'язок і не забезпечили належну охорону та захист прав і свобод громадян.

В сучасному демократичному світі права людини повинні не лише проголошуватися, а і належним чином гарантуватися. Враховуючи наведені вище положення, у випадку, коли правоохоронні органи не змогли встановити особу, яка вчинила злочин, або ж якщо злочинець є неплатоспроможним, на державу сьогодні доцільно покласти наступні обов'язки із відшкодування потерпілому фактичних (необхідних) витрат:

- на стаціонарне лікування потерпілого від злочину в лікарні, госпіталі, диспансері чи в іншому стаціонарному лікувальному закладі;
- пов'язаних із наданням потерпілому швидкої медичної допомоги або невідкладної медичної допомоги;
- діагностичне обстеження;
- на амбулаторне та реабілітаційне лікування (за медичними показниками);
- протезно-ортопедичну, зубну, вушну та очну протезну допомогу;
- пластичну та естетичну хірургію.

Наступним же кроком на шляху реалізації положень Європейської конвенції „Про відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів” може стати і відшкодування в певних межах заподіяної потерпілому матеріальної шкоди.

Потребує уваги й такий момент. Незважаючи на те, що відповідно до ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України під час досудового розслідування потерпілий має право на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, на практиці зустрічаються випадки, коли постановою про визнання особи потерпілою виноситься не зразу або взагалі не виноситься. Постраждала особа допитується в якості свідка і в цьому статусі може перебувати досить тривалий час, що безумовно обмежує її в правах, оскільки свідок порівняно з потерпілим наділений значно меншим обсягом прав. У випадку, коли кримінальна справа буде припинена чи зупинена, потерпілого, який перебуває у статусі свідка, очікують певні труднощі, пов'язані із можливостями ознайомитися із матеріалами кримінальної справи. І реалізацію свого права на ознайомлення із матеріалами справи потерпілий змушений буде шляхом оскарження.

У Кримінальному кодексі України передбачена кримінальна відповідальність потерпілого за відмову від дачі свідчень або за надання завідомо неправдивих свідчень. Мотиви у потерпілого можуть бути різними. І страх перед правопорушником, і небажання притягнення до відповідальності певної особи, і прагнення отримати певну грошову компенсацію (або фактичне її отримання) та ін. Проте у всіх випадках такі дії потерпілого створюють перешкоди для встановлення істини по справі й виявлення правопорушника.

Тому, на нашу думку, є цілком логічним за таких обставин позбавляти потерпілого права на відшкодування як матеріальної шкоди, так і шкоди завданої здоров'ю. Держава не повинна нести невинуватий грошовий тягар, якщо є можливість покласти відшкодування такої шкоди на особу, з вини якої така шкода була заподіяна.

Іваненко О.В.,

доцент кафедри цивільного права і процесу
Юридичного інституту Національного авіаційного
університету, кандидат юридичних наук

ЕУТАНАЗІЯ АБО ЧИ МАЄ ПРАВО ЛЮДИНА НА СМЕРТЬ

Актуальність обраної теми зумовлена, насамперед, тим, що проблема еутаназії викликає серйозний суспільний резонанс у різних країнах з давніх часів й понині. Сьогодні у нашій державі досить гостро стоїть проблема її легалізації. Попри те, що в Україні еутаназія наразі прямо заборонена законом, вона вже давно існує у нашому житті.

Еутаназія має грецьке походження та перекладається як «ев» (eu, ей) – хороший та «танатос» – смерть, тобто означає хорошу, легку смерть. До останнього часу вважалося, що цей термін було введено Ф. Беконом [1, с.268]. Проте, під еутаназією ним розумілося зовсім не умертвіння хворого зі співчуття, а надання ефективного знеболення, яке позбавило б

людину страждань. Головним месиджем Ф. Бекона у цьому контексті був заклик до того, щоб лікар не відсторонювався від безнадійно хворого пацієнта, а був з ним до останніх днів життя, полегшуючи його страждання. Тому неможливо говорити про Ф. Бекона як про основоположника еутаназії у сучасному її розумінні.

Якщо ж звернутися до історії розвитку еутаназії як соціального явища, то на досвіді окремих культур можна пересвідчитися у такому: інколи вбивство нездатних до життя внаслідок слабкого здоров'я людей не тільки допускалось, але всіляко схвалювалося суспільством; деякі первісні племена мали звичай вбивати або залишати напризволяще людей похилого віку, які стали тягарем для родини; у Спарті вбивали слабких, хворих малюків та всіляко сприяли самогубству осіб, які досягли 60-річного віку; японці людей похилого віку, за їхньої згоди, відносили на священну гору та залишали там до настання смерті, звільняючи тим самим суспільство та родину від обов'язку піклування про них; за Законами XII таблиць немовля, яке відрізнялося виключним каліцтвом, з легкістю позбавляли життя [2, с.6].

В Україні еутаназія розглядається як злочин та переслідується з боку закону. Основи законодавства України про охорону здоров'я (ч. 3 ст. 52) встановлюють сувору заборону медичним працівникам здійснювати еутаназію, тобто навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [3]. Таке законодавче формулювання викликає застереження, яке стосується кола суб'єктів заборони. На наш погляд, той факт, що пряма заборона здійснення еутаназії стосується лише медичних працівників, є абсолютно недієвою, оскільки така формальна заборона має стосуватися всіх без винятку суб'єктів. Тому пропонуємо ч. 3 ст. 52 Основи законодавства України про охорону здоров'я викласти у наступній редакції: забороняється будь-яке медичне втручання для навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань.

Також привертає увагу відсутність у ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я вказівки на відповідальність за порушення заборони еутаназії. Тому пропонуємо доповнити ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я ч. 4 та викласти її у такій редакції: особа, яка свідомо спонукає хворого до еутаназії і (або) здійснює еутаназію, несе кримінальну відповідальність за законодавством України. Цивільне законодавство України (ст. 281 ЦК України) також містить аналогічне положення, забороняючи задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [3].

Говорячи про можливість легалізації еутаназії в Україні, варто визнати, що надання їй правовірного, легального характеру призведе до виникнення цілої низки негативних наслідків, а саме: вона врешті-решт може стати способом вирішення «деяких буденних проблем» за допомогою медицини (коли хворий, у якого немає змоги оплатити своє лікування, буде стояти перед вибором: або терпіти страждання у лікарні,

де панує байдужість, або обрати «рятівну» ін'єкцію). Такий дозвіл надасть можливість несумлінним лікарям уже не думати про те, як допомогти хворому та полегшити його страждання, а легалізуватиме їхнє бажання якомога швидше зупинити його страждання. У нас у державі, коли панує тотальний правовий та моральний нігілізм, еутаназія може перетворитися на простий засіб умертвіння таких категорій населення, як: самотні люди похилого віку; діти-інваліди; особи, які хворіють на невиліковні хвороби; люди, які не мають належного соціального забезпечення та достатньо коштів для підтримки життя тощо.

Дійсно, якщо гіпотетично допустити, що еутаназію буде легалізовано, то наступною проблемою стане визначення кола пацієнтів, до яких вона може застосовуватися. Абсолютно неприпустимим є визначення базовими таких критеріїв, як невідворотність летального кінця, вичерпаність усіх можливих медичних засобів та тривалість застосування медикаментозного лікування при включенні до числа осіб тих, у відношенні яких може бути застосована аутаназія. Така думка ґрунтується на наступному: те, що нам здавалося зранку неможливим, увечері є буденним. З огляду на те, що медицина постійно розвивається, поняття безперспективності необхідно вживати дуже обачно. Крім того, практика знає випадки самоцілення навіть онкохворих.

Дійсно, сьогодні існує дуже велика загроза зловживанням еутаназією, головною причиною якої є людський фактор. Проте, з розвитком транспланталогії з'являються нові проблеми: існує можливість трансплантації органу однієї потенційно вмираючої людини іншій. Тут постає дилема: втратити два життя або надати шанс одному з двох пацієнтів.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що настане час, коли потрібно буде змінювати чинне законодавство та закріплювати за фізичною особою право на еутаназію. Однак при цьому необхідно пам'ятати про те, що всі вважають прийняття закону про еутаназію неможливим, оскільки наразі ми маємо дуже слабкі звички дотримання законів та дуже багатий досвід їх майстерного та нахабного порушення. Тому, напевне, ще треба буде зачекати.

Використані джерела:

1. Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук / Ф. Бэкон // Бэкон Ф. Сочинения : В 2-х томах / Пер. сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Л. Субботина. - М. : Мысль, 1977. - Т. 1. - 560 с.
2. Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана // Памятники римского права : [Тексты : для юрид. вузов : Перевод]. - М. : Зерцало, 1997. - 608 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : від 19.11.1992 р. // ВВР. -1993. - № 4. - Ст. 19.2.
4. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. // ВВР України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.

5. Свиридов А. Эвтания: Плохая жизнь? Хорошая смерть? // Ведомости. – 2008. – № 33. – <http://www.vedomosti.ru/>

Колодій А.М.,

доктор юридичних наук, професор, начальник
кафедри конституційного та міжнародного права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЯ РОЗУМІННЯ

Насамперед хотілося б зазначити, що у сучасній вітчизняній юридичній науці термін «забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина», розуміється неоднозначно. Так, наприклад, у «Міжнародній поліцейській енциклопедії» зазначається, що «... забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина – це система їх гарантування з боку державних інститутів, яка функціонує у правовому режимі і до якої входять такі елементи, як компетенція, охорона, захист, а також створення необхідних умов для реальної реалізації людиною своїх прав і свобод» [1; с. 166 – 167].

А. Олійник у власній монографії, що присвячена безпосередньо зазначеному питанню, визнає, що «... забезпечення конституційних свобод і недоторканності людини та громадянина в Україні – це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян шляхом здійснення матеріальних і процесуальних юридичних засобів» [2; с. 153].

Разом з тим варто наголосити, що конституційно-правовий інститут забезпечення прав та свобод людини і громадянина інтенсивно закріплюється в нормативно-правових актах. Насамперед у ст. 3 Конституції України, яка зафіксувала, що «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», або у частині 2 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1996 р., який ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р. і набув чинності 23 березня 1976 р. і в якому встановлюється, що «Кожна держава-сторона цього Пакту зобов'язується поважати і забезпечувати всім особам, які знаходяться в межах її території та під її юрисдикцією, права, що визнаються в цьому Пакті, без будь-якого розрізнення щодо раси, кольору шкіри, статті, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обстановки» [3; с. 38]. Або ж у ст. 14 Конституції Естонської Республіки де йдеться про те, що «Забезпечення прав і свобод є

обов'язком законодавчої, виконавчої і судової влади, а також місцевих самоврядувань» [4; с. 4].

Саме враховуючи викладене і можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняного конституційного права надзвичайно важливо відпрацювати цілісну, системну, наукову концепцію забезпечення прав та свобод людини і громадянина. При цьому згадана концепція має включити широке коло теоретичних положень щодо поняття, сутності й змісту забезпечення прав та свобод людини і громадянина, оскільки категорія «забезпечення» загалом розуміється як найбільш широка та системна. Отже, забезпечення конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні – це найбільш широка категорія у порівнянні із іншими поняттями цього понятійно-категоріального ряду (утвердження, створення умов, реалізація, охорона, захист, відтворення).

При цьому під утвердженням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні необхідно розуміти закріплення (регламентацію) конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні у системі нормативно-правових, індивідуально-владних та інших правових актів.

Під створенням умов, як складової забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні необхідно розуміти формування найбільш сприятливої атмосфери (умов) і не тільки у політичній системі, але й у економічній, соціальній, духовній і навіть релігійній, для фактичного втілення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Під реалізацією, як складової забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні, необхідно розуміти їх фактичне втілення у суспільних, соціальних відносинах. Реалізація конституційних прав та свобод людини і громадянина здійснюється у формі: використання; виконання; дотримання й застосування.

Охорона конституційних прав й свобод людини і громадянина – це діяльність, спрямована на усунення перешкод у реалізації громадянами своїх прав та свобод, боротьбу з невиконанням обов'язків і зловживання правами й свободами, яка спрямована на забезпечення нормальної реалізації громадянами прав і свобод, тобто, як таких, які використовуються до їх порушення. Охорона конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні здійснюється у формі профілактики, попередження, недопущення можливих порушень.

Захист конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні має місце у випадках їх порушення й передбачає встановлення об'єктивної істини, осіб, що його скоїли, їхнє право і дієздатності та виконання щодо них покарань.

Відтворення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні – це відновлення їх первинної якості, повної здатності (у теоретичній та практичній площині) задовольняти потреби й інтереси громадян стосовно всіх сфер життєдіяльності людини і громадянина.

Виходячи із сказаного, можна сформулювати загальне визначення забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні, під яким необхідно розуміти діяльність, спрямовану на регламентацію, створення найбільш сприятливої атмосфери, фактичне втілення, усунення перешкод, боротьбу з невиконанням обов'язків і зловживанням правами й свободами, гарантування нормальної реалізації громадянами конституційних прав та свобод людини і громадянина, відновлення їх первинної якості стосовно всіх сфер життєдіяльності людини й громадянина.

А отже структура забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні, складається з таких елементів: 1) утвердження; 2) створення умов; 3) реалізація; 4) охорона; 5) захист; 6) відтворення виборчих прав громадян України.

Використані джерела:

1. Степаненко К. Еволюція терміна «забезпечення» щодо прав і свобод людини / Степаненко К. // Міжнародна поліцейська енциклопедія : У 10 т. / [за ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – К.: «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. – 1224 с.
2. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : [монографія] / Олійник А.Ю. – К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – 472 с.
3. Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К: Укр. Правн. Фондація. Вид-во «Право», 1996. – 544 с.

Корнієнко П.С.,

кандидат юридичних наук, заступник проректора з науково-педагогічної роботи з філіями Національної академії статистики, обліку та аудиту, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК НЕОБХІДНИЙ ЗАСІБ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Поточні процеси демократизації українського суспільства та становлення України як правової, соціальної держави потребують удосконалення існуючих і створення нових механізмів, спрямованих на забезпечення прав людини та громадянина.

Одним із найбільш ефективних правозахисних суб'єктів у сучасних демократичних державах є органи конституційного правосуддя. Сьогодні у державах, де ефективно забезпечуються права і свободи людини та громадянина останнім часом відбувається зміна правового статусу

Конституційного Суду. З органу, основним завданням якого був конституційний контроль, він перетворюється на орган, основним завданням якого є охорона прав і свобод людини та громадянина. Конституційний контроль перетворюється у засіб реалізації охорони їх прав і свобод. Дана тенденція зумовлена різними обставинами. Важливою причиною такої зміни є запровадження у правову систему багатьох країн конституційної скарги.

Європейський ренесанс конституційного правосуддя після другої світової війни безпосередньо пов'язаний із охороною прав і свобод людини та громадянина. Слушно зауважено, що конституційні суди становлять гарантію, що Конституція є не тільки програмним документом, а й правовим актом, який має важливе значення для громадян. Це значення полягає у закріпленні процесуальних гарантій реалізації прав людини та громадянина.¹ Важливою процесуальною гарантією прав і свобод людини та громадянина є конституційна скарга.

Дані тенденції спонукають до вирішення питання, чи забезпечують належним чином надані Конституційному Суду України повноваження реалізацію охорони прав і свобод людини та громадянина.

Для вирішення цього питання необхідно проаналізувати правове положення конституційного звернення в Україні й визначити, чи забезпечує даний правовий інститут охорону та захист прав і свобод людини та громадянина в Україні на тому ж рівні, що й конституційна скарга в зарубіжних державах. Постановка даної проблеми зумовлена тим, що: по-перше, за чинного законодавства, людина, громадянин, юридична особа можуть безпосередньо звернутись до Конституційного Суду України за захистом своїх прав і свобод тільки за допомогою конституційного звернення. По-друге, деякі провідні вітчизняні та іноземні вчені-конституціоналісти відносять конституційне звернення до різновиду конституційної скарги.

Основним аргументам проти запровадження у національну правову систему України конституційної скарги є кваліфікація конституційного звернення як різновиду конституційної скарги, що має прихований характер і здійснює опосередкований нормоконтроль. Тобто, конституційне звернення розглядають як інститут, який здатний виконати завдання конституційної скарги.

Такі висновки, не виключно, але в тому числі, ґрунтуються на законодавчих положеннях Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. Відповідно до ч. 2 ст.95 Закону, у разі, якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону. Також згідно із ст. 61 Закону, у разі, якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції

¹ J. Zakszewska, Spór o Konstytucję, Warszawa 1993 r, s.147.

Україні інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновків у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

Голова Конституційного Суду Вірменії, член Європейської Комісії «За демократію через право», професор Г. Арутюнян, проаналізувавши норми законодавства України, дійшов висновку, що «чинний в Україні інститут конституційного звернення громадянина де-факто є однією із форм конституційної скарги, оскільки в даному випадку питання стосується не індивідуального акта, а тлумачення нормативного акта. Таким чином, конституційне звернення, по суті, виконує функцію нормативної конституційної скарги».¹

У своїх наукових працях А.С. Головін доходить висновків, що при розгляді кожного конституційного звернення Конституційний Суд України здійснює перевірку конституційності нормативно-правового акта. З даного твердження випливає здатність конституційного звернення виконувати функції конституційної скарги.

Викладене є науковим підтвердженням обґрунтованості законодавчого положення, за якого, якщо під час розгляду справи про офіційне тлумачення будуть встановлені ознаки неконституційності закону або його окремих положень, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання про їх конституційність.

Для більш повного аналізу цього питання, в подальшому слід дослідити практичне застосування опосередкованих можливостей конституційного звернення, визначити, як часто та в яких категоріях справ під час розгляду конституційних звернень нормативно-правові акти визнавались неконституційними, дасть змогу визначити, настільки ефективні можливості конституційного звернення у захисті прав і свобод окремої особи та чи справді конституційне звернення є повноцінним різновидом конституційної скарги.

Лукашенко А.А.,

доцент кафедри управління та роботи з персоналом
Національної академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА САМООРГАНІЗАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною складовою конституційних гарантій сучасної держави. Варто зазначити, що, перш за все, місцева демократія в державі реалізується саме через

¹ Арутюнян Г.Г. Конституціоналізм: уроки, вызови, гарантії.-К.:Логос.-2011-с.77.

самоорганізацію населення [1] його територій, що і гарантується в Україні правом місцевих жителів самостійно вирішувати питання місцевого значення. Отже, місцеве самоврядування в Україні [2] здійснюється територіальною громадою, відповідними радами та їх виконавчими органами, які можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні й інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Місцеве самоврядування Європейською хартією пояснюється, як право й спроможність його органів здійснювати в межах закону регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їх компетенції, в інтересах місцевого населення.

Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством. В умовах становлення й розвитку громадянського суспільства особливої актуальності нині набуває поширення права на інформацію, у тому числі і на місцевому рівні. Інформаційне забезпечення місцевого самоврядування все більше стає атрибутом самостійного значення – зі специфічними відносинами, суб'єктами (об'єктами) цих відносин, їх правами та обов'язками, – найбільш значні елементи якого вже знайшли правову регламентацію. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ, зокрема, визначає інформацію державних органів та органів місцевого самоврядування одним з основних об'єктів інформаційних відносин у суспільстві й державі (ст. 21), а обов'язок цих органів інформувати про свою діяльність і прийняті рішення як гарантію права на інформацію (ст. 10). Цим законом закріплені також способи доведення відомостей до зацікавлених осіб: опублікування їх в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами; опублікування в друкованих засобах масової інформації або публічне оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації; оголошення під час публічних виступів посадових осіб, а також безпосереднє доведення інформації до зацікавлених осіб (усно, письмово). Національне піднесення та демократизація суспільства незалежної України зумовили переосмислення широкого спектру подій, явищ, процесів вітчизняної історії. Сучасне національно-культурне відродження в Україні актуалізувало інтерес до регіональної історії, зокрема до таких її аспектів, як історія органів державного управління та місцевого самоврядування.

Таким чином, виникає потреба розробки нового правового акта щодо інформаційного забезпечення розвитку територій, де доцільно також вирішити першочергові практичні завдання організаційно-правового забезпечення формування та функціонування відповідних територіальних інформаційних систем, а саме: розробка типових функціонально-цільових інформаційних систем для регіонів різного рівня; визначення територіальної структури баз даних загального користування; розробка й затвердження типових нормативно-правових положень їх використання; формування системи комплексної інформаційної взаємодії

різних автоматизованих систем на рівні територій (наприклад, правові відносини власників інформації з користувачами); створення організаційно-правових умов (режиму) доступу громадян, юридичних осіб до баз даних загального користування; організаційно-правові заходи захисту конфіденційної інформації; створення системи порівняльної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, діяльності територіальних господарських структур тощо.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» (ст. 7), суб'єктами інформаційних відносин є громадяни України, юридичні особи, держава. Проте незрозуміло, до якої групи віднести органи самоорганізації населення. Звичайно, є приписка про те, що суб'єктами інформаційних відносин відповідно до цього Закону можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. З одного боку, органи самоорганізації населення (далі – ОСН) можуть бути юридичними особами; з іншого – вони можуть виконувати делеговані повноваження. Також непрозорим є механізм забезпечення права ОСН на інформацію. Отже, формально гарантії є, проте механізм їх реалізації для ОСН є не прямим, а опосередкованим (оскільки вони де-юре залежать від місцевих рад).

Таким чином, право на самоорганізацію населення в Україні має базуватись на загальноновизнаних європейських стандартах і засадах: децентралізації державного управління, деконцентрації владних повноважень, партнерства й кооперації зусиль місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, концентрації і раціонального використання ресурсного забезпечення, субсидіарності щодо надання державних та громадських послуг населенню.

Використані джерела:

1. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 254.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР : за станом на 9 грудня 2011 р. № 4154-VI (4154-17) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Нестерович В. Ф.,

доцент кафедри конституційного та міжнародного права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ ОМБУДСМЕНОМ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Важливим складовою дотримання прав людини в Європейському Союзі є їх захист не лише у ході здійснення правозастосовної діяльності,

але й також безпосередньо під час прийняття нормативно-правових актів. Вагому роль у цьому процесі відіграє Європейський омбудсмен, який є спеціально уповноваженою особою при Європейському парламенті та уповноважений займатися розглядом заяв і скарг громадян ЄС, їх вирішенням та звітуванням на основі аналізу отриманих звернень перед Європарламентом [1; с. 52]. Європейський омбудсмен уповноважений приймати скарги на незадовільну діяльність всіх інституцій та установ Європейського Союзу, за винятком Суду ЄС та Суду загальної юрисдикції. Петицію можна подати самостійно як безпосередньо до офісу омбудсмена, так і надіслати її поштою, факсом, через спеціальну електронну форму, яка розміщена на сайті Європейського омбудсмена, або через члена Європарламенту. За бажанням заявника, подана петиція може бути конфіденційною [2; с. 107-108].

Згідно з Річним звітом Європейського омбудсмена за 2012 рік, цей звітний період був особливо напруженим для омбудсмена і його співробітників, що ознаменувався рекордною кількістю відкритих та закритих проваджень за зверненнями порівняно з минулими роками. Так, на 465 відкритих проваджень (18%) було більше у порівнянні з 2011 роком. Кількість закритих проваджень збільшилася на 23% порівняно з попереднім роком і досягла нового піку у 390 проваджень. У більш загальному плані, як і в 2011 році, омбудсмен допоміг більш ніж 22 тисячам осіб, маючи справу з їхніми скаргами (2442 випадків), забезпечуючи відповідь на їхні прохання про надання інформації (1211), а також надаючи консультації через інтерактивне керівництво на офіційному сайті (19 281) [3; с. 5].

Найбільше нарікань громадяни ЄС мають на діяльність Європейської комісії – 245 відкритих проваджень за зверненнями (53% від загальної кількості). Оскільки Комісія є основною установою Європейського Союзу, яка приймає рішення, що мають прямий вплив на громадян, пояснюється у Річному звіті Європейського омбудсмена, то цілком логічно що вона є головним об'єктом скарг громадян. Щодо Європейського парламенту, то відносно нього було відкрито 24 провадження за зверненнями, що становило 5% від загальної кількості. Найменше – 7 проваджень за заявами (1,5% від загальної кількості) – було відкрито омбудсменом у 2012 році стосовно Європейського інвестиційного банку. При цьому основними предметами скарг є дотримання законодавства, ненадання або невчасне надання інформації та документів, дискримінація, конфлікти інтересів. З 2011 року лідером за кількістю поданих звернень є Іспанія, за нею – Німеччина, Польща та Бельгія, а у співвідношенні до кількості населення найактивніші – Люксембург і Кіпр [3; с. 6, 20-22].

Попри те, що більшість звернень до Європейського омбудсмена надходить із питань відновлення порушених прав, саме подані звернення стають підставою про покращення процедури прийняття правових актів у Європейському Союзі та їх змісту. Зокрема, у 2012 році до офісу Європейського омбудсмена надійшла скарга про те, що Рада

Європейського Союзу не розголошує зміст розробленого проекту документа з переліком спільних кроків щодо встановлення безвізового режиму між ЄС та Росією. Разом з тим, аналогічні документи, що стосувалися Молдови й України, були розміщені у вільному доступі на сайті Ради. Після того, як омбудсмен надіслав відповідний запит, який був підготовлений на підставі поданої скарги, Рада Європейського Союзу цей документ опублікувала [4].

Іншим прикладом є провадження 2009 року, коли до Європейського омбудсмена звернулися дві фармацевтичні компанії зі скаргою на Європейську агенцію лікарських засобів, звинувачуючи її в дискримінації. Зміст скарги полягав у тому, що Агенція зобов'язала провести дослідження щодо використання їх препарату (кандесартан) для лікування серцевої недостатності у дітей, але при цьому два аналогічні препарати інших виробників (лозартан і валсартан) від необхідності виконання такого аналізу звільнила. За результатами проведеного розслідування, що остаточно було закрито лише у липні 2013 року, Європейський омбудсмен дійшов висновку, що агенція вчинила правильно і діяла згідно з чинним законодавством, але не змогла забезпечити адекватну прозорість процесу прийняття рішення та не обгрунтувала належним чином його причини скаржникам. Європейська агенція лікарських засобів погодилася із зауваженнями та взяла до опрацювання розроблені омбудсменом рекомендації, які покликані зробити її діяльність більш прозорою під час прийняття актів, особливо стосовно захисту здоров'я дітей [5].

Таким чином, захист прав людини Європейським омбудсменом під час прийняття нормативно-правових актів визначено установчими договорами ЄС, Хартією основних прав Європейського Союзу 2000 року та процедурними правилами Європейського парламенту. Завдяки діяльності цієї спеціалізованої установи у складі Європейського парламенту громадяни мають реальні важелі впливу на прийняття нормативно-правових актів з метою захисту своїх прав.

Використані джерела:

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 (2007/C 306/01) [English edition] // Official Journal of the European Union. – 2007. – December 17. – Volume 50. – 271 p.
2. Rules of procedure of European Parliament. – 7th parliamentary term. – EN. – Brussels, 2009. – 223 p.
3. European Ombudsman Annual Report 2012 / European Union; Publications Office. – EN. – Luxembourg, 2013. – 80 p.
4. Refusal to grant public access to a document concerning visa-free short-term travel of Russian and EU citizens // Website of European Ombudsman. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/summary.faces/en/51694/html.bookmark>

5. Problems in applying EU rules aimed at protecting the health of children // Website of European Ombudsman. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/summary.faces/en/50990/html.bookmark>

Пустовіт Ж.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри загальноправових дисциплін ННІПП НАВС

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Сукупність конституційних прав, свобод і обов'язків, які визначають статус громадянина України в суспільстві й державі, утворюють систему. Ці права, свободи і обов'язки різноманітні за своїм характером та змістом. Однак усі вони виражають докорінні відносини і зв'язки, які склалися між Українською державою й її громадянами, і в цьому розумінні вони єдині, становлять нерозривне ціле. Звідси кожне право, кожний обов'язок потрібно розглядати не тільки окремо, а й у системі всіх основних прав, свобод і обов'язків.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків в цілому виражає не одну будь-яку галузь правового статусу, а охоплює всі головні сфери життя і діяльності громадян.

Відповідно до цих сфер, вона містить у собі специфічні внутрішньосистемні зв'язки між головними групами прав, свобод та обов'язків, які складають цю систему, а також між окремими правами і обов'язками. Виконання громадянами України, наприклад, конституційного обов'язку відбувати військову службу прямо та безпосередньо відбивається на інших обов'язках і правах. Крім обов'язку дотримуватись Конституції України, військовослужбовець повинен суворо виконувати вимоги військових статутів. Інакше, ніж для інших громадян, вирішується для нього питання про особисту свободу, місце проживання й пересування. Отже, виконання конституційного обов'язку нести службу у Збройних Силах України впливає на інші права, свободи і обов'язки громадян, вступає з ними в певні зв'язки в межах всієї системи прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Всередині системи конституційних прав, свобод і обов'язків громадян зв'язки між елементами, які її складають, походять із багатьох напрямів.

Найтиповішими є такі:

1. Здійснення одних конституційних прав, свобод і обов'язків слугує підставою для реалізації інших. Так, здійснення громадянином свого права на працю є підставою для реалізації права на відпочинок та права на матеріальне забезпечення у старості, у разі хвороби, повної чи часткової

втрати працездатності, інвалідності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього обставин тощо.

2. Реалізація одних прав і обов'язків може бути підставою для припинення інших обов'язків та здійснення інших прав. Так, тимчасова або постійна втрата працездатності є підставою для використання конституційного права на матеріальне забезпечення.

3. Порушення будь-яких прав і невиконання громадянами обов'язків безпосередньо впливає на більшість прав. Наприклад, порушення права на працю, незаконне звільнення громадянина з роботи може призвести до порушення його права на відпочинок та права на матеріальне забезпечення.

4. При побудові системи прав і обов'язків громадян вважається доцільним виходити із однорідності матеріального змісту прав та обов'язків, єдності і відмінностей між економічними, політичними, культурними міжособистісними відносинами й відповідними їм правовими установленнями, які забезпечують активну участь людини у виробничому, духовному і суспільно-політичному житті народу.

5. Єдність та внутрішня погодженість системи конституційних прав, свобод і обов'язків зовсім не виключає їх групування за однією або кількома підставами. Необхідність наукової класифікації зумовлюється завданням більш глибокого їх вивчення та неоднорідності їх конкретного змісту.

6. Класифікація конституційних прав, свобод і обов'язків побудована не довільно, а виходить із наявності в демократичному суспільстві п'яти основних видів діяльності, якісно різних за змістом суспільних відносин: взаємовідносин держави та громадянина в сфері правоохоронної діяльності держави, спрямованої на захист життя, здоров'я, індивідуальної свободи і безпеки, честі та гідності; взаємовідносини у політичній галузі; економічній, соціальній і культурній сфера

Беручи до уваги окремі сфери діяльності держави й громадян та керуючись відомими міжнародними пактами 1966 р. і Конституцією, прийнято виділяти п'ять груп прав та свобод громадян: 1) основні громадянські права і свободи громадян; 2) основні політичні права та свободи; 3) основні економічні права і свободи; 4) основні соціальні права й свободи; 5) основні культурні права і свободи тощо .

Водночас ці п'ять груп прав та свобод повністю не вичерпують усього кола прав, наданих громадянам України Конституцією.

Отже, права і свободи людини і громадянина, будучи складною правовою категорією, являють собою внутрішньо погоджену систему прав та свобод громадян, яка охоплює своїм регулюючим впливом усі найважливіші і найістотніші сфери життя й діяльності людини: політичну, економічну, соціальну, а також галузь забезпечення і розвитку кожній людині її індивідуальних фізичних та духовних рис.

Скрипнюк О.В.,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України, завідувач управління зв'язків з органами державної влади та міжнародними організаціями Національної академії правових наук України,

Федоренко В.Л.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, заступник начальника ННІЗН - декан юридично-психологічного факультету

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ – ПРІОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Складність та неоднозначність політико-правових процесів останніх місяців в Україні дозволяє стверджувати про важливість прав і свобод людини як визначальних консолідуючих цінностей для суспільства та держави. Насамперед, особистісних або громадянських прав і свобод людини. Адже їх реалізація є однією з найбільш важливих гарантій діяльності як кожної окремо взятої людини, так і громадянського суспільства в цілому. А відтак – і умовою виходу нашої держави з гострої політичної та соціально-економічної кризи.

У цьому сенсі хотілося б звернутися до аналізу системи основоположних громадянських прав і свобод людини, визначених Конституцією України. Переосмислення їх змісту та механізмів утвердження й реалізації дозволяє створити своєрідну шкалу універсальних цінностей, які повинні визначати подальший розвиток України як демократичної, соціальної, правової держави.

Як відомо, пріоритетним елементом системи основних прав і свобод людини й громадянина є громадянські права і свободи людини, які іноді називають особистими через те, що вони є індивідуальними, природними, виникають з часу народження людини, незалежно від її громадянства, й не можуть бути ніким скасовані чи припинені. Більшість із природних прав людини, згідно з ч. 1 ст. 64 Конституції України, не можуть бути обмеженими навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Громадянські права й свободи людини – це визнані та гарантовані Конституцією і законами України пріоритетні природні можливості людини в користуванні невідчужуваними благами особистого життя та індивідуальної свободи. Їм притаманні як загальні ознаки (фундаментальність, значущість, постійність, універсальність, особливий механізм охорони), так і спеціальні (пріоритетність, природженість, невідчужуваність, універсальність, сталість, загальність, індивідуальний характер та високий рівень захищеності) властивості.

Первинним невід'ємним правом людини є право на життя, що виникає з моменту її народження (ст. 27)¹. Право на життя не може бути скасованим чи обмеженим будь-ким. На вимогу Ради Європи, ратифікувавши відповідний Протокол Європейської конвенції прав людини 1950 р., Україна відмовилася від смертної кари як вищої міри покарання. Кримінальний кодекс України 2001 р. скасував смертну кару як міру відповідальності за злочин.

Життя людини визнається найвищою соціальною цінністю, і держава бере на себе обов'язок захищати це право. Крім того, кожна людина має право захищати своє життя й здоров'я та життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Людина ні перед ким не є юридично зобов'язаною своїм народженням та життям, порушення її фізичної цілісності не може бути виправдане жодними суспільно- чи державнозначущими цілями й інтересами. Понад те, гарантованість права на життя є однією з найважливіших умов для розвитку та функціонування правової держави і громадянського суспільства.

Зміст права на життя передбачає можливість людини діяти чи не діяти на свій розсуд, унеможливлене свавільне позбавлення її життя, закріплює за людиною виключне право на захист свого життя та життя інших людей, а також дозволяє людині розпоряджатися своїм життям на власний розсуд, насамперед користуватися всіма легітимними засобами і ресурсами для профілактики передчасної смертності тощо.

Складовою частиною права на життя є також право кожного захищати своє життя й здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Це право знайшло свою реалізацію, зокрема й у положеннях Кримінального кодексу України. Так, відповідно до ст. 36 цього Кодексу кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Істотним громадянським правом є право кожного на повагу до його гідності (ст. 28). Гідність людини є її невід'ємним внутрішнім ставленням до себе як до унікальної, цілісної особистості, повноцінного члена суспільства. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Це конституційне право відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини, закріплених у ст. 5 Загальної декларації прав людини, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. та ін.

¹ - У деяких країнах правові традиції передбачають, що право на життя людини належить з часу її зачаття. Зокрема, в Японії вік людини обчислюється з часу її зачаття. Щодо ненародженої дитини для позначення її правосуб'єктності в законодавстві низки держав світу застосовується термін «насцитурус».

Конституційне право кожного на повагу до його гідності отримало свій розвиток й у чинному законодавстві України. Наприклад, Цивільний кодекс України у ст. 297 унормовує особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її соціальне буття, право на повагу до гідності та честі, яким особа володіє довічно.

Конституція в ч. 3 ст. 28 також гарантувала, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим та іншим дослідом. Участь у таких дослідях може ґрунтуватися винятково на добровільних основах і за умови наукового характеру таких досліджень. Ці положення знаходять свою реалізацію у кримінально-правовій забороні, що міститься у статті 142 Кримінального кодексу України, якою встановлено відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною.

Подальшим громадянським правом, що закріплює Конституція України, є право кожної людини на свободу та особисту недоторканність (ст. 29). Це право передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановленими законом. Тобто кожна особа з моменту її затримання чи арешту має право на правовий захист й оскарження в суді свого затримання або арешту, про які мають бути негайно повідомлені родичі затриманого чи заарештованого. Належні гарантії цього права людини встановлює новий Кримінально-процесуальний кодекс України.

Утім право на свободу й особисту недоторканність не має абсолютного характеру. Конституція передбачає, що у разі нагальної потреби запобігти злочині чи перепинити його уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. У разі відсутності вмотивованого рішення суду протягом сімдесяти двох осіб затримана особа негайно звільняється. Як правило, таке затримання особи здійснюється в разі запобігання особливо тяжким і тяжким злочинам.

Слід зауважити, що право кожної людини на свободу має й більш широке тлумачення. Його пов'язують з такими конституційними свободами людини, як свобода думки й слова, свобода вільного вияву своїх поглядів і переконань, свобода пересування, свобода світогляду та віросповідання й ін. Але тлумачення права на свободу, як і будь-якого іншого конституційного права, має відповідати принципу юридичної визначеності.

Гарантоване Конституцією України право на недоторканність житла (ст. 30) є правом кожного на гарантовану державою охорону його житла від незаконного вторгнення, проникнення та інших посягань із боку будь-яких суб'єктів конституційно-правових відносин. Зокрема, ст. 30 Конституції України захищає право власників, законних орендарів або наймачів житла чи іншого володіння від проникнення до житла чи іншого

володіння, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, установлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Зокрема, такий порядок установлюється Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. та іншими законами України у сфері правоохоронної діяльності.

Натомість, незаконний обшук, учинений службовою особою, передбачає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за статтею 162 Кримінального кодексу України. При цьому особи, які постраждали від незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи, зокрема обшуку, виїмки, мають право на відшкодування збитків, заподіяних незаконними діями, у порядку визначеному Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р.

Спорідненим до права на недоторканність житла є право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, встановлене ст. 31 Конституції України. Це право гарантується нормами адміністративного та кримінального права України, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної й іншої кореспонденції.

Виятки можуть бути встановлені лише на підставі рішень суду, в порядку, встановленому законом, із метою запобігання злочині чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. Такі випадки регулюються положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. та Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р.

За порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, винна особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності за статтею 163 Кримінального кодексу України.

Наступним видом громадянських прав людини є право на приватність (*right to privacy*). Його зміст і гарантії значною мірою залежні від морально-етичних норм, що властиві тому чи іншому громадянському суспільству. Безпосередньою причиною для утвердження концепції *right to privacy* став випадок, коли наприкінці XIX ст. на шпальтах однієї з газет Бостона (США) було надруковано про подробиці одного весілля. Обурений батько нареченої, юрист С. Воррен та його колега у відповідь на це обґрунтували в 1890 р. концепт права на приватне життя людини від втручання інших, визначивши його як «право бути залишеним у спокої».

Пізніше, після Другої світової війни, право на повагу до особистого життя та невтручання в нього отримало своє закріплення в Загальній декларації прав людини (ст. 12), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 17), Європейській конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (ч. 1 ст. 8) й інших міжнародних документах.

Розкриваючи сутність і зміст цього фундаментального права людини, ст. 32 Основного Закону встановлює, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Зокрема, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. До такої конфіденційної інформації належить інформація про усиновлення, грошові вклади, заповіти, стан здоров'я, особисті стосунки людини тощо.

У разі поширення недостовірної інформації про особу та членів її сім'ї держава гарантує судовий захист права спростовувати таку інформацію, вилучення її та відшкодування моральної і матеріальної шкоди, завданої збиранням, зберіганням та поширенням недостовірної інформації. Як правило, йдеться про інформацію, що наносить шкоду особистій і діловій репутації людини та членів її сім'ї.

До того ж, Конституцією України закріплюється право громадян на ознайомлення в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною та іншою захищеною законом таємницею. На реалізацію цього конституційного права людини органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, інформаційні системи, які вміщують інформацію про особу, зобов'язані безперешкодно і безоплатно надавати її на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, які можуть визначатися винятково законами України (обмеження доступу особи до інформації підзаконними нормативно-правовими актами не допускається).

Суб'єкти, які збирають інформацію про громадян, мають вживати вичерпних заходів щодо запобігання несанкціонованому доступу до неї. Законом України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. було врегульовано відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки, визначені загальні та особливі вимоги до обробки персональних даних, умови їх використання тощо. Після цього Указом Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 було визначено спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади із захисту персональних даних людини – Державну службу України з питань захисту персональних даних.

Слід звернути увагу, що сьогодні вітчизняні правознавці обґрунтовують нові теоретичні підходи до розуміння права людини на недоторканність приватного життя («правеїсі»). У найбільш загальному плані воно являє собою соціально зумовлену й гарантовану міру можливої

поведінки особи, визначену нормами права, що має забезпечити автономію людини у сфері приватного життя для задоволення її власних потреб та інтересів щодо усамітнення й приватного спілкування.

Іншим громадянським правом людини і громадянина є право на вільне пересування, вільне проживання та вільне залишення території України (ст. 33). Це право деякі вчені відносять до політичних прав, що не зовсім відповідає дійсності, оскільки право на вільне пересування, вільне проживання та вільне залишення території України не належить до політичної сфери суспільних відносин і не впливає на їх стан та якість. До того ж це право поширюється на всіх осіб, що законно перебувають на території України, без огляду на їхні громадянство чи вік.

Право на вільне пересування, вільне проживання та вільне залишення території України є відносно новим для вітчизняної конституційної теорії і практики, оскільки за радянської доби таке право не лише не закріплювалося, а й заборонялося. Одним із позитивних здобутків його унормування в Конституції України 1996 р. стала ліквідація архаїчного інституту прописки. Сьогодні єдиною підставою для реєстрації місця проживання особи є заява цієї особи про реєстрацію її місця проживання.

Слід узяти до уваги, що, згідно з ч. 2 ст. 64 Конституції України, право особи на свободу пересування та вільний вибір проживання може бути обмежене законом як щодо визначених територій, так і щодо певних категорій осіб. У першому випадку йдеться про обмеження свободи пересування у прикордонній смузі, на територіях воєнних об'єктів, на приватних земельних ділянках тощо, а у другому – свобода пересування обмежується щодо осіб, до яких застосовано запобіжні заходи, які передбачають обмеження чи позбавлення волі; осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі; осіб, які, згідно із законодавством, перебувають під адміністративним наглядом та ін. Свобода пересування може бути обмеженою і в інших випадках, передбачених законом.

Вільний вибір місця проживання також обмежується чинним законодавством за територією та за колом осіб. За територією – це обмеження стосується прикордонних смуг, територій воєнних об'єктів, зон обмеженого доступу, приватних земельних ділянок, територій, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан тощо, а за колом осіб – це особи, які не досягли повноліття, особи до яких, згідно із законодавством, застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі та ін.

Зазначене конституційне право людини знайшло своє відображення у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Цей Закон регулює відносини, пов'язані зі свободою пересування й вільним вибором місця проживання в Україні, що гарантуються Конституцією України і закріплені Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав

людини й основних свобод і протоколами до неї, іншими міжнародними актами, а також визначає порядок реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання і встановлює випадки їх обмеження.

Порядок реалізації громадянами України свого права на вільний виїзд з України та в'їзд до України регулюється законами України «Про порядок виїзду з України і в'їзду до України громадян України» від 21 січня 1994 р., «Про прикордонний контроль» від 5 листопада 2009 р. та іншими нормативно-правовими актами.

Так само до громадянських прав та свобод людини слід відносити і право на свободу думки й слова (ст. 34) та право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35). Хоча серед учених-правників існує й думка, що право на свободу думки і слова слід відносити до культурних прав людини та громадянина, оскільки це право визначає міру можливої поведінки саме в культурній (духовній) сфері суспільних відносин.

Але очевидним є особистісний зміст конституційного права людини на свободу думки і слова. Це право передбачає, що кожна людина має невід'ємне право визначати для себе систему морально-етичних, світоглядних, духовних й інших ідей та ідеалів, а також вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю, оприлюднювати й відстоювати свої думки і погляди в усіх сферах суспільного та державного життя.

Право на свободу світогляду і віросповідання узгоджується з положеннями Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії або переконань 1981 р. і передбачає, що кожен має право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної (бути атеїстом), безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи та ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, за винятком обмежень, установлених законом, в інтересах громадського порядку, здоров'я та моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

При цьому слід ураховувати, що Україна, будучи багатоконфесійною державою, декларує себе світською державою, в якій церква відділена від держави, а школа – від церкви. Тож належність до певної релігійної організації не звільняє особу від виконання її конституційних обов'язків. Винятком є члени релігійних організацій, які через релігійні переконання (релігійну заборону брати в руки зброю) здійснюють свій військовий обов'язок шляхом проходження альтернативної військової служби.

Названі громадянські права та свободи є основоположними, але не вичерпними. Очевидним є й те, що їх удосконалення є важливим напрямком модернізації Конституції України. Доволі цікаві новації в цьому сенсі містить Концепція внесення змін до Конституції України, розроблена Конституційною Асамблеєю минулого року. На жаль, перебіг політичних подій в Україні не дозволив обговорити і затвердити цю Концепцію 6 грудня 2013 року. Водночас, напрацювання Конституційної Асамблеї щодо вдосконалення системи основоположних громадянських прав і свобод людини можуть бути корисними для подальших

конституційних реформ у державі, потреба в яких є об'єктивною. Адже нині всі учасники політичного процесу сходяться на думці, що врегулювання будь-якого найгострішого конфлікту є конструктивним лише в конституційно-правовій площині.

Сокурєнко В.В.,

прорєктор по службі, кандидат юридичних наук,
доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Питання правових основ регулювання діяльності міліції громадської безпеки та охорони громадського порядку надзвичайно важливі, оскільки в процесі своєї діяльності вона постійно втручається у сфери інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, які охороняються державою. Від того, наскільки чітко і зрозуміло будуть урегульовані численні й різноманітні правовідносини залежить, в першу чергу, стан законності і авторитету діяльності багатьох служб міліції громадської безпеки.

Основними загальнодержавними актами, що визначають правові основи діяльності міліції громадської безпеки, патрульної служби та інших служб по охороні громадського порядку в Україні є Конституція України, Закон України «Про міліцію», Стратегія національної безпеки України [1], Концепція адміністративної реформи в Україні [2], Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [3] тощо. Варто зазначити, що правове положення міліції громадської безпеки в Україні визначається такими основними чинниками:

- вона здійснює свою діяльність на підставі та на виконання законів;
- будучи органом державного управління, покликана здійснювати виконавчо-розпорядницьку діяльність, використовуючи правові засоби;
- є складовою ланкою системи міліції взагалі, яка створюється безпосередньо державними органами;
- вона безпосередньо або через вищестоящі ланки Міністерства внутрішніх справ підзвітна і підконтрольна органам державної влади;
- діючи в межах своєї компетенції, міліція громадської безпеки потребує повної самостійності, автономності у виконанні поставлених перед нею завдань;
- кожен елемент (підрозділ, галузева служба) системи міліції громадської безпеки перебуває у взаємозв'язку і відповідно, підпорядкований вищестоячому.

Разом з тим, ми можемо виокремити деякі моменти, які негативно впливають на діяльність міліції громадської безпеки. По-перше, вкрай незначна питома вага законодавчого регулювання в її побудові і

діяльності. Незважаючи на те, що діяльність міліції громадської безпеки дуже специфічна, законодавство про неї у конкретному змісті цього слова майже відсутнє. Переважно вся діяльність міліції будується на основі відомчих наказів, інструкцій і настанов. Тобто вакуум законодавчих актів, що утворився, заповнюється відомчою нормотворчістю.

По-друге, явно не визначена роль нормативних актів МВС України. Як зазначав Б.П. Курашвілі, для того, щоб реально стояти в центрі державного управління, закон повинен бути конкретним і мати пряму дію [4, с. 151]. Тим часом, багато законів відрізняються неповнотою, декларативністю, бланкетністю.

По-третє, як не дивно, надмірність відомчої нормативно-правової бази в регулюванні діяльності міліції має тенденцію не до зниження, а навіть навпаки – до збільшення. Наприклад, до початку 2007 року існувало більше 2 тисяч нормативних актів МВС СРСР, які регулювали діяльність міліції взагалі і міліції громадської безпеки, зокрема.

По-четверте, незважаючи на великий обсяг відомчої нормативно-правової бази, мають місце істотні прогалини в регулюванні діяльності міліції громадської безпеки. Велика частина відомчого матеріалу не кодифікована і не систематизована. Багато важливих, гострих життєвих питань стоять поза сферою будь-якого юридичного врегулювання.

По-п'яте, слабка структурованість нормативно-правової основи діяльності міліції. Вона формувалася при відсутності цілісної, розрахованої на перспективу концепції. Нормативно-правові акти приймалися і приймаються за конкретної потреби, що виникає у процесі роботи.

Сьогодні багато повноважень служб та підрозділів міліції громадської безпеки, зокрема патрульної служби, дільничних інспекторів міліції та інших, які стосуються прав і свобод людини та громадянина, передбачені досі лише в порядку відомчого регулювання (профілактика, охорона громадського порядку, запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням).

Чинними правовими актами не досить чітко визначені роль і місце міліції громадської безпеки та патрульної служби в державі й суспільстві. А невизначеність компетенції – пряме породження адміністративно-командної системи. При такій ситуації міліція громадської безпеки може бути використана для усунення небезпеки (реальної і удаваної) й вирішення конфліктних ситуацій, що підривають стабільність цієї системи.

Використані джерела:

1. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 12 лют. 2007 р. № 105/2007. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
2. Концепція адміністративної реформи в Україні : затв. указом Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 943.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>
4. Курашвили Б. П. Очерк теории государственного управления / Курашвили Б. П. ; отв. ред. М.И. Пискотин ; АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1987. – 292 с.

Секція 1. Теорія та історія прав людини і правозахисної діяльності в Україні та за кордоном

Свиридюк Н.П.,
докторант НАВС, кандидат юридичних наук,
доцент

ГУМАНІЗМ ЯК ОСНОВА ПОДАЛЬШОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Діалектика народовладдя і гуманізму впливає з розбіжності загальних для всього народу й приватних, індивідуальних інтересів. Гуманізм – це орієнтація на приватні інтереси, на права і свободи людини як вищу цінність. А народовладдя виходить із пріоритету загальних інтересів народу, його цілісності й суверенітету. Кожна з цих двох категорій відображає зміст реального вектору соціальної активності, а їх єдність і оптимальна збалансованість забезпечують змістовну цілісність влади. Тому в сучасному правознавстві народовладдя, гуманізм та збалансованість загальних і приватних, індивідуальних інтересів називаються основами змісту влади.

У вітчизняній юридичній науці та відповідно до Конституції України народ визнається єдиним джерелом влади, яку він здійснює безпосередньо, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування [1].

Народовладдя, тобто влада народу, його суверенітет, ґрунтується на його загальній волі, єдиній меті і загальних інтересах. Спільність волі, мети й інтересів народу породжує цілісність влади народу.

В гуманістичних традиціях, що вироблені кращими представниками людства протягом багатьох століть, сконцентровані принципи свободи, справедливості, поваги до людини, захисту особистості. Тому гуманізм, демократія, соціальна правова держава – це ті соціальні цінності, що нерозривно пов'язані між собою та визначають суть нинішнього реформування влади в Україні. Вони також є потужними імпульсами, що здійснюють вирішальний вплив на розвиток економічної, духовної сфер суспільства, формування політичної та правової культури його членів. Вони спрямовані на утвердження в державі принципів соціальної справедливості. Шлях до утвердження цих високих ідеалів не є простим. Він пов'язаний із комплексним вираженням політичних, економічних, соціальних, ідеологічних, психологічних, організаційних та інших завдань. Однак, тільки послідовно вирішуючи ці та інші завдання, можна втілити в життя важливу гуманістичну мету – дійсно поставити

людину в центр суспільної системи, забезпечити людині гідне існування та всебічний гармонійний розвиток.

Як указують фахівці, організація державної влади на гуманістичних засадах можлива завдяки єдності двох елементів. По-перше, громадяни, що в процесі розвитку громадянського суспільства беруть усе більшу участь у розробці та прийнятті державних рішень, зобов'язані дотримуватися процедурної частини, що врегульована в законодавстві. В зворотному випадку це приведе до анархії й свавілля в суспільстві. По-друге, державні органи та посадові особи зобов'язані неухильно діяти винятково в межах своєї компетенції, вміти з професійною зрілістю оцінювати кожну конкретну ситуацію, що виникає в їх взаєминах із громадянами й вибирати саме той шлях вирішення питання, що є максимально демократичним і гуманним саме для даної ситуації.

Відповідно, у відносинах громадян з державою не повинно бути ані анархічних проявів з боку перших, ані свавілля з боку других. Досягти це можливо шляхом напруженої кваліфікованої праці зі вдосконалення законодавства, що регулює всю гаму відносин держави та особи. При цьому доцільно звернути увагу на вироблення дієвих і демократичних механізмів реалізації прав, свобод та обов'язків громадян. Вирішальною умовою при цьому буде формування і у громадян, і у представників державної влади високої політичної й правової культури, значне покращення морального та правового виховання, рівень якого в останні роки занепадає.

На нашу думку, правова держава і є тією державою, де на ґрунті гуманізму, демократії, реалізації високих принципів права відбувається реальне єднання людини й державної влади, правове самообмеження держави, що знаходить свій прояв у послідовній реалізації принципу взаємної відповідальності держави та особи.

В юридичній науці склалася думка про те, що права і свободи людини, на жаль, ще не стали тим реальним правом, яким вони повинні бути у відповідності до конституційних вимог. Зокрема, С. Алексєєв помітив, що “рух законодавства в цьому напрямку вже позначився із достатньою визначеністю. Але тут потрібно ще перейти свого роду рубікон і на противагу сталим традиціям визнати права і свободи людини безпосередньо діючим правом” [2, с. 218].

Простір між суб'єктивними правами та свободами людини, що проголошені в Конституції, і фактичним правом, реальною владою індивіда поки значною мірою недоступний переважній більшості громадян України. Частково цей простір залишається заповнений владою держави, а частково розподілений між іншими соціальними спільнотами, у тому числі бюрократією й кримінальними структурами.

Стосовно прав і свобод людини держава зробила крок та зупинилося. Виникла пауза, що з одного боку, дає можливість органам державної влади і бюрократії утримувати у своїх руках владу, що адресована Конституцією України людині й громадянину. А з іншого боку, цією паузою активно користуються кримінальні угруповання, що не

зустрічають належного опору як із боку окремих громадян, правоохоронних органів, так і держави в цілому. Нагальною є необхідність фактичного перерозподілу влади в середині суспільства й у середині держави на користь людини, громадянина. У демократичному суспільстві такий перерозподіл здійснюється, насамперед, шляхом реального обмеження влади держави і бюрократії. Надлишок влади, що утримується ними, може стати детонатором руйнування цілісності суспільства.

На конституційному і законодавчому рівнях це робиться шляхом, наприклад, реалізації політичної реформи. Однак, момент, що виявляється раз за разом упущеним, полягає в тому, що одночасно з вирішенням питання про перерозподіл влади на законодавчому рівні не перекриваються і не беруться під належний контроль ті канали розподілу влади, якими користаються олігархічні й кримінальні угруповання. В результаті такого упущення відбувається свого роду тіньові “прояви влади”, неконтрольовані суспільством. Іншими словами, правами і свободами людини у більшій мірі змогли скористатися і користуються ті, хто мав ресурси влади. Ця категорія людей як би перехопила владу на її шляху від держави до індивіда, узурпувала її. І сьогодні доступ до механізмів фактичної реалізації прав та свобод людини для багатьох виявився обмеженим.

Формування нових прогресивних форм і механізмів реалізації прав та свобод людини найчастіше блокується, що привело до нинішнього стану влади в суспільстві з тенденцією фактичного ігнорування прав і свобод людини.

Зміна ситуації у кращий бік можлива за умови прояву влади держави і влади індивіда в рамках прав та свобод людини. При цьому влада людини (суверенітет особистості) повинна бути збалансована, з одного боку з його власними правами і свободами, а з іншого боку – із владою, правами і свободами інших.

Така необхідність оптимізації приватних та загальних інтересів впливає із сутності права як пануючого над владою фактора і з принципів народовладдя і гуманізму, що у певній мірі поляризуються. Принцип народовладдя орієнтований на загальні інтереси народу, а принцип гуманізму – на інтереси індивіда. Структурно обидва принципи доповнюють один одного. Суверенітет народу організаційно втілюється в демократичній державі, а гуманізм як панування прав і свобод людини є ідеалом громадянського суспільства. Оптимальний баланс народовладдя та гуманізму полягає в необхідності для суспільства, держави і кожної окремої людини визначення міри прояву і захисту як індивідуальних, так і спільних інтересів.

Використані джерела :

1. Алексеев С.С. Теория права / Алексеев С.С. – М. : Бек, 1993. – 222с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України .- 1996.- № 30.- ст. 141.

Хвіст В.О.,

доцент кафедри історії і політології НУБіП
України, кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ЗА «РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ»

Права людини є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання.

Питання виникнення та становлення уявлень про права людини на землях України є актуальним і нині. Адже український народ зробив свій гідний внесок щодо цього й створив низку яскравих взірців витонченої правової думки і нормотворення, які й донині вражають дослідників. В них втілено найвищі цінності суспільства: законність, свобода, рівність, повага до особи та ін. Чимало демократичних інститутів і гуманістичних ідей (народоправство, відмова від смертної кари, віротерпимість, виборність суддів тощо) також виникли або розвивалися саме на території сучасної України.

Проблеми першопочатків прав людини на вітчизняних теренах є основною метою даного дослідження. Головним завданням є дослідити та проаналізувати «Руську Правду» як основне історико-правове джерело права давньоруського періоду.

Вивчення «Руської Правди» триває вже понад два століття. Зарубіжні та вітчизняні фахівці різних галузей науки, зокрема історики та юристи, присвятили свої численні праці різним аспектам даного питання. Досить значний внесок у дослідження «Руської Правди» зробили доктор історії права М.О. Максименко та доктор державного права Ф.І. Леонтович. Провідне місце в історіографії належить Е.С. Тобіну, С.В. Юшкову, М.М. Тихомірову, М.М. Карамзину, Б.Д. Грекову, П.П. Толочку, Л.В. Черепніну та ін.

Отже, українська історія прав людини бере витoki з «Руської Правди» (1036 – 1037 роки) – першого писаного кодифікаційного акта руського феодалного права, авторство якого пов'язують з іменами Ярослава Мудрого та його нащадків, а також міжнародних договорів та інших юридичних актів Київської Русі.

За «Руською Правдою» в Київській Русі не було смертної кари, поважалось право власності. Становище жінки за давньоруським правом було набагато вищим, ніж за давньогерманським та римським правом, перед лицем яких жінка, донька, дружина, мати завжди потребували опікуна й виступали все життя неправочинними. А в Україні, навпаки, жінка за життя чоловіка зберігала своє окреме майно, яке й після його смерті не входило до спільної спадщини: жінка сама ставала повноправною головою родини [2, 640].

«Руська Правда» та її норми закріплювали привілейоване становище феодалів та їхнього оточення, посилено захищали життя і майно панівного класу. Підтвердженням цього є статті про

відповідальність за вбивство, нанесення образи, про право на спадщину та ін. Також вона складається з норм різних галузей права, насамперед цивільного, кримінального й процесуального. При цьому кримінальне й цивільне правопорушення принципово не розрізнялося: і те, й інше розглядалося як кривда, шкода. Покарання передбачало грошові виплати: «віру» – на користь князя і «головщину» – на користь потерпілого або його родичів. Тілесних покарань «Руська Правда» не знала, за винятком кари для холопів за побиття вільної людини. Розміри грошових виплат, як і у більшості інших феодальних кодексів, залежали від соціальної належності потерпілих. Найбільші покарання призначалися за шкоду, спричинену представникам панівної верхівки. Норми цивільного права стосувалися права власності, спадкування, договорів купівлі-продажу, позики тощо. Судовий процес за «Руською Правдою» переважно мав змагальний характер.

«Руська Правда» розрізняла право власності і право володіння, оскільки вони визначали порядок відібрання речі, що перебувала у володінні іншої особи. Охорона приватної власності – одне із призначень Руської Правди. У Руській Правді також відбито процес посилення охорони приватної власності.

Основу феодального ладу становила феодальна приватна власність на землю. Тому «Руська Правда» досить багато уваги приділяла саме закріпленню й захисту феодальної власності на землю. Взагалі статті «Руської Правди» пронизані ідеєю охорони насамперед господарства феодалів-вотчинників, хоча вони певною мірою захищали й окремі інтереси селян від грубих форм феодального свавілля, яке могло спровокувати селянські виступи проти феодалів.

Розвинутість зобов'язального права в Київській Русі є переконливим свідченням панування тут права приватної власності. Із здійсненням цього права і його захистом пов'язані передусім зобов'язання з приводу заподіяння шкоди. У «Руській Правді» згадується також про зобов'язання за договорами. Договори («ряди») укладалися, як правило, на торзі усно і в присутності свідків або митника. Про письмові договори «Руська Правда» не згадує.

«Руська Правда» містить і основні відомості про кримінальне право. У цій законодавчій пам'ятці злочини називаються «образою», під якою розуміють будь-яке правопорушення проти суспільного ладу, що виявилось насамперед у нанесенні потерпілому фізичної, матеріальної або моральної шкоди. Проте ранньофеодальне право чітко не відрізняло кримінальне правопорушення від цивільно-правового.

Аналіз норм «Руської Правди» свідчить, що ієрархія засобів покарання формувалася в праві з урахуванням соціального становища як потерпілого, так і злочинця, тобто підхід до захисту інтересів феодалів та феодально залежного населення був неоднаковим.

Особливо небезпечним злочином у Давньоруській державі вважалося посягання на князівську владу, що виявлялося насамперед у повстаннях. До повстанців застосовували сувору міру покарання, яку

встановлює князь. В умовах існування сюзеренно-васальних відносин порушення договорів сюзеренітету-васалітету, якщо їх припускалися васали, також вважалось тяжким злочином [1, 31 - 70].

Норми і принципи «Руської Правди» зберегли своє значення і в часи феодальної роздробленості, в тому числі на землях могутньої Галицько-Волинської держави (1199 – 1340 роки) і пізніше вже в період литовсько-польської експансії.

Отже, «Руська Правда» репрезентує систему суспільних та правових уявлень українського народу у найдавніші часи, і в цьому її неабияке значення. Вона, безперечно, відбиває характер і вдачу українців, в яких виражені глибокий гуманізм і демократизм наших предків.

Використані джерела:

1. Музиченко П. Історія держави та права України. – К., 1999. – с. 31-70.
2. Правда Русская. II. Комментарии / Под ред. акад. Б.Д. Грекова. – М. – Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – с. 640.
3. Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Уклад. С. Юшкою. – К.: В-во Української Академії Наук, 1935 [Електронний ресурс]. – <http://litopys.org.ua/yushkov/ys.htm>
4. Хрестоматія з історії держави та права України / За ред. В.Д. Гончаренка. –К., 1997. – Ч.1. – с. 21-27.

Чернеженко О.М.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ЇХ ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

Вивчення теорії та історії прав людини є актуальним питанням у вітчизняній юридичній науці. Обов'язковим атрибутом правової держави сьогодні є закріплення вроджених прав людини та декларування їх вищого ціннісного статусу на рівні конституції. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина та її права є найвищою соціальною цінністю в Україні. Тобто, утвердження й забезпечення прав і свобод людини визначається головним обов'язком держави. Однак останнім часом в Україні виникли несприятливі для людини тенденції щодо ослабленої позиції її реального статусу в суспільстві, а також її соціальної і правової захищеності. Саме це питання актуалізує необхідність всебічного дослідження проблеми прав людини й громадянина в Україні як необхідної передумови її демократичного розвитку.

Питання дослідження теорії та історії прав людини вивчалися такими вітчизняними вченими як В. Бабкіним, М. Баймуратовим, Р. Мартинюком, П. Рабиновичем, В. Селівановим, О. Скакуном, Л. Тимченко, Ю. Шемшученком та ін.

Теоретичні питання, що стосуються прав людини і громадянина, розглядаються також у працях російських дослідників: С.Борсукової, М.Марченка, В.Мілецького, В. Пугачова, В.Чиркіна та ін.

Ця наукова доповідь має на меті висвітлити теоретичне підґрунтя сучасного інституту прав людини, основні концептуальні підходи до розуміння природи прав людини, генезис, історичні форми розвитку інституту та визначити основні умови реалізації прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Формування уявлень про права людини почалося з найдавніших часів людської історії. Першим письмовим свідченням цього процесу є Біблія. В ній стверджувалося, що найцінніше створене Богом є людина. У Біблії зазначається недоторканність людського життя та необхідність забезпечення рівності людей. До речі, низка фундаментальних положень Загальної декларації прав людини за змістом збігаються з Біблією. Зародження концепції прав людини можна віднести до VI-V ст. до н.е., де в працях давньогрецьких мислителів-софістів вперше виникли ідеї демократії і принципи громадянства. Громадянин наділявся такими політичними правами, як свобода та право вирішення державних справ. Філософи та юристи Стародавньої Греції (Сократ, Платон, Арістотель та ін.) створили вчення про природно-правову справедливість і справедливе право. Спільними зусиллями багатьох поколінь накопичувалися вчення та морально-філософське підґрунтя для формування й розвитку юридичної концепції прав і свобод людини. [Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.; Тимченко Л.Д. Міжнародне право: Навч. посіб. для дистанційного навчання. – К.: Університет «Україна», 2007. – 224.с.]

Перше правове закріплення ідей щодо прав людини на законодавчому рівні пов'язується з Великою хартією вільностей, яка була прийнята в Англії у 1215 р. в умовах політичного конфлікту між королівською владою та панівними верствами, які хотіли обмежити свавілля влади. Цей документ заклав основи концепції прав людини не лише у Великобританії, а й у світовій правовій думці. Пізніше, у 1628 р., Англійська Петиція про права конкретизувала положення про неможливість ув'язнення вільного громадянина без законних підстав та проголосила неприпустимість позасудових репресій.

Закріплення і захист прав людини отримав подальший розвиток у Habeas Corpus Акті (Habeas Corpus Act), який був прийнятий в Англії у 1679 р. Цей акт являвся одним із найважливіших гарантій свободи осіб, оскільки ним установлювалися процедурні гарантії особистої недоторканності особи та вводився інститут поруки й застави.

Юридичною основою конституційної парламентської монархії став Більш про права, який був прийнятий в Англії у 1689 р. Цей документ проголосив свободу слова, думок та суджень у стінах парламенту.

Ліберальна концепція прав людини була вперше юридично систематизована у Декларації незалежності США 1776 р. (Вірджинська декларація), в якій зазначається, що всі люди від природи однаково вільні

й незалежні та мають певні невід'ємні права, серед яких – життя, свобода і прагнення до щастя.

Ще більшого значення в історії людства в його боротьбі за права людини набула Декларація прав людини та громадянина, яка була прийнята в Парижі у 1789 р. Вперше на законодавчому рівні був закріплений принцип рівності всіх громадян перед законом і закладені основи універсальної концепції прав людини. Важливим моментом є те, що народ є єдиним джерелом влади. [Тимченко Л.Д. Міжнародне право: Навч. посіб. для дистанційного навчання. – К.: Університет «Україна», 2007. – 224с.]

Усі ці документи визначали окремі права та закріпили основні концепції прав людини, але не містили загальної філософської концепції особистої свободи. Основи сучасного розуміння прав людини на життя, свободу, власність та норм взаємовідносин особи і влади були покладені лише у XVII-XVIII ст. у працях таких видатних мислителів, як Локка, Монтеск'є, Руссо, Кант, Джефферсон, Мілль.

На початку XX ст., після Першої світової війни та появи Ліги націй й Міжнародної організації праці, юридичне закріплення концепції прав людини почало вводити до предмета міжнародно-правового регулювання. А після Другої світової війни питання захисту прав людини стало об'єктом регулювання міжнародного права. У 1948 р. Організація Об'єднаних Націй прийняла Загальну декларацію прав людини. Це перший документ, який проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права на міжнародному рівні. [Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.]

У результаті наукової систематизації прав людини виникла теорія трьох поколінь прав людини. Перше покоління прав людини – це невідчужувані особисті (громадянські) й політичні права. Це такі права, як право громадянина на свободу думки, релігії, на участь у здійсненні державних справ, на рівність перед законом, право на життя, свободу і безпеку особи та ін. Друге покоління прав людини – поглиблення особистих (громадянських) і розвиток соціально-економічних та культурних прав. Це – право на працю, відпочинок, медичну допомогу тощо. Третє покоління прав людини – це права всього людства, тобто право на мир, безпеку, незалежність. [Политологія для юристів: учеб. пособие для бакалавров / А.В. Малько, А.Ю. Саломатин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2011. – 383 с.]

Проголосивши себе правовою державою, Україна зробила перший крок на шляху до правової державності, основою законодавства і політики якої є права та свободи людини. Однак система захисту прав людини в Україні поки що недостатньо забезпечена. Задекларувавши в Конституції економічні та соціальні права, Україна не може їх виконати через

відсутність у держави фінансових можливостей. Крім того, неповага до закону, правовий нігілізм, низький рівень професіоналізму політичних діячів гальмують утвердження конституційних норм в Україні.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що в доповіді було розкрито теоретичне підґрунтя сучасного інституту прав людини, сформульовано загальне уявлення про розвиток концепції прав людини в різних країнах у різні історичні епохи та продемонстровано, що діючі сьогодні правові норми людських свобод і цінностей є міцним фундаментом різних у поглядах мислителів багатьох поколінь, завдяки яким сьогодні все людство має сучасні загально визнані стандарти у галузі прав людини.

Васін Є.Ю.,

ад'юнкт кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ПРАКТИЦІ МІЛІЦІ

Створення на теренах сучасної України незалежної держави в результаті зміни напрямку суспільного розвитку призвело до формування власної правової системи. Стаття 1 Конституції України встановила, що остання є правовою державою. Звідси випливає необхідність закріплення у системі права та втілення у правовідносинах відповідних цінностей та ідеалів. Втім, сьогодні діюче законодавство та практика його застосування не мають бажаного та необхідного рівня стабільності й ефективності, які стали б підґрунтям для формування досконалої юридичної бази розбудови правової держави на основі ідеї законності.

Законність є важливою умовою існування і розвитку правової держави, тому проблеми її забезпечення в правозастосовчій практиці державних органів, а також напрацювання методологічних підходів щодо визначення її змісту, є актуальними для сучасної української науки.

Відомо, що проникнення будь-якої науки в глибини істинної сутності предмета, який вивчається, значною мірою пов'язано з рівнем розвитку її методологічної основи. Методологічна оснащеність науки, точність методів наукових досліджень, на нашу думку, зможе допомогти відшукати нові шляхи пізнання процесів і явищ, що стосуються законності в українській державі, а також її забезпечення в процесі застосування права [1, с. 42].

Слід відмітити, що наукова теорія містить у собі не тільки сформовану систему знань про об'єктивний світ, а й способи, методи отримання та примноження знань. Предмет науки, як відомо, не залишається незмінним. Навпаки, він перебуває в постійному розвитку і зміні. Тому наука повинна розробляти розгалужену й досконалу систему концептуальних підходів, теорій і, відповідно, методів дослідження

об'єктивної реальності у всьому різноманітті її закономірних і випадкових проявів, здатну адекватно та оперативно реагувати на всі зміни сучасного швидкоплинного життя.

У контексті зазначеного набуває актуальності семантичний аналіз поняття «законність», якому в юридичній літературі приділяється невинувато мало уваги. Одна з небагатьох спроб проаналізувати логіко-семантичний аспект цього поняття здійснена А. Б. Лисюткіним, який зазначає, що «...в основі терміна «законність» лежить не однокорінний іменник «закон», а порівняльний прикметник – «законний», що вказує на оціночну роль даної категорії»[5, с. 23].

Термін «законний» – відносний прикметник, від якого справді утворено абстрактний іменник «законність». Такі іменники в українській мові позначають якість, властивість, стан або певні загальні поняття. Термін «законність» не має на увазі жодного конкретного явища, що самостійно функціонує в правовому просторі. Аналогічно, як і інші абстрактні іменники, він використовується для опису зовнішньої відносно нього дійсності. Предметним значенням поняття «законність» є оціночна функція, що відображає відповідність правореалізаційної діяльності положенням закону. Іншими словами, законність – це не сама діяльність із реалізації правових приписів, а її найважливіша характеристика (якісна ознака), що визначає юридичну правомірність, законоспроможність правореалізаційної діяльності.

Вважаємо, що невинуватим є протиставлення на етапі практичної реалізації права понять «законність» і «правозаконність». Принципи рівності, свободи, гуманізму й справедливості, що лежать в основі ідеї правозаконності, є, по суті, вираженням соціальних ідеалів, які виходять за межі права. Вони не гарантують існування стійкого правопорядку, оскільки при оцінці правових явищ та процесів мають абстрактний характер, допускаючи неоднозначне тлумачення.

Самостійною проблемою для обговорення є варіативність (довільність) тлумачення категорії «законність» у колі правників, що призвело до появи суміжного поняття – «конституційна законність». З точки зору академічної науки, ідея конституційної законності передбачає: 1) правовий характер Конституції; 2) верховенство Конституції в правовій системі країни; 3) пряма дія Конституції на всій території України. Науковці вважають, що поняття «конституційна законність» найбільшою мірою відповідає юридичному праворозумінню, закріпленому в Конституції України [6, с. 26]. З таким твердженням можна погодитися, однак вважаємо, що воно не вимагає й не тягне необхідності зміни термінології. Законності різного рівня не повинно бути, всі терміни (законність, правозаконність, конституційна законність) мають виражати лише один зміст.

Слід зауважити, що у правовій науці існує декілька загальнозживаних концептуальних підходів до розуміння поняття законності. Один – визначає сутність законності за допомогою системи нормативних вимог, тобто розглядає законність як метод, керуючий

принцип правового регулювання та управління державою і суспільством. Другий – визначає законність крізь призму процесу та кінцевого результату правомірної поведінки, тобто визначає законність як режим (стан) діяльності всіх державних органів, посадових осіб, громадських об'єднань, політичних партій, підприємств, установ, організацій і окремих громадян, який ґрунтується на точному неухильному дотриманні чинного законодавства [2, с. 5].

Існують й інші підходи до визначення поняття законності. Так, В. Колпаков визначає «законність» як специфічний державно-правовий режим, за допомогою якого забезпечується загальнообов'язковість юридичних норм у суспільстві та державі [3, с. 659 – 662]. Її сутність полягає в підпорядкуванні розпорядженням правового характеру.

Сьогодні законність є основою нормальної життєдіяльності цивілізованого суспільства, всіх ланок його політичної системи. «Охоплюючи своїми діями важливі сфери людського життя (приватну і публічну), законність вносить в нього відповідну гармонію, забезпечує справедливу диференціацію інтересів людей», – підкреслює О. Ф. Скакун [4, с. 4].

Остання інтерпретація сутності законності нашоюхує на думку про те, що інтереси зміцнення законності та правопорядку вимагають не протиставлення, а зближення різних концепцій праворозуміння і моделей законності, що розвиваються на їх основі. Проте, складність та різноманітність факторів і умов законності у правозастосовній діяльності зумовлює необхідність використання різних методологічних підходів одночасно, що дасть можливість отримати цілісне уявлення про сутність та зміст законності.

Використані джерела:

1. Мелех Л. В. Законність у правозастосовній діяльності: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Любомира Володимирівна Мелех. – Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2011. – 184 с.
2. Горбунова Л. Історія дослідження ідеї та поняття законності / Л. Горбунова // Право України. – 2004. – № 2. – С. 3 – 8.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.
4. Скакун О. Ф. Теория права и государства / О. Ф. Скакун, Н. К. Подберезський. – Х. : [б. и.], 1997. – 476 с.
5. Лисюткин А. Б. Принципы законности и их реализация в условиях формирования правового государства : дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук / А. Б. Лисюткин. – Саратов : [б. и.], 1992. – 202 с.
6. Ряшко В. О. Проблеми забезпечення законності, дисципліни і правопорядку в адміністративно-службовій діяльності міліції України / В. О. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2003. – № 2. – С. 26.

Іванова О.О.,

студентка юридично-психологічного факультету
ННІЗН НАВС

ПРИРОДА ПРАВ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Одним із головних елементів адміністративно-правового статусу громадських об'єднань є сукупність прав та обов'язків, які визначають компетенцію і обсяг повноважень останніх під час здійснення безпосередньо своєї діяльності.

Так, права та обов'язки людини і громадянина є наріжним каменем соціальних перетворень, шляхом яких вибудовувалося сучасне громадянське суспільство. Протягом ХХ століття вони перетворилися із сутнісної ознаки західної, європейської цивілізації, на універсальну цінність, що визнається всепланетним людством. Про це свідчать, зокрема, численні нормативно-правові акти.

Конституція України у ст. 36 закріплює право громадянина на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних й інших інтересів.

А в ст. 3 Конституції України зазначається, що права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави.

Конституційно-правова регламентація прав і обов'язків громадських об'єднань має відповідати ролі, яку вони виконують у суспільстві. Замало задекларувати «ти маєш право», потрібно «надати можливість користуватися цим правом».

Права та обов'язки громадських об'єднань визначені Конституцією України і частково систематизовані Законом України «Про громадські об'єднання».

Для з'ясування сутності прав та обов'язків громадських об'єднань, на нашу думку, слід перш за все визначити поняття «права», «права особи», «права громадських об'єднань», «обов'язки», «обов'язки особи» та «обов'язки громадських об'єднань».

Питання прав і обов'язків особи нині є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової співдружності. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і обов'язків особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому.

Саме тому слід визначити, що права – це визнані суспільством і забезпечені всією системою суспільного життя форми та способи людської самореалізації: те, що існує як усталені і незаперечні й загальновизнані можливості для людини вчиняти так чи інакше. Як слушно зауважував І. Г. Фіхте, про права можна говорити лише настільки, наскільки люди мисляться у взаємних відносинах один з іншим [1, с. 196].

У правовій науці чимало наукових праць присвячено проблемі теорії прав та обов'язків будь-яких інститутів. Наприклад, через дослідження поняття «права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [2, с. 4], «права людини» [3, с. 85-90], «права та обов'язки політичних партій» можна визначити, що права особи – це її можливості, які необхідні для її нормального існування й розвитку.

Отже, з метою заповнення прогалини у визначенні поняття «права особи», на нашу думку, слід запровадити зазначене поняття у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні «право особи» – це комплекс прав, свобод й охоронюваних законом інтересів людини і громадянина, які виникають у зв'язку із задоволенням людиною або громадянином своїх потреб та ставить особу у статус суб'єкта адміністративних правовідносин. У вузькому розумінні «право особи» – це суб'єктивне право, яке виникає у зв'язку із реалізацією людиною або громадянином свого адміністративно-правового статусу.

Використані джерела:

1. Фихте И. Г. К вечному миру // Трактаты о вечном мире / И. Г. Фихте – М. : Изд-во соц.-эк. лит-ры, 1963. – 360 с.
2. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2008. – 252 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

Тертишна Ю.В.,

слухачка IV курсу Черкаського відділення ННІЗН НАВС

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Конституція України закріплює цілу низку гарантій захисту честі, гідності та ділової репутації людини й громадянина. До першої групи таких гарантій необхідно віднести так звані уповноважуючі норми. Так, ст. 3 Конституції визнає людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. У цій статті вказано, що права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ст. 21 Конституції проголошує, що всі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Яскравим прикладом конституційної гарантії захисту честі й гідності особи є конституційне положення, закріплене у ст. 23. Це положення, гарантуючи кожній людині право на вільний розвиток своєї особистості, одночасно вказує, що межею реалізації цього права є права і свободи інших людей, а також обов'язки

перед суспільством, в якому забезпечується вільний та всебічний розвиток її особистості. Таким чином, створюється ще одна гарантія захисту честі та гідності особи, оскільки їх необхідно передумовою є вільний розвиток особистості. Але так було не завжди. Історія свідчить, що такі категорії, як «честь» та «гідність» по-різному тлумачилися й сприймалися, і головним чином, залежно від типу особистості, притаманного тій чи іншій моральній системі.

Виникнення почуття честі пов'язане з такими суспільними устроями, де існують суворо фіксовані соціальні відмінності, й суспільство безпосередньо зацікавлене в їх збереженні. Історично поняття честі виникло в моральній свідомості суспільства у вигляді уявлення про родову і станову честь. На відміну від гідності, поняття честь ґрунтується не на принципі рівності всіх людей у моральному відношенні, а на їхній диференціальній оцінці (залежно від соціального стану особистості, класової, національної, професійної та колективної власності або репутації). Критерій цієї оцінки й вимоги до людини, що зв'язуються з її честю, змінювалися історично. Так, в архаїчній культурі не рівність, а ієрархія вважалася основним принципом організації людського суспільства, тому в стародавньому світі домінуючим вважалася поняття честі як піднесення у «своєму» середовищі. Максимального розквіту честь досягає у феодалізмі. Найхарактернішими культурно-історичними феноменами честі вважаються лицарство в західноєвропейському Середньовіччі, російське дворянство, стан самураїв в Японії та ін. Таким чином, уявлення про честь у своєму класичному вигляді сформувалося у феодальній моралі, де дотримання кодексу честі було і зовнішньою ознакою приналежності до стану, і способом усвідомлення свого місця в ньому.

Поняття гідності зароджується в античну епоху, її виникнення пов'язують з утворенням держав. Тоді гідність не стосувалася індивідуальної самобутності особистості. Цінність людини визначалася винятково її приналежністю до держави. Поняття гідності відносилось тільки до вільних громадян – раб не вважався людиною і тому не мав ні людської, ні громадянської гідності.

Аналіз коріння та сутності інституту захисту честі і гідності особи як юридичної явища дозволяє простежити деякі історичні тенденції. Після зміни однієї суспільно-економічної формації на іншу спостерігається істотний прогрес у поглядах на права особистості. Особливо яскраво це можна простежити на прикладі розвитку інституту захисту честі та гідності особи.

Вже найдавніші правові акти: Закони Хаммурапі (XVIII ст. до н.е.), Ману (II – VII ст. до н.е.) та інші передбачали суворі покарання за такі зазіхання, як наклеп та образа. Найдавніший звід римського права Закон XII таблиць установлював смертну кару в тому випадку, коли хто-небудь «складе або буде виспівувати пісню, яка містить в собі наклеп або ганьбу іншого». Наклеп та образа могли розглядатися і як злочини проти особистості, і як злочини проти державних інтересів. При феодалізмі,

основу якого складали феодальна власність на землю, натуральне господарство і ремісничий спосіб виробництва, правовий статус особистості визначався станом, до якого вона належала. Представники кожного стану мали власне уявлення про честь і способи її захисту, але найбільш яскравим воно було у вищого стану лицарів. Честь ототожнювалася у них із суб'єктивним уявленням про власну гідність. Судової реакції проти зазіхань на неї не існувало для лицарів.

Найдавніша пам'ятка російського права «Руська Правда» говорить тільки про образу дією і не передбачає образу словом. Перший елемент поняття честі, з яким ми зустрічаємося в стародавньому праві, полягає в особливому виділенні деяких способів дії при посяганні на особу й її гідність. Якщо вже в способі дії виражалось ставлення до потерпілого, що змушує навколишніх погано до нього ставитися, така дія виділялася в особливо караний склад. Основою для цього виділення був момент принизливості деяких дій для потерпілого. Наприклад, у статті 24 Великої редакції «Руської Правди» оголення меча і незастосування його – є образою, за яку передбачається штраф в 12 гривень, який в 4 рази більше, ніж за тілесне ушкодження мечем (стаття 30). А в статті 25 передбачалося, що удар підручним предметом, а також долонею теж вважалися образою.

Поступово зі зміцненням і централізацією російської держави відбувалося закріплення поділу населення на стани. Приналежність людини до певного стану визначала його честь. Особливо це відбилося в Соборному Уложенні 1649 року, яке передбачало для кожної групи населення певний розмір грошової винагороди за безчестя (ст.ст. 91 , 92 , 93 , 94 , 95 і багато інших). Під безчестям розумілося порушення фізичного й духовного стану людини. Наклеп спочатку не виділявся як особливий вид образи. Самостійним видом злочину він став набагато пізніше. Поки ж наклеп і образа були злиті воедино в понятті безчестя.

З прийняттям Кримінального Уложення в 1903 році була скасована сплата за безчестя як винагороду за образу. Незважаючи на те, що як і раніше законодавчо поняття честі не було закріплено, в юридичній літературі було прийнято вважати, що честь – ідеальне благо, в якому є суб'єктивний елемент – свідомість особою своєї моральної гідності і об'єктивний – визнання іншими цієї гідності. Зазіхання можливі тільки на об'єктивний елемент честі. Таким чином, честь становить невід'ємне благо людини і підлягає правовій охороні.

Слід зазначити, що передбачалося три способи вираження неповаги до людини: дією, словом і письмом. До образи дією відносили символічні дії і тільки такі порушення тілесної недоторканності, які ніякого болю не заподіюють. До образи листом відносили не тільки слова, але й зображення, символи. Могло бути також визнано караним розголошення істинних відомостей, якщо вони ганьблять честь іншого та стосуються приватного життя людини.

Після Жовтневої революції 1917 року стали закладатися основи нового розуміння честі та гідності особи. Вже в перших актах нової держави «Декларації прав народів Росії» і «Декларації прав трудящих і

експлуатованих народів» були проголошені такі важливі принципи, як ліквідація всіх станових, національних, релігійних привілеїв і обмежень. Пізніше соціалістична держава охороняла ті уявлення про гідність людини, які зміцнюють дану систему суспільних відносин, відповідаючи інтересам панівного класу.

Новий час, зберігаючи соціальний зміст честі і гідності, наповнив їх, на відміну від Середньовіччя, особистісним змістом: все частіше в їх основу вкладався не соціальний статус, а індивідуальна самосвідомість особистості, що приводить до появи й розвитку почуття власної гідності і честі. Ідея рівності людей від природи стала основою уявлень про те, що будь-яка людина, за приналежності до людського роду, володіє якоюсь абстрактною гідністю людини як такої. Гідність почала розумітися як невід'ємний атрибут людини, який не потребує додаткового визнання з боку суспільства. Крім того, Новий і Новітній час все більше пов'язує поняття честі і гідності з успіхом: матеріальним достатком, престижем, становищем у суспільстві, владою. Надалі в теорії радянського кримінального права до зазіхань на гідність особи стали відносити тільки образи і наклеп як посягання спрямовані винятково проти честі людини.

Новітній період історичного розвитку вітчизняного законодавства, яке стосується охорони честі та гідності громадян характеризується, насамперед, декриміналізацією у 2001 році образи і наклепу, а також внесенням великої кількості проектів законів України про встановлення кримінальної відповідальності за наклеп та образи.

Взагалі категорії «честь» та «гідність», будучи тісно пов'язаними між собою, зберігають властиві їм відмінності. «Гідність» ґрунтується на принципі рівності всіх людей у моральному відношенні і не залежить від суспільної значимості особистості. «Честь», навпаки, полягає у суспільній значимості людини залежно від роду її діяльності, моральних якостей тощо. Однак як об'єкти правового захисту поняття гідність і честь є вираженням одного явища – визнання цінності і унікальності окремої особистості, а сам процес їх правового захисту характеризується взаємодією та єднанням юридичного й етичного. Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь та гідність інших людей – це є конкретна форма вираження і прояву того чи іншого варіанта необхідної поведінки людини та громадянина, що отримала правову регламентацію.

Тимошенко А.Г.,
студент 5-К-2 курсу юридично-психологічного
факультету ННІЗН НАВС

ДЕМОКРАТІЯ ПО-УКРАЇНСЬКИ: ГРОМАДЯНИ БІЛЬШЕ ЦІНЮЮТЬ ТЕ, ЧОГО ЇМ БРАКУЄ

Протягом останніх десятиліть демократичний спосіб управління суспільством набув значного поширення у світі. За даними авторитетної

міжнародної організації Freedom House, яка вимірює стан демократії у глобальному масштабі, у 2012 році 46 % країн світу належали до категорії «вільних», тобто таких, що загалом відповідають критеріям ліберальної демократії. 61 % країн було охарактеризовано як «селекторальні демократії», тобто такі, що відповідають мінімальним вимогам широкого визначення демократії, однак можуть мати помітні прогалини в якості демократії. До категорії останніх належить і Україна, хоча за результатами 2010 року вона позбулася статусу «вільної» країни та перемістилася до групи «частково вільних», а в 2011 році додатково втратила один пункт у сфері «політичних прав». Відображенням цієї проблеми є й те, що в академічній науці Україну часто зараховують до так званих гібридних режимів, які поєднують ознаки демократичних і авторитарних моделей.

Питання якості демократії в Україні має особливу гостроту. У цьому дослідженні буде проаналізовано громадську думку щодо стану демократії в Україні, адже оцінка громадянами ступеня демократичності власної держави є однією з ознак рівня легітимності політичного режиму, а отже – ще одним кутом зору, під яким можна оцінювати якість демократії в країні. За основу буде взято результати опитувань, проведених Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» разом із його партнерами у 2004 – 2013 роках.

Рівень задоволеності демократією також зазнав деяких змін протягом розглядуваного періоду, однак тенденції були дещо іншими. Протягом 2004 – 2007 років кількість незадоволених якістю демократії становила близько 60 %, а частка задоволених коливалась у межах 25 – 29 %. У 2008 – 2009 роках було зафіксовано помітне зростання кількості переваги незадоволених над задоволеними (70 % проти 12.2 % у 2008 році і 66.4 % проти 18.1 % у 2009 році). У 2010 році натомість було зафіксовано тренд на зближення чисельності двох груп: у жовтні того року їх співвідношення становило вже 54.4 % проти 28.6 %. Однак, у 2012 – 2013 роках результати повернулися до вихідних показників, і у березні 2013 року кількість незадоволених і задоволених становила 59.9 % і 27.6 % відповідно. Можна помітити, що часові відмінності оцінки якості демократії та оцінки рівня демократії вступили в певний дисонанс. Спираючись на ці дані, можна резюмувати, що в «помаранчевий» період громадяни помічали більше демократії, що робило її негаразди для них більш очевидними. Після 2010 року сфера поширення демократії, на їхню думку, звужилася, що парадоксальним чином призвело до дещо кращої оцінки тих її елементів, які ще не було ліквідовано.

Отже, ставлення українців до демократії в цілому та української демократії зокрема далеке від однозначного. Найяскравіше це виявляється в тому, що громадяни схильні ставити свою підтримку демократичного режиму як такого в залежність від його функціонування у конкретний період часу. Це пояснюється тим, що поширення демократичних практик робили їхні негаразди більш помітними для пересічних українців, тоді як витіснення їх із політичного життя сприяло тому, що більше громадян

заплющувало очі на ці вади. Незважаючи на це, прихильність більшості українців до ідеї сильного лідера лишається незаперечним фактом, і можна припустити, що саме такий акцент на персоналіях багато в чому стоїть на заваді формуванню стабільно високого рівня підтримки демократії в Україні.

Фесина О.П.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВА ОСОБИ В УРСР В КОНТЕКСТІ ГЕНЕЗИСУ РАДЯНСЬКИХ КОНСТИТУЦІЙ

Конституційний розвиток України пройшов довгий шлях ще з часів створення першої держави на теренах України – Київської Русі, але надзвичайно важливим у цьому розвитку був період радянської влади в Україні, оскільки саме тоді в перелік історичних джерел конституційного права було додано чотири основних закони – соціалістичні конституції Радянської України 1919, 1929, 1937 і 1978 років. Ці акти закріпили позитивні наслідки соціальної революції і формальні атрибути української радянської державності.

Зробити стислий порівняльний аналіз конституцій Радянської України, простежити основні тенденції розвитку конституційного права в Україні, зрозуміти реальний стан становлення конституціоналізму в нашій державі є основною метою та завданнями даного дослідження.

Отже, щодо прав людини їх концептуальною основою тривалий час залишалися положення Декларації прав трудящого і експлуатованого народу, прийнятої у січні 1918 року III Всеросійським з'їздом рад. Особливо наголошувалося на необхідності вирішення соціально-економічних питань як неодмінної передумови створення світлого майбутнього для трудящих. Усі Конституції закріплювали різний правовий статус особи, обсяг її прав та свобод. Це дає можливість простежити динаміку становлення і розвитку прав та свобод людини з точки зору правового статусу особи.

Конституція була своєрідною рецепцією, певною мірою дублікатом Конституції РФСР 1918 року, у сукупності з якою вона стала основним джерелом українського радянського державного права. Фактично було знівельовано принцип народного суверенітету, відкинута принцип розподілу влад, політичного, економічного та ідеологічного плюралізму. Натомість на конституційному рівні закріплювалися належність влади трудящим, керівна роль компартії, панування соціалістичної власності, підпорядкованість особи міфічним інтересам суспільства і держави, право на виявлення яких брали на себе керівники компартії, та інше [4].

Конституція 1929 року, як і перша Конституція УСРР, законодавчо закріпила принципи диктатури пролетаріату і республіку Рад як державну форму цієї диктатури [5].

У Конституціях УРСР 1919 і 1929 років було закріплено дещо ширший, ніж у попередніх конституційних актах, перелік прав людини й громадянина. А Конституція УРСР 1937 року закріпила широку гаму прав та свобод, провідне місце серед яких посідали: економічні права (право на особисту власність і право спадкування особистої власності, право на працю, право на відпочинок); соціальні права (право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби і втрати працездатності); культурні права (право на освіту); політичні права (свобода слова, друку, зборів і мітингів, вуличних походів та демонстрацій, свобода совісті, право на об'єднання в громадські організації); особисті права (недоторканність особи, недоторканність житла, таємниця листування); виборчі права (закріплювались окремим розділом) [2].

Говорячи про міжнародну правосуб'єктність колишньої УРСР і її участь у міжнародних відносинах, йдеться, передусім, про її зусилля в напрямі забезпечення прав і свобод людини. Зокрема, на Першій сесії Генеральної Асамблеї ООН Україна разом із 17 країнами була обрана членом Економічної і соціальної ради ООН, у 1947 році стала членом Економічної комісії для Європи, у 1948 – 1949 роках і у 1984 – 1985 роках обиралася тимчасовим членом Ради Безпеки ООН. Чимало пропозицій УРСР на міжнародних форумах були схвально сприйняті і реалізовані. Саме з ініціативи української делегації в 1948 році на конференції в Сан-Франциско комітет, який очолював глава делегації України Д. Мануїльський, сформулював преамбулу, цілі й принципи Статуту ООН. На його пропозицію до Статуту ООН було включено ряд важливих положень про загальну повагу прав і основних свобод людини.

Активну участь брала Україна у підготовці й прийнятті міжнародно-правових документів у галузі прав і свобод людини. Так, конкретні пропозиції української сторони були враховані й знайшли відображення у Загальній декларації прав людини, Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародній конвенції про припинення злочину апартеїду й покарання за нього та інше. До цього доклали багато зусиль всесвітньо відомі наші співвітчизники-юристи В. Корецький і П. Недбайло [6].

Таким чином, у міжнародно-правовій практиці було прийнято чимало прогресивних норм і започатковано міжнародно-правові ініціативи, які послуговували «позитивною» атестацією Україні після проголошення нею незалежності.

На тлі всіх попередніх радянських конституцій, Конституція УРСР 20 квітня 1978 р. вигідно вирізняється як структурою, так і обсягом закріплених прав та свобод. У Конституції статусу особи було присвячено дві глави, окремою главою регулювались основні принципи громадянства, визначався статус іноземців і осіб без громадянства на території України, встановлювалась рівність прав громадян перед законом, рівність прав чоловіків та жінок.

Основним правам, свободам і обов'язкам громадян також була присвячена ціла глава, в якій проголошувалась повнота прав громадян у всіх основних сферах, зокрема в ст. 37 Конституції зазначалося, що громадяни УРСР мають усю повноту соціально-економічних, політичних і особистих прав та свобод, що гарантувалися Конституцією СРСР, Конституцією УРСР і законами. Проголошувалась можливість розширення прав та свобод громадян у міру реалізації програми розвитку суспільства. В той же час не повністю було враховано стандарти прав людини, закріплені в міжнародно-правових актах, учасницею яких була УРСР [3].

У системі прав і свобод пріоритет надавався соціально-економічним та культурним правам. Практично ця категорія прав найбільш реально втілювалася у життя. Це, передусім, права на працю, відпочинок, охорону здоров'я, на житло, право користуватися державною власністю, право особистої власності, яке мало дещо обмежений характер. Серед культурних прав проголошувалося право на освіту, що забезпечувалося безоплатністю всіх видів освіти і загальнообов'язковою середньою освітою, право на користування досягненнями культури, свобода наукової, технічної й художньої творчості.

Політичним, громадянським та особистим правам і свободам, як і в попередніх радянських конституціях, відводилася другорядна роль. До цієї категорії прав та свобод належали: право брати участь в управлінні державними і громадськими справами; право вносити пропозиції в державні органи й громадські організації, критикувати недоліки в їх роботі; свобода слова, друку, зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Ці положення здебільшого були декларативними й не мали відповідних механізмів своєї реалізації. До особистих прав належали недоторканність особи і житла, охорона державою особистого життя громадян, таємниці листування тощо. Новелою серед особистих прав було закріплення права громадян оскаржувати дії посадових осіб державних та громадських органів. Скарги мали розглядатись у порядку і строки, встановлені законом. Дії посадових осіб, вчинені з порушенням закону, могли бути оскаржені до суду.

Конституція УРСР 1978 р. поряд із закріпленням прав та свобод передбачала також закріплення широкого кола обов'язків, що було нетрадиційним на той час для конституцій більшості країн світу.

Цілком зрозуміло, що проблема реальності, захищеності і забезпеченості прав та свобод людини і громадянина безпосередньо пов'язана із конкретними історичними особливостями розвитку конкретної держави, формою організації державної влади й соціально-економічним ладом, що панує в ній, розвитком політичних інститутів, політичною свідомістю і активністю народних мас та іншими умовами, що існують у кожному суспільстві.

Отже, порівняння конституцій радянського періоду надало можливість простежити зміни в політичному, ідеологічному сприйнятті

державно-правових інститутів пануючої комуністичної партії, зрозуміти процес розвитку «соціалістичного будівництва» в нашій державі.

Порівняння конституцій радянського періоду, існування української державності є надзвичайно важливою передумовою усвідомлення того становища, в якому перебуває Україна зараз, і допоможе знайти шляхи оптимального прогресивного розвитку нашої країни.

Використані джерела:

1. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: «Академвидав», 2004. – 656 с.
2. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки. // Вісті ЦВК УРСР від 31 січня 1937 р. N26/4916.
3. Конституция Украинской Советской Социалистической Республики от 20 апреля 1978 г. // Сборник законов УССР 1945-1978 гг. Т.1.
4. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10 березня 1919 року. – Харків, 1920.
5. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки від 15 травня 1929 р. // ЗЗ УРСР. – 1929. –№14.
6. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. – Наукова думка; Прецедент, 2006.
7. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія Української Конституції. – К., 1993.

Цегельник І.А.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПИТАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917 – 1918 РОКІВ

Період визвольних змагань 1917 – 1918 років характеризувався пошуком найоптимальніших форм державно-правового розвитку України. Питання надання і забезпечення прав та свобод людини і громадянина вийшло за межі політично-правових вимог і стало перетворюватися на реальну справу. Проте у праві мало не кожного режиму, що панував тоді в Україні, демократичні цінності конкурували з потягом до авторитаризму, гуманістичні ідеали – з узаконенням репресій проти політичних супротивників.

Дослідження проблеми розвитку прав людини в українській державі

1917 – 1918 років, висвітлення та аналіз головних норм щодо прав і свобод особи є основними цілями та завданнями цього дослідження.

За минулі десятиліття накопичена справді величезна кількість наукових досліджень, зокрема: М. Грушевського та В. Винниченка, Д. Дорошенка, П. Христюка, Д. Донцова, М. Міхновського та інших. По-друге, це праці сучасних вітчизняних авторів: В. Солдатенка, В. Верстюка, С. Кульчицького, А. Буравченкова та багатьох інших.

Головні норми щодо прав і свобод особи зазначалися у відозвах та посланнях до народу, головних законах української держави. Тому під час дослідження даного питання саме на ці документи буде звертатися основна увага.

Лютнева революція дала поштовх, а Жовтневий переворот реальні можливості народам колишньої Російської імперії здобувати самостійність держав. Український народ із великим натхненням почав відбудовувати свою власну державність, у жодному випадку не забуваючи про дотримання прав людини. Так, уже у III Універсалі Центральної Ради від 7 (20) листопада було зазначено, що: оголошується повна амністія за політичні виступи та ліквідується смертна кара як міра покарання; встановлюється 8 - годинний робочий день; за населенням забезпечується свобода слова, друку, віри, зборів, союзів, страйків, недоторканість особи і житла, рівноправність усіх мов; за всіма народностями, які населяють Україну, визнається «національно-персональна автономія» та «рівність прав» [2]. Отже, можна стверджувати, що притаманна українцям толерантність і миролюбність, наочним чином простежується із самого початку відбудови власної держави, яка із такими принципами вочевидь мала стати демократичною й правовою.

IV Універсал Центральної Ради, що проголошував незалежність УНР, підтвердив попередні права. Тут також зазначалося про необхідність вжиття урядом термінових заходів щодо ліквідації безробіття, матеріального забезпечення інвалідів, сиріт, людей похилого віку й усіх тих, хто потерпів від війни. Як бачимо, повною мірою проголошувався соціальний захист населення, що було як ніколи актуальним в умовах воєнного становища, яке було на українських землях [3].

Вершиною законодавчо закріплених положень прав людини стала Конституція УНР часів Директорії, яка була ухвалена ЦР 29 квітня 1918 року. Рівність громадян УНР проголошувалася незалежно від статі, віри, національності, освіти, майнового і податкового становища. Проголошувалася недоторканість особи, її житла й листування. Жодна людина не могла бути затримана на території України без рішення суду. Смертна кара, катування та всі інші дії, що принижували людську гідність, скасовувались. Заборонялося влаштовувати обшуки у житлових приміщеннях або розпечатувати листи без судового наказу. Проголошувались (із застереженням «оскільки при цьому не переступаються норми карного права») свободи слова, друку, сумління, права на об'єднання в організації, на страйки, на зміну місця перебування, на участь у державному і місцевому управлінні. Активне й пасивне право на прийняття участі у виборах як до законодавчих органів УНР, так і до всіх виборчих органів місцевого й громадянського самоврядування мають

усі громадяни УНР, які до дня виборів досягли віку 20 років. Виняток становили божевільні і особливі злочинці. Позбавити громадських прав громадянина УНР може тільки постановою Суду Республіки. Отже, зазначені вище права і свободи людини, які майже нічим не поступаються сучасним нормам, дають змогу нам говорити, що Конституція УНР була одним із найдемократичніших правових актів свого часу [4, 12 - 14].

Не відставали від своїх київських колег і західноукраїнські державотворці. Вже у перших правових актах новоствореної ЗУНР (відозви «До населення міста Львова» та «Український народ!») вказувалося, що всім громадянам Української держави без різниці національності та віросповідання гарантувалися «громадянська, національна і віросповідна рівноправність» [5]. Власне за таку толерантність українцям довелося незабаром заплатити дорогою ціною: тисячами життів. Згодом, 13 листопада 1918 року, УН Рада прийняла «Тимчасовий Основний закон» ЗУНР, в якому зазначалося, що «в народній Республіці не може бути суверена і підданих. Всі громадяни без різниці мови, віри, стану, статі є рівні, вільні... Не може бути прав без обов'язків і обов'язків без права... Не може бути просвічених і темних, привілей науки і просвіти мусить зникнути, вони повинні бути всім доступні... Не може бути багатих і нужденних, нероб і невільників праці, визискувачів і визискуваних... Народне багатство має бути добром цілого народу, щоб кожен своєю працею міг собі запевнити добробут». Установлювалися і гарантувалися свобода слова, недоторканість особи, право на збори й організацію спілок і товариств. Кожен громадянин мав «право висловлювати прилюдно свої думки та погляди за поміччю слова, друку чи представлення у образах» [6]. Була проголошена свобода преси, ліквідована будь-яка цензура.

Прихід до влади П. Скоропадського та його маріонеткове, контрольоване німцями, правління аж ніяк не могло сприяти розвитку і подальшому ствердженню норм прав та свобод громадянина, які започаткувала ЦР. Народні маси були позбавлені політичних прав і свобод, було ліквідовано 8 - годинний робочий день. Водночас, у прийнятому Гетьманом законі «Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян» [7] зазначалося: ніхто не може бути затриманий під сторожою, крім як у випадках, законом визначених. Оселя кожного неторкана. Робити обшукування й виїмку в будинку без згоди його господаря можливо не інакше, як у випадках і порядку, законом визначених. Кожний український козак і громадянин має право вільно вибрати місце мешкання й працю, придбати і відчужити майно та без заборони виїжджати за кордон Української Держави. Власність є недоторкана. Українські козаки і громадяни мають право робити зібрання в межах не шкідливих законом, мирно та без зброї. Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати і писати свої думки, а рівно розповсюджувати їх шляхом друку або іншими засобами. Українські козаки та громадяни мають право гуртувати громади і спілки в цілях, не противних законам.

Насправді ж на контрольованій німцями українській території чинилися масові приниження та беззаконня тими ж німцями супроти місцевого населення. Тому говорити про реальне дотримання прав людини у добу гетьманату явно не доводиться.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зрозуміло, що питання прав людини в період визвольних змагань 1917 – 1918 років поставало фактично перед усіма українськими керівниками, однак, на жаль, мало переважно декларативний характер. Разом з тим важливо, що демократичні уряди все ж таки більшість сил спрямовували на захист власної державності та елементарних прав українців на свободу і самовизначення.

Використані джерела:

1. Право незалежної Української держави (1917-1921 рр.) // Історія українського права. – К.: Олан, 2001. – С.109-146.
2. (III) Універсал Української Центральної Ради [Електронний ресурс]. – <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>
3. (IV) Універсал Української Центральної Ради [Електронний ресурс]. – <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-4.html>
4. Іванов В.М. Історія держави і права: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – Ч. 2. – 2003. – 224 с.
5. Український народ / Архівні документи ЗУНР-ЗО УНР (1918-1921) [Електронний ресурс]. – [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918%20\(11\)%2001.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918%20(11)%2001.php)
6. Тимчасовий Основний закон / Архівні документи ЗУНР-ЗО УНР (1918-1921) [Електронний ресурс]. – [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918%20\(11\)%2013.konstytutsiya.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918%20(11)%2013.konstytutsiya.php)
7. Українська держава (квітень-грудень 1918 р.) [Електронний ресурс]. – <http://www.litopys.com.ua/>

Шевчук Є.М.,

студент 5-К-Н курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПОБУДОВА МЕХАНІЗМУ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Модель правової держави і панування теорії природного права в суспільстві є провідною світовою тенденцією другої половини двадцятого століття. Оскільки основною передумовою зміцнення цієї тенденції є сучасні уявлення про демократію, громадянські права, права людини й основні принципи її втілення, особливої важливості набуває вивчення основних засад реалізації такої демократії на практиці, передусім «принципу поділу влади» й «системи стримувань і противаг».

У політико-правовій практиці сучасних демократичних країн доктрина поділу влади реалізована через формування механізмів стримувань та противаг і балансу владних повноважень гілок влади. Ця система механізмів забезпечує демократичний, правовий характер держави та ефективність її функціонування, вона допускає конкуренцію різних органів влади, наявність засобів для їх взаємного стримування і підтримування відносної рівноваги сил.

Реалізація системи стримувань та противаг пов'язується з необхідністю не лише запобігти надмірній концентрації влади, а й забезпечити стабільність і сталість діяльності державних інститутів, слугувати ліпшої їх організації та злагодженості діяльності, подоланню можливого протистояння всередині державного механізму.

Крім того, механізм стримувань і противаг, його правові засади та закріплення в нормативно-правових актах є тією основою, на котрій стоять громадянські права, а також права людини. Дане твердження впливає з простого розуміння суті механізму стримувань і противаг, що гарантує не тільки поділ влад, як такий, але і взаємний контроль суб'єктів владних повноважень, у тому числі – у сфері захисту прав людини, захисту громадянських прав.

Тобто, покращення та вдосконалення даного механізму стимулює державні інститути до всебічного розвитку нормативно-правової бази у сфері дотримання та захисту громадянських прав і прав людини.

Сьогодні принцип поділу функцій влади в політико-правовій теорії зазвичай розглядається з позицій структурно-функціональних розмежувань діяльності органів державної влади, що зумовлено поділом владних функцій.

Теоретичне значення розв'язання проблеми розподілу влади полягає в адекватній оцінці того, наскільки правильно філософсько-правове розуміння категорії влади відповідає політичним реаліям і яким чином та за рахунок чого забезпечувалася відносна гармонія між гілками влади в державі.

Практична актуальність теми зумовлена пошуком відповіді на питання про тенденції зворотного впливу філософсько-правових концепцій системи стримування й противаг на сьогоденну практику створення законодавчих підвалин розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства.

При цьому, дослідники зазначають у своїх працях, що проблема стримувань і противаг в системі поділу влади Україні досі не стала предметом спеціального систематичного дослідження ні у вітчизняній, ні у зарубіжній літературі.

Отже, розглянемо систему стримувань та противаг в Україні. Основними складовими цієї системи у парламентсько-президентській республіці є:

- подвійність джерел формування виконавчих структур;
- імпичмент;
- право розпуску парламенту;

- право вето;
- конституційний нагляд.

Система конституційного нагляду в Україні, здійснюваного Конституційним Судом, є стандартною, відповідає світовій практиці.

На приналежність України до списку держав із парламентсько-президентською формою правління, насамперед, однозначно вказує подвійність джерел формування уряду — Кабінету Міністрів.

При цьому помітна нерівність впливів на український уряд з боку Президента та Верховної Ради. Для прикладу: участь останньої у процесі формування Кабінету Міністрів обмежується лише затвердженням запропонованої Президентом кандидатури на посаду Прем'єр-міністра, тоді як контроль за розподілом міністерських «портфелів» зосереджено в руках Президента.

Більшим вагомими є й повноваження Президента у сфері контролю за урядом. Адже, по-перше, у Президента, на відміну від Верховної Ради, яка може висловлювати недовіру лише до всього уряду, є право звільняти з посад певних міністрів, що є більш дієвим важелем впливу на Кабінет Міністрів; по-друге, у разі затвердження Верховною Радою програми діяльності Кабінету Міністрів, він стає на рік "недоторканим" для парламенту, тоді як аналогічного механізму захисту від Президента уряд не має.

Суттєвий вплив Президента України на виконавчу гілку влади виражається в формі його контролю за виконавчими структурами на місцях, адже він призначає та звільняє з посад голів місцевих державних адміністрацій. Вивчивши даний аспект більш детально, можна констатувати, що реальне керівництво виконавчими структурами в Україні здійснює Президент, який при цьому де-юре не є представником чи, тим паче, главою виконавчої влади, а отже, й не несе відповідальності за її діяльність.

Другою складовою системи стримувань і противаг є процедура усунення Президента з поста Верховною Радою в порядку імпичменту. Таку процедуру передбачено й чітко виписано в Конституції України. Проте ця процедура є доволі складною, передбачає участь Конституційного Суду та Верховного Суду, а також прийняття Верховною Радою відповідного рішення більшістю у три чверті голосів від її конституційного складу, що робить її практичне застосування надзвичайно складним і маловірогідним.

Інститут розпуску парламенту, як і імпичмент, в Україні також практично не працює. Цей Інститут є стандартним атрибутом правового статусу глави парламентсько-президентської республіки і повинен би мати широке коло шляхів втілення, проте Конституція України передбачає лише один випадок, за якого Президент припиняє повноваження Верховної Ради: "якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися". Цей параграф основного закону має радше регламентаційний характер, а тому навряд чи його може бути застосовано на практиці.

Ще однією складовою системи стримувань і противаг в Україні є Інститут президентського вето. Президент України має право відкладального вето, котре долається парламентом більшістю у дві третини голосів. Проте в Україні процедуру подолання вето прописано у жорсткій формі: дві третини від конституційного складу Верховної Ради. Враховуючи те, що парламент практично ніколи не буває «заповненим», голоси відсутніх де-юре депутатів практично зараховуються як такі, що подані проти цього законопроекту.

Як висновок, можна констатувати, що існуючий на даний момент механізм стримувань і противаг в Україні є далеким від ідеалу, він потребує серйозного коригування та доопрацювання, в тому числі шляхом надання всім його елементам дієвого, реального характеру, застосування вдалого міжнародного досвіду й популяризації дослідження даної теми серед науковців-правників.

Секція 2. Ефективний захист прав і свобод людини – основна мета модернізації Конституції України

Кудрявцева О.М.,

асистентка кафедри конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В ЄВРОПІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

На початку ХХ ст. права дитини вперше були задекларовані у конституційних текстах європейських конституційних актів більшості західноєвропейських країн. Так, Конституція Німецької імперії (Веймарська конституція) від 11 березня 1913 р. у пункті сьомому статті 7 до повноважень парламенту відносила питання реалізації державної політики турботи про материнство, новонароджених, дитинство та юність. Таким чином, дитина в тогочасній Німеччині фактично та юридично була визнана самостійним суб'єктом конституційного права.

Крім того, Веймарська конституція містила прогресивні конституційні норми, які чи не вперше на конституційному рівні гарантували рівні умови фізичного, духовного і суспільного розвитку для позашлюбних дітей та дітей, народжених у шлюбі (ст. 121), загальнообов'язкову безкоштовну шкільну освіту (ст. 145).

Пізніше у Конституції Австрійської республіки (в редакції від 1929 р.) передбачалось право Федерального президента визнавати позашлюбних дітей за клопотанням їхніх батьків, такими, які народжені у шлюбі (стаття 66). Тобто, дитина хоча, по суті, й не визнавалася рівноправним суб'єктом правовідносин порівняно з дорослою особою, однак, органи державної влади Австрійської республіки та інші (окрім дітей) фізичні особи були наділені реальними повноваженнями щодо встановлення юридичного становища конкретної дитини чи групи дітей.

Аналіз конституційних актів зарубіжних країн початку ХХ ст. дає підстави для висновку, що при унормуванні правового становища дітей значна увага приділялась реалізації загального правового принципу – рівності дітей у правах із дорослими, незалежно від походження самих дітей (наприклад, ст. 121 Веймарської конституції 1919 р., ст. 66 Конституції Австрійської республіки 1929 р.). Пізніше ці положення отримали свій розвиток у статтях 3, 6 Основного Закону ФРН від 23 травня 1949 р. у конституціях і конституційних актах інших країн світу.

Зокрема, у ст. 6 Конституції Фінляндії від 11 червня 1999 р. закріплено, що з дітьми слід поводитись як з рівними індивідами; діти повинні мати право впливати на вирішення питань, що стосуються

їхнього розвитку. Тобто, вказана конституційна норма посуті відтворює принцип автономності особистості дитини, що закріплений у статті 12 Конвенції про права дитини 1989 року.

Для конституційних актів більшості держав, утворених після розпаду тоталітарних держав, характерним є те, що у них закріплені правові норми про державний захист сім'ї, материнства, батьківства, дитинства. Наприклад, у статті 42 Конституції Македонії від 17 листопада 1991 р. йдеться про особливий захист материнства, дітей та неповнолітніх.

У конституціях інших європейських держав (наприклад, Латвії, Ісландії, Ірландії, ФРН, Польщі, Словенії, Хорватії та ін.) гарантується особлива державна матеріальна чи нематеріальна турбота дітям-інвалідам, дітям, які залишилися без батьківського піклування або постраждали від насильства. При цьому обсяг конституційних прав і свобод, спеціальними суб'єктами яких виступають діти, у різних зарубіжних країнах не однаковий. До прикладу, конституційне законодавство більшості країн установлює політичну правосуб'єктність особи з досягненням 18 років. Це стосується, в першу чергу, виборчого права.

Конституційні акти більшості держав-учасниць ЄС гарантують дитині безкоштовну початкову та середню освіту, державний розвиток дошкільного виховання, загального початкового навчання, середньої, професійної та вищої освіти, створюють умови для створення навчальних закладів різних форм власності, здійснення контролю за їхньою діяльністю тощо. Крім того, передбачаються гарантії особливого захисту та умови праці неповнолітніх, гідна заробітна плата, встановлюються вікові обмеження у реалізації цього права (ст. 37 Конституції Італії 1947 р., ст. 16 Конституції Республіки Мальта від 1964 р., ст. 45 Конституції Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р., ст. 65 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р.).

Разом з тим, сучасна доктрина конституційних прав дитини притримується принципу єдності прав і обов'язків дитини. Так, у частині шостій статті 38 Конституції Литовської Республіки закріплено обов'язки дітей поважати батьків, піклуватися про них у старості, шанобливо ставитися до батьківської спадщини. Ця ж норма передбачає права і обов'язки батьків щодо дітей, зокрема щодо виховання дітей чесними людьми та вірними громадянами, а також обов'язок утримувати дітей до повноліття. Конституція Ірландії від 29 грудня 1937 р. закріплює у ст. 42 гарантовано повагу до невід'ємного права та обов'язку батьків надавати своїм дітям релігійне, моральне, інтелектуальне, фізичне й соціальне виховання.

Особливу увагу в конституційному законодавстві зарубіжних країн приділено функціонуванню соціально-економічних і правових інститутів захисту прав та законних інтересів дітей, серед яких слід виокремити наступні:

– створення розгалуженої системи соціального забезпечення, гарантування позасудового й судового захисту прав і свобод дитини (в

деяких країнах (Польща, Словаччина, Франція) шляхом запровадження інституту ювенальної юстиції);

– функціонування інституту дитячого омбудсмена (Норвегія, Польща, Росія), або ж виконання цих функцій національними омбудсменами через своїх спеціально уповноважених представників;

– наявність розвинених інститутів громадянського суспільства, насамперед, правозахисних громадських організацій, які здійснюють контроль за додержанням прав дітей.

Таким чином, оскільки конституція є основою правової системи будь-якої країни, а турбота про майбутні покоління одним із найголовніших завдань держави й суспільства, то розв'язання проблем, пов'язаних з утвердженням прав дітей і їхнім захистом, відбувається на найвищому конституційному рівні. Разом з тим, конституційні норми про права дитини у більшості європейських держав забезпечуються прийнятими на основі Конституції законами, які, присуті, є рецепцією міжнародно-правових документів, серед яких Конвенція про права дитини та інших, що визначають міжнародні стандарти у сфері захисту прав дитини.

Іванова В.М.,

кандидат економічних наук, студент 5-К-1 курсу
юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВА ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Сьогодні день в Україні відбуваються процеси, що відповідають новим реаліям та тенденціям, які відбуваються в свідомому правовому демократичному суспільстві. Україною, як суверенною та незалежною державою, 28 червня 1996 року була прийнята Конституція України, яка закріпила політико-правові засади конституційного ладу й позитивно вплинула на розвиток української державності. Але час не стоїть на місці, і нові стандарти сучасного правового суспільства та розвиток суспільних відносин у державі диктують наступні вимоги й потреби в удосконаленні та модернізації Основного Закону України.

У відповідності до сучасних тенденцій розвитку правової держави й необхідності модернізації конституційного регулювання відносин і започаткування широкого обговорення конституційних ініціатив від 21.02.2011 створено Конституційну Ассамблею – для напрацювання пропозицій щодо визначення засад, алгоритму та етапів її роботи, а також аналізу концепцій реформування Конституції України.

З метою оновлення Основного Закону України систематизації і врахування практичного досвіду реалізації положень та досягнення вимог сучасного європейського конституціоналізму актуальним стало розроблення науковообґрунтованої Концепції внесення змін до

Конституції України й підготовка на її основі законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України. Разом з цим, рекомендації з питань модернізації та вдосконалення Конституції України неодноразово висловлювались і Парламентською Асамблеєю Ради Європи та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія).

Виходячи із реалій світового досвіду щодо Конституційної Асамблеї, як політично незаангажованої і професійної, представницької інституції, що є однією з ефективних демократичних організаційних форм забезпечення суспільної підтримки та сприйняття пропозицій щодо конституційних змін, досягнення політичної злагоди у суспільстві і державі з цих питань, Президентом України було підтримано ініціативу щодо створення Конституційної Асамблеї для підготовки змін до Конституції України (а Науково-експертною групою з підготовки Конституційної Асамблеї (далі – Науково-експертна група) запропоновано засади її формування та організації діяльності) й підписано Указ № 31/2012 від 25.01.2012 «Питання формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї».

Наступним кроком до вирішення цього питання став Указ Президента № 328/2012 від 17.05.2012 «Про Конституційну Асамблею». Керуючись частиною другою статті 102 та відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України Президент постановив утворити Конституційну Асамблею як спеціальний допоміжний орган при Президентові України, що створено з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України.

Необхідно зазначити, що одним із пріоритетних завдань Конституційної Асамблеї є посилення конституційних гарантій прав та свобод людини й громадянина. Оновлена Конституція України має бути орієнтована на утвердження людини як найвищої цінності суспільства та держави¹. Необхідно приділити особливу увагу насамперед підготовці науково обґрунтованої цілісної Концепції модернізації Основного Закону України, а на її основі – відповідних законодавчих пропозицій про внесення змін до Конституції України.

Ніщо не стоїть на місці, а отже і Основний Закон України має вдосконалюватись, щоб відповідати умовам розвитку сучасного правового суспільства. Що стосується цього питання, то член Конституційної Асамблеї 2013 року Коваленко В. В. в своїй статті «Конституція України та перспективи її модернізації»² зазначив, що генезис конституціоналізму доводить, що будь-які, навіть найбільш

¹ Вісник Конституційної Асамблеї №1/2013. Редакція Журналу «Право України».

² Коваленко В.В., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, член Конституційної Асамблеї (у 2013 році) стаття «Конституція України та перспективи її модернізації» від 23.07.2013, інтернет джерело: сайт Конституційної Асамблеї, <http://cau.in.ua/ua/news/id/konstitucija-ukrajini-ta-perspektivi-jiji-modernizaciji-765/>

досконалі конституції, приречені на своє вдосконалення та оновлення. Не є винятком із цього правила й Конституція України. Історія розроблення, прийняття, реалізації Конституції та внесення до неї змін має наступну найбільш узагальнену періодизацію: перший період (1991–1996 рр.) ознаменувався здобуттям незалежності України, процесом підготовки проекту Конституції та прийняттям Конституції України 1996 р.; другий період (1996–2004 рр.) став періодом реалізації Конституції України 1996 р.; третій період (2004–2010 рр.) позначився процесом внесення змін і доповнень до Конституції України (конституційною реформою), масштабною конституційною кризою 2007–2010 років і пошуком легітимних шляхів удосконалення розбалансованого Основного Закону; четвертий період (2010 рік — донині) ознаменувався визнанням 30 вересня 2010 р. Конституційним Судом України неконституційним Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року та поверненням чинності Конституції України у редакції 28 червня 1996 року, а також започаткуванням роботи Конституційної Асамблеї в 2012 році та напрацюванням нею змін до Конституції України.

В той же час, Конституційною Асамблеєю також було напрацьовано Концепцію внесення змін до Конституції України, винесену 21 червня 2013 року на четверте пленарне засідання асамблеї та представлено текст концепції модернізації Основного Закону в складі загальнометодологічних підходів до формування цієї концепції та пропозицій щодо оновлення преамбули і розділів Конституції України. Зокрема, у Розділі II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" було запропоновано забезпечити зниження рівня абстрактності, декларативності у відповідних конституційних формулюваннях, замінити політико-декларативний виклад деяких статей максимально можливим нормативно-правовим. Концепція також загострювала увагу на необхідності знайти можливість для більш повного відображення колективних прав людей, тобто прав певних соціальних груп, зокрема, національних меншин, дітей, люди з обмеженими можливостями, іноземців та осіб без громадянства.

При цьому, Речицький Всеволод Володимирович¹ при підготовці робочого матеріалу для Конституційної Асамблеї України – 2013 запропонував наступну Концепцію оновлення розділу II Конституції України про права і свободи людини й громадянина, зокрема, конституційне визначення суб'єктивних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина мало б здійснюватися як правовий стандарт для країни, яка потенційно вважає себе членом Євросоюзу. Це має означати,

¹ Речицький В.В., експерт всеукраїнської асоціації громадських організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини», кандидат юридичних наук, доцент, член Конституційної Асамблеї (у 2013 році), «Концепція оновлення розділу II Конституції України про права і свободи людини і громадянина» від 27.06.2013, інтернет джерело: сайт інформаційного порталу Харківської правозахисної групи «Права людини в Україні», <http://khp.org/index.php?id=1372332780>

що перетин кордону України західними європейцями не повинен сприйматися ними як суттєве пониження гарантій їхніх основних прав. Йдеться про запровадження мінімального, але надійного європейського стандарту прав і свобод.

Для цього права й свободи необхідно подавати у формулюваннях Європейської конвенції 1950 року та підписаних Україною факультативних протоколів до них. Необхідно також додати певні права і свободи з Хартії засадничих прав Євросоюзу 2000 року.

При визначенні суб'єктивних прав та свобод слід необхідно мати на увазі, що в Україні є тенденція до зростання присутності іноземців, як туристів (транзитерів), так і тих, хто постійно проживає в Україні, залишаючись іноземцями або апатридами, а отже, Конституційний кодекс прав та свобод має орієнтуватися на визначення статусу іноземців в Україні значно більшою мірою, ніж це є сьогодні. У людини має бути простір, в якому вона самостійно обирає стратегію і тактику свого життя й несе пряму відповідальність за свої дії.

Науковцем Речицьким В.В. було запропоновано, комплекс конституційних прав і свобод повинен обов'язково містити в собі посилення (в якості принципу або якимось інакше) на трискладовий тест, згідно з яким: а) обмеження на здійснення прав та свобод повинні передбачатися виключно в законі; б) такі обмеження повинні точно відповідати легітимним (передбаченим у самій Конституції) цілям; в) їх запровадження у кожному конкретному випадку має бути визнано необхідним у демократичному суспільстві.

Конституційний кодекс суб'єктивних прав і свобод повинен містити в собі презумпцію того, що окремі конституційні права, свободи, а також обов'язки стосуються не лише фізичних, але й юридичних осіб. Отже, варіант нової назви відповідного розділу Конституції може звучати як: «Права, основоположні свободи та обов'язки».

Неможливо не погодитись із думкою фахівців з цього питання, що у формулюваннях суб'єктивних прав, свобод і обов'язків необхідно уникати проявів юридичного максималізму на зразок: «будь-яке насильство над дитиною карається за законом», «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі» (ці та подібні їм формулювання містяться в чинній Конституції України). З іншого боку, замість конституційної заборони виконувати «явно злочинні розпорядження і накази» (чинна Конституція) краще заборонити виконання «будь-яких злочинних розпоряджень і наказів» тощо. Не можна також писати, що «ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» (частина перша ст. 19 Конституції). У тих конституціях, звідки дане положення було переписано, говориться інакше: людина не можна примушувати робити те, що не передбачено законом. Очевидно, що між поняттям «законодавство» і «закон» існує принципова різниця.

У кодексі конституційних суб'єктивних прав і свобод необхідно піднести гідність людини, забезпечивши її непорушність реальними конституційними гарантіями (наприклад, відшкодуванням завданих

державою збитків за ринковими, а не балансовими цінами; загальним підсиленням «абсолютизму» власності; визнанням права добропорядних громадян на придбання зброї; закріпленням приватної власності на землю тощо).

Також, в оновленій Конституції слід зменшити кількість передбачених чинним Основним Законом загальних обмежень (причин для обмежень), які стосуються реалізації суб'єктивних прав і основоположних свобод. Як відомо, свобода слова (ст. 34 чинної Конституції України) містить в собі 12 конституційних обмежень, що є очевидно неприпустимим (американський юридичний радник проф. Грегори Стентон назвав це «мрією тирана»).

Загалом, на думку Речицького В. В., слід визнати, що нині існуючий у Конституції кодекс прав і свобод людини та громадянина є кодексом суб'єктивних прав і свобод соціалістичної країни, з чим неможливо не погодитись.

Основний Закон України потребує особливого підходу та вдосконалення в частині визначення й забезпечення прав і свобод людини й громадянина, і тому вихідні методологічні засади їх конституційного закріплення та захисту відрізняються від тих, на які спрямовані обов'язкові для України міжнародні акти¹; конституційний статус переважної більшості передбачених прав і свобод поставлено в залежність від їх подальшого законодавчого регулювання, що ускладнює пряму дію норм Конституції України; у зв'язку з тим, що соціальні та економічні права не забезпечені конкретними механізмами і гарантіями реалізації, вони залишаються лише декларативними; підстави для можливих обмежень здійснення прав та свобод людини є значно ширшим від тих, які передбачені в міжнародних угодах, за якими Україна взяла на себе зобов'язання; низка конституційних прав і свобод людини вимагають подальшого розвитку з урахуванням суспільних реалій.

А отже, метою модернізації Конституції України в розрізі прав людини полягає в змістовному збагаченні й посиленні реалістичності конституційно-правового статусу людини, а отже у підвищенні рівня гуманістичності Основного Закону

Таким чином, не можна заперечувати, той факт, що права людини в контексті модернізації Конституції України мають урахувувати, не лише досвід реалізації чинної Конституції України, але й застосовувати найбільш вагомі і сучасні досягнення міжнародного конституційного доробку.

¹ Інтернет джерело: Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. Права Людини в Україні. <http://khpg.org/index.php?do=print&id=1372333004>

Астаф'єва Ю.В.,

студентка 5-К-А курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ В ЧАСТИНІ ГАРАНТУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД

Європейські розвинуті громадянські суспільства спираються, перш за все, на міцний фундамент права. Захист фундаментальних прав людини є основою верховенства права. Проникнення принципу верховенства права у відносини громадян із владою та між собою на всіх рівнях суспільного життя є запорукою розвитку відкритого, демократичного суспільства. В умовах реформування в Україні суспільних відносин, зміни економічного й політичного устрою, оновлення духовної сфери все більше інтенсифікуються правові зрушення в житті країни.

У зв'язку із зазначеним, постає актуальне питання про оновлення Конституції України, яке здійснюється у рамках діяльності Конституційної Асамблеї. Проблема оновлення Основного Закону України має декілька ключових аспектів:

- по-перше, зміст будь-якої конституції полягає у готовності суспільства жити за певними правилами і нормами, які не завжди можна пояснити з точки зору раціональності, оскільки вони торкаються цінностей, структури та інституцій суспільства;
- по-друге, інноваційна конституційна модель має відображати передові тенденції розвитку конституційної моделі, мати сильний прогностично-програмний потенціал.

Значна увага на сучасному етапі розвитку українського демократичного суспільства приділяється громадянським та політичним правам і свободам. Ці права мають гарантуватися належним чином, проте Конституція встановлює ширше коло підстав для їх обмеження, ніж це встановлено навіть міжнародно-правовими актами, в яких окреслено лише мінімальні стандарти прав людини. Зокрема, є неприйнятним посилання на закон про допустимі межі обмеження свободи пересування і поселення, як це сформульовано у статті 33 Конституції, адже це є нічим іншим, як дискредитацією ідеї Основного Закону, бо у вказаній нормі взагалі не згадується критерій обмеження цих свобод.

Так само невдалим є формулювання кола підстав для обмеження свободи вираження поглядів у статті 34, оскільки Конституція встановлює у такий спосіб нижчий стандарт їх захисту, ніж це передбачено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Намагання законодавчого органу визначити способи реалізації цієї свободи у вигляді відкритого переліку відповідних правомочностей можна виправдати хіба що з точки зору правової визначеності, хоча й так є очевидним, що така свобода вираження поглядів може проявлятися і через висловлювання, дії чи певні технічні засоби, оскільки вона відображає багатство внутрішнього світу індивіда, який може виражатися

у різноманітних формах, що не піддаються кодифікації і їх складно систематизувати.

На основі вищевикладеного, слід зазначити, що перелік громадянських та політичних прав і свобод людини має бути у достатній мірі конкретизований з інституціональної точки зору і процедурно таким чином, щоб не розмивався їх рівень абстрактності настільки, щоб вони втрачали свою нормативність. Із конституційного регулювання має чітко бути зрозумілим питання про носіїв, адресатів та предмет відповідного права.

Підсумовуючи викладене, необхідно усвідомлювати, що громадянські й політичні права є сферою так званої приватної автономії індивіда, допустимість та межі втручання до якого з боку публічної влади має здійснюватись лише на основі закону, бути необхідним у демократичному суспільстві за допомогою доречних і достатніх засобів.

Сутність змісту такої категорії прав людини й громадянина не може бути порушено шляхом установаження надмірних заборон чи процедурно-процесуальних умов, які зумовлювали такі перепони в їх реалізації. Тому громадянські та політичні права людини і громадянина мають розглядатися як ефективно діючі й реально гарантовані державою.

Підвищення рівня гуманістичності Основного Закону дозволить: розширити і змістовно збагатити конституційно-правовий статус людини й громадянина в Україні; підвищити реалістичність громадянських та політичних прав і свобод; привести рівень захищеності людини до міжнародних стандартів; посилити формування та розвиток громадянського суспільства в контексті зростання його відповідальності за забезпечення прав і свобод людини; підвищити ефективність механізмів забезпечення та контролю за дотриманням прав і свобод людини; зобов'язати державу, її органи створювати належне ресурсне забезпечення дотримання таких прав та свобод; іншими словами – створити умови для прозорого і більш відповідального ставлення держави до її головного обов'язку – утвердження й забезпечення прав і свобод людини.

Боровська О.М.,

студентка 5-К-1 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

За своїм змістом Конституція України є універсальним правовим інструментом за допомогою якого народ і держава встановлюють та регулюють найважливіші суспільні відносини у всіх сферах суспільного і державного ладу України. У першу чергу, йдеться про конституційно-правове регулювання основ конституційного ладу, правового статусу

людини і громадянина, засад здійснення безпосереднього народовладдя, принципів організації та діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також правового захисту Конституції України.

Конституція має найвищу юридичну силу, найважливішим нормативно-правовим актом у системі джерел права України. Головні цілі, закріплені в Конституції України, є провідними орієнтирами і для нормотворчого процесу, і для діяльності з реалізації правових норм. Загалом конституційні норми зумовлюють зміст однорідних галузевих норм, іноді коригуючи їх у процесі правозастосування.

Невиконання чи неналежне виконання цих норм спричиняє юридичну, в тому числі й конституційно-правову відповідальність. Спеціальний правовий захист Основного Закону здійснюється в нашій країні Конституційним Судом України.

Права і свободи людини закріплені чинною Конституцією України й відтворюють систему фундаментальних особистих і політичних прав людини, встановлених Загальною декларацією прав людини 1948 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року й іншими міжнародними договорами. В основі — це громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) й інші права і свободи людини.

За час дії чинної Конституції України можна простежити деякі її недосконалості в частині визначення та забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Зокрема, конституційний статус переважної більшості передбачених прав і свобод поставлено в залежність від їх подальшого законодавчого регулювання, чим ускладнюється пряма дія норм Конституції України; соціальні та економічні права сформульовано у такий спосіб, що вони залишаються декларативними, оскільки не забезпечені конкретними механізмами і гарантіями реалізації; деякі конституційні права й свободи людини потребують подальшого розвитку та вдосконалення з урахуванням суспільних змін.

Модернізація права не може зосереджуватися тільки на розвитку нормативних правових актів і їх упорядкуванні. Головне завдання успішної реалізації суспільної трансформації — це послідовність у конституціоналізації суспільних відносин з подоланням конфлікту між Конституцією, правовою системою та правозастосовною практикою. Власне, процес перетворення правової системи повинен бути комплексним, охоплювати всі її складові частини.

Беззаперечним є й те, що модернізація Основного Закону не може переслідувати інтереси та цілі окремих політичних і інших соціальних груп, бути "правилами гри" для одного чи декількох лідерів громадянської думки. Адже Конституція України, як і конституції та конституційні акти інших держав світу, встановлює основи конституційного ладу, визначає мету та завдання розвитку держави і громадянського суспільства, унормовує правила, форми й межі їх взаємодії, утверджує правові

механізми діяльності відомої тріади "людина — суспільство — держава", створює належні умови для розвитку України як європейської держави.

Мета модернізації Конституції України полягає в розширенні, змістовному збагаченні й посиленні реальності конституційно-правового статусу людини і громадянина, а отже – у підвищенні рівня гуманістичності Основного Закону.

На сьогодні започатковано роботу Конституційної Асамблеї, яка активно співпрацює з Венеціанською Комісією. Упродовж року своєї роботи Конституційна Асамблея напрацювала Концепцію внесення змін до Конституції України, зокрема зміни стосуються положення про модернізацію системи прав і свобод людини й їх гарантій.

У Концепції пропонується у Розділі II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" необхідно забезпечити зниження рівня абстрактності, декларативності у відповідних конституційних формулюваннях, замінити політико-декларативний виклад деяких статей максимально можливим нормативно-правовим. Концепція також загострює увагу на необхідності знайти можливість для більш повного відображення колективних прав людей, тобто прав певних соціальних груп, зокрема національних меншин, дітей, людей з обмеженими можливостями, іноземців та осіб без громадянства. При цьому при закріпленні всіх прав і свобод (особливо економічних, соціальних, культурних) Концепція вважає за необхідне схарактеризувати позитивні обов'язки держави щодо забезпечення кожного з них. Окрім того, у розділах III-XV чинної Конституції України потрібно визначити більш конкретно функціональні обов'язки державних органів (включно й Президента України) та органів місцевого самоврядування стосовно забезпечення та захисту прав і свобод, а також можливість притягнення посадових осіб цих органів за порушення таких обов'язків не тільки до політичної, але й до юридичної відповідальності. Автори Концепції також наполягають на необхідності оптимізувати можливості людини звертатись до судових органів, у тому числі — до Конституційного Суду України зі скаргюю на неконституційність положень окремих законів. [5].

Варто зазначити, що у всіх правових системах світу спостерігається тенденція до посилення інституту захисту прав особи. Ця тенденція викликана, насамперед, економічним, політичним, соціальним, культурним та іншими факторами. Світова практика свідчить: якщо будь-яке державне утворення відносить себе до цивілізованого світу, то воно зобов'язане здійснити всі необхідні заходи, спрямовані на захист прав та свобод людини.

Не менш важливими для реалізації громадянами своїх прав і свобод є їх вітчизняні та міжнародні інституційні гарантії. Вони мають системний характер і охоплюють усіх суб'єктів правозахисної діяльності в нашій країні — народ України, територіальні громади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи, політичні партії, громадські організації, профспілки, трудові колективи тощо.

Серед множини зазначених суб'єктів, покликаних гарантувати права та свободи людини, чільне місце належить Президентові України, який згідно з частиною другою статті 106 Конституції України виступає гарантом додержання прав і свобод людини у нашій державі.[3].

Таким чином, на рівні вищих органів державної влади в Україні гарантії прав та свобод людини представлені тріадою «глава держави — парламент — суди».

Безперечно, у процесі функціонування правова система зазнає впливу суперечностей (об'єктивних і суб'єктивних), які простежуються в суспільстві на конкретному етапі його розвитку. У цьому контексті варто зазначити, що особлива природа Конституції полягає в тому, що вона є юридично узаконеним балансом інтересів усіх соціальних груп.

Основний закон сприяє вирішенню відповідних суперечностей за допомогою специфічного конституційного впливу на всі сфери суспільних відносин, виступаючи механізмом узгодження приватноправових і публічно-правових інтересів [5].

Крім того, слід зазначити, що головне місце у процесі модернізації Конституції України має належати підвищенню рівня правосвідомості суб'єктів права. Тільки за таких умов можна забезпечити досконалу демократичну конституцію, що, в свою чергу, дасть змогу забезпечити стабільність розвитку своєї внутрішньої політики і визнання на міжнародній арені.

Використані джерела:

1. Селіванов А. Перший етап – складний початок підготовки змін до Конституції України / А. Селіванов // Віче. – 2012. – № 3. – С. 22-23.
2. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право / Ю.А. Тихомиров. – М.: НОРМА, 2000. – 420 с.
3. Коваленко В.В. Конституція України та перспективи її модернізації/ Конституційна асамблея від 23 липня 2013 року (інтернет джерело);
4. Коваленко В.В. Гарантії прав та свобод людини та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України/ Голос України №114 (5614) від 20 червня 2013 р;
5. Селіванов А.О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя / А.О. Селіванов. – К.: Логос, 2012. –152 с.

Борис І.А.,

студентка 5-К-1 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

За час дії чинної Конституції України чітко виявились її недоліки в частині визначення та забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Певний ряд конституційних прав і свобод людини вже вимагають свого подальшого розвитку з урахуванням суспільних реалій. Мета модернізації Конституції України у цьому напрямку полягає в розширенні, змістовному збагаченні й посиленні реалістичності конституційно-правового статусу людини і громадянина, а отже – у підвищенні рівня гуманності Основного Закону.

Причини, які зумовлюють необхідність удосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина:

- положення про невідчужуваність, непорушність, гідність та неподільність основоположних прав і свобод людини, задекларовані у I розділі Конституції, нівелюються, а то й заперечуються змістом деяких статей її наступних розділів;

- конституційний статус переважної більшості передбачених прав та свобод поставлено в залежність від їх подальшого законодавчого регулювання, чим ускладнюється пряма дія норм Конституції України;

- соціальні та економічні права сформульовано у такий спосіб, що вони залишаються декларативними, оскільки не забезпечені конкретними механізмами і гарантіями реалізації;

- підстави можливих обмежень здійснення прав та свобод людини є значно ширшими від тих, що передбачені в міжнародних угодах, за якими Україна взяла на себе зобов'язання.

Модернізацію належить здійснювати за такими напрямками:

1. Посилення природно-правової обґрунтованості й універсальності конституційних прав і свобод. Йдеться про втілення положень природно-правової доктрини щодо невід'ємності, непорушності, взаємозалежності, єдності та неподільності таких прав та свобод, а також про підвищення ступеня їх відповідності європейським та світовим стандартам. Цей напрям має реалізовуватись через надання конституційного статусу не передбаченим в Основному Законі правам і свободам, а також уведення до конституційного тексту нових, «додаткових» прав та свобод, які нині у ньому взагалі не згадані.

2. Певна конкретизація змісту деяких прав. Йдеться про зниження рівня абстрактності, декларативності у відповідних конституційних формулюваннях, заміна політико-декларативного викладу деяких статей максимально можливим нормативно-правовим. З цією метою варто не обмежуватися фіксуванням тільки-но назв прав, а в усіх випадках змістовно зазначати також і їх основні поведінкові складники, елементи.

3. Оптимізація обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод. Йдеться про скорочення й уточнення конституційних підстав можливих обмежень державою, її органами здійснення прав і свобод. Зокрема, видається необхідним сам перелік цих підстав привести до повної відповідності з їх міжнародно-правовими стандартами. У цьому ж аспекті слід включити до Конституції України беззастережну заборону дискримінації, а також посилання на таку соціально-природну підставу обмеження реалізації прав і свобод, як необхідність досягнення збалансованості їх реалізації з правами й правомірними інтересами інших суб'єктів та й усього суспільства загалом.

4. Забезпечення системності та обґрунтованої послідовності у конституційному викладі прав і свобод. Ця вимога об'єктивно зумовлюється їх реальною значущістю у задоволенні потреб існування й розвитку людини, а також дотримання єдиного наукового критерію їх класифікації. Варто також знайти можливість для більш повного відображення і колективних прав людей, тобто прав певних соціальних груп – зокрема національних меншин, дітей, інвалідів, іноземців й осіб без громадянства.

5. Посилення гарантованості прав та свобод. Доцільно зменшити кількість тих конституційних норм щодо прав і свобод людини й громадянина, здійснення яких є неможливим без попередньої законодавчої регламентації його підстав і порядку. Це дозволить підвищити питому вагу тих норм, які зможуть мати справді пряму дію. При закріпленні всіх прав і свобод (особливо економічних, соціальних, культурних) слід схарактеризувати позитивні обов'язки держави щодо забезпечення кожного з них. Окрім того, у відповідних розділах чинної Конституції України потрібно визначити більш конкретно функціональні обов'язки державних органів (включно й Президента України) та органів місцевого самоврядування стосовно забезпечення та захисту прав і свобод, а також можливість притягнення посадових осіб цих органів за порушення таких обов'язків не тільки до політичної, але й саме до юридичної відповідальності. Варто оптимізувати можливості людини звертатись до судових органів, у тому числі – до Конституційного Суду України зі скаргою на неконституційність положень окремих законів.

6. Передбачувані результати внесення змін до Конституції в частині прав і свобод людини. Підвищення рівня гуманності Основного Закону дозволить: розширити й змістовно збагатити конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні; підвищити реалістичність таких прав та свобод; привести рівень захищеності людини до міжнародних стандартів; посилити формування й розвиток громадянського суспільства в контексті зростання його відповідальності за забезпечення прав і свобод людини; підвищити ефективність механізмів забезпечення та контролю за дотриманням прав і свобод людини; зобов'язати державу, її органи створювати належне ресурсне забезпечення дотримання таких прав та свобод.

Саме Основний Закон, на моє переконання, має подолати поширений у суспільстві правовий нігілізм, сформувати цінності, що спроможні об'єднати Український народ у непростих сучасних політико-правових і соціально-економічних реаліях.

Будник Ю. В.,
здобувач правничого факультету
Національного університету
«Острозька академія»

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ РЕФЕРЕНДУМІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Події останніх місяців в Україні, пов'язані насамперед із відстоюванням народом України свого природного прагнення інтегруватися до Європейського Союзу, повернутися в лоно європейського цивілізаційного розвитку й запровадити не лише європейські стандарти ведення бізнесу та здійснення публічного адміністрування, а й утвердити високі стандарти демократії та верховенства права, поваги до прав людини, змушують задуматися над шляхами легітимізації народної волі.

Такі шляхи добре відомі в Європі і в більшості демократичних держав світу. Свого часу про ці шляхи Ж.-Ж. Руссо, ідеолог «референдної демократії», писав, що народ, який виконує закони, має бути їх творцем.

Як відомо, всеукраїнський референдум слід розуміти як важливу форму безпосередньої демократії, зміст якої полягає в прийнятті або затвердженні громадянами України Конституції, законів та інших найважливіших рішень загальнодержавного й місцевого значення шляхом голосування.

Референдуми в Україні регулюються Конституцією України, законами України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р., «Про Центральну виборчу комісію України» 1997 р., «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р. та рядом інших нормативно-правових актів. Але довершеність механізму їх законодавчого регулювання викликає сумніви. Адже з часу прийняття закону про всеукраїнський референдум не вдалося ініціювати проведення жодного всенародного голосування. А проект Закону «Про місцеві референдуми» уже 2-ий рік готується в профільному парламентському комітеті до другого читання.

Окремо зазначимо, що європейські демократичні стандарти щодо організації та проведення референдумів обґрунтовані в документах, ухвалених Венеціанською комісією ПАРС на її пленарних сесіях: Рекомендація 1821 (2007) «Про Кодекс належної практики щодо референдумів», Декларація Кабінету Міністрів Ради Європи «Про Кодекс належної практики щодо референдумів» та ін. Але їх упровадження у вітчизняну правотворчу практику відбувається формально-атрибутивно, а

в правозастосовній практиці вони не реалізуються взагалі через відсутність за останні 13 років в Україні такої практики взагалі.

Події сьогоднішня засвідчують, що всеукраїнський референдум міг би стати влітку-восени 2013 року легітимним способом засвідчення всенародної підтримки курсу на євроінтеграцію, чи ж навпаки – проти такого зовнішньополітичного курсу. На жаль, всеукраїнський референдум не був проведений і, не маючи жодних інших важелів впливу на владу в міжелекторальний період, народ вдався до масових мирних заходів щодо підтримки асоціації з ЄС.

Серед множини різноманітних причин, що спонукали до такої політико-правової ситуації, слід назвати відсутність належних законодавчих механізмів реалізації права громадян на всеукраїнський референдум, визначеного та гарантованого статтею 38 Основного Закону. Множина фундаментальних наукових досліджень юридичної природи всеукраїнського референдуму такими вченими, як Ю. Барабаш, М. Оніщук, В. Погорілко, В. Федоренко, А. Янчук і ін., не отримала свого адекватного втілення в чинному, «новому» Законі України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року. Його прийняття швидше унеможливило проведення ініціативних всеукраїнських референдумів, ніж створило для них належне законодавче підґрунтя. Для цього достатньо проаналізувати предметну компетенцію всеукраїнського референдуму та «драконівські» вимоги щодо ініціювання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

На наше переконання, неефективність Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року створює підстави для його ревізії та внесення змін до цього закону чи ж розроблення та прийняття нового закону про всеукраїнський референдум. Цьому значною мірою сприяє й робота Конституційної Асамблеї над відповідним розділом Основного Закону.

Так, на наше переконання, слід доктринально визначити, що право громадян на всеукраїнський референдум – це не лише право головувати на таких референдумах, а насамперед право ініціювати проведення всеукраїнського референдуму за прозорою та доступною процедурою, право скасовувати на ініціативних всеукраїнських референдумах нелегітимні закони, що порушують права людини, а також право визначати шляхом проведення всенародного голосування основні напрямки формування та здійснення внутрішньої й зовнішньої політики України.

Веріженко О.С.,

студент 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Серед усіх гуманітарних цінностей, права і свободи людини й громадянина займають центральне місце і домінують над усіма іншими. Їх значимість та пріоритет незаперечні, роль і призначення очевидні. Права й свободи людини і громадянина є вихідним моментом багатьох суспільних перетворень, відправна точка у вирішенні кінцевих та поточних завдань, у проведенні соціальних реформ, виробленню державних програм. І саме з цієї точки зору осмислюються й оцінюються всі події, явища і процеси, які сьогодні відбуваються в конкретному суспільстві.

Права і свободи людини й громадянина є позатериторіальні і позанаціональні, їх визнання, реалізація та захист є не тільки внутрішньою справою тієї чи іншої держави. Вони давно перетворилися на об'єкт міжнародного інтересу й правового регулювання. Права і свободи людини та громадянина – це моральна основа, фундамент будь-якого суспільства і держави.

Аналіз наукових публікацій, що стосуються проблем свободи, права, особистості, взаємодії держави, правової системи з правами і свободами людини й громадянина, включаючи правове забезпечення реалізації основних прав і свобод людини та громадянина показав, що теоретики права не дають чіткого визначення поняття правового забезпечення реалізації основних прав і свобод людини й громадянина в українському суспільстві.

Так, видатний теоретик права Е.А. Лукашева, розглядаючи проблему правового статусу особистості, говорить лише про правове забезпечення зазначеного статусу, який складається із суб'єктивних, у тому числі і процесуальних прав: на звернення до державних органів із скаргами та пропозиціями, на захист своїх прав та свобод всіма способами, не забороненими законом, на звернення до суду, в міждержавні органи захисту та ін. При цьому часто вона поєднує два поняття «правове забезпечення» і «захист» [1].

Також побутують погляди щодо права людини в історії політико-правової думки, які концентрують свою увагу на правовому регулюванні відносин у галузі прав і свобод людини й громадянина через механізм дії права, тобто через механізм формальної (правової) рівності, в рамках якого спочатку невелика маса людей поступово перетворюється у вільних індивідів. Вчені тут мовби поєднують «правове регулювання» та «правове забезпечення реалізації прав і свобод людини».

Інша група вчених, які спеціально не досліджуючи зазначене поняття правового забезпечення, говорять про структуру правового

статусу особистості, куди разом з відповідними правовими нормами, правосуб'єктністю, основними правами та обов'язками, законними інтересами, включають і правовідносини загального статусного типу, тобто правове забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина.

А.Б. Венгеров правове забезпечення зводить до обов'язку держави перед особистістю - громадянином завжди юридично захищати громадянина, де б він не перебував, в яку б біду не потрапив [2].

Правове забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина також трактується як сукупність правових дій із реалізації зазначених прав і свобод, які відображені у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах. При цьому правове забезпечення пов'язується зі способами захисту прав і свобод людини й громадянина.

Таким чином, усі викладені точки зору цікаві і не суперечать одна одній, а навпаки, вони доповнюють одна одну. Так, ніхто із зазначених теоретиків права не заперечує проти поняття правового забезпечення реалізації основних прав і свобод людини й громадянина. Більше того, окремі вчені прямо говорять про цей вид правового забезпечення. Наприклад, Н.А. Лукашева говорить про правове забезпечення юридичного статусу особистості. А.Б. Венгеров зводить правове забезпечення до обов'язку держави і права в реалізації прав і свобод особистості - громадянина. О.В. Шудра розглядає правове забезпечення як сукупність дій з реалізації зазначених прав і свобод.

Одночасно, правове забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина пов'язується: з правом, з механізмом його дії та регулювання, а також із самою державою; із суб'єктивними і процесуальними правами особистості; з правовідносинами статусного типу; з правовим захистом прав людини; і певною діяльністю, що відображена в Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах.

З урахуванням викладених підходів правове забезпечення можна визначити як специфічну організаційно-правову діяльність певних державних органів, організацій, установ та окремих осіб (судів усіх рівнів, органів виконавчої влади, Уповноваженого з прав людини, правозахисних організацій, депутатів та ін.) із захисту основних прав і свобод людини й громадянина відповідно до Конституції України, законів та інших актів з метою створення нормальних умов для їх життєдіяльності в суспільстві. При цьому під основними правами людини і громадянина розуміються права людини, що містяться в Конституції України та міжнародних правових документах, зокрема в Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р., Європейській соціальній хартії й інших. Це – право будь-якої людини і громадянина на життя, здоров'я, особисту безпеку, недоторканність, захист честі, гідності, свободу думки й слова, вибір місця проживання, право володіти і розпоряджатися власністю, займатися підприємницькою діяльністю, залишати країну та ін. [3].

Даний вид правового забезпечення охоплює не тільки правове регулювання роботи судів, інших державних органів, організацій, установ та осіб у сфері захисту основних прав і свобод людини та громадянина, а й таку цілісну систему правового забезпечення, яка включає в себе всі аспекти боротьби з неправомірними проявами у цій галузі, а також проблеми вдосконалення чинного законодавства про основні права людини і громадянина, включаючи й міжнародні. При цьому зміст цієї системи в сучасних умовах можна пояснити за допомогою соціального процесу праці.

Як відомо, всякий процес праці в суспільстві характеризується, насамперед, як система. Цей процес передбачає як доцільну діяльність тієї чи іншої людини, в ході якої остання, використовуючи знаряддя праці, впливає на певні об'єкти (предмети праці) для досягнення поставлених цілей.

На основі цього теоретичного висновку можна визначити правове забезпечення реалізації основних прав і свобод людини й громадянина як доцільну правову, правозахисну логіко-пізнавальну діяльність або працю суддів, інших посадових осіб, державних службовців, уповноваженого з прав людини та ін., спрямовану на інформацію про різні події, пов'язані з реалізацією зазначених основних прав і свобод, накопичувати, зберігати, узагальнювати й оцінювати відомості, які їх характеризують, в необхідну форму для прийняття потрібних рішень, актів для здійснення юридичних і інших регулюючих впливів.

Використані джерела:

1. Лукашева Е.А. Правовий статус людини і громадянина / Е.А Лукашева. // Права людини. НОРМА-ІНФРА-М, 1999. С. 91-105.
2. Венгеров А.Б., Шматков И.И. Сущность, содержание и определение права / А.Б. Венгеров, И.И. Шматков // Теория государства и права, М.: Закон и право, 2000. С. 162-185.
3. Конституція України : за станом на 8 грудня 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Атіка, 2006. – 62 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Гирик М.А.,

здобувач Національної академії державного управління при Президентові України

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

У Конституції України нашу країну проголошено демократичною державою, в якій конституційний лад ґрунтується на визнанні народу джерелом влади. Серед правових можливостей участі громадян України у здійсненні народовладдя основним і пріоритетним є передбачене статтею

38 Конституції України право брати участь в державному управлінні, яке юридично забезпечує включення їх у сферу політичного життя країни. Адже без реальної участі громадян у здійсненні народовладдя неможлива побудова демократичної, правової держави.

Проте, до останнього часу низка теоретичних і практичних питань забезпечення реалізації цього стрижневого політичного права залишається невирішеним. Негативні наслідки такого стану речей мають негативні наслідки не лише для теорії, а й для практики. Про що, зокрема, можна зробити висновок, аналізуючи політико-правові події кінця 2013 – початку 2014 року.

Одним із чинників, що призвели до такої ситуації є недостатність у вітчизняній науці державного управління самостійних комплексних фундаментальних досліджень із проблем права громадян України брати участь у державному управлінні. Воно ще не одержало належного теоретичного розроблення, адже здебільшого розглядається українськими вченими фрагментарно, в контексті досліджень проблем безпосередньої демократії, політичних прав громадян у цілому або наукових проблем, пов'язаних із виборами, референдумами, місцевим самоврядуванням, державним управлінням, державною службою тощо. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового дослідження його поняття, історичного розвитку, форм реалізації, структури, системи гарантування, органічного зв'язку з конституційним принципом здійснення влади народом України.

Реагуючи на потреби теорії та практики державного управління в сфері забезпечення участі громадян України в управлінні державними справами, хотілось би обґрунтувати окремі висновки положення та пропозиції, що стали результатом дослідження нами цієї проблематики у попередні роки.

Насамперед, зазначимо, що право громадян України брати участь в управлінні державними справами – це передбачена Конституцією і законами України можливість кожного громадянина, який досяг вісімнадцяти років і є дієздатним, відповідає вимогам, установленим законодавством для участі у відповідній сфері політичної діяльності, безпосередньо або через обраних представників брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади, місцевого самоврядування шляхом участі у виборах та референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства та держави.

За своєю сутністю, це право є правом на участь у здійсненні народовладдя. За своїм змістом воно є політичним – громадяни України, реалізуючи його, виступають у якості владарюючих суб'єктів – носіїв влади народу, здійснюють належну їм політичну владу, тобто воно є їхнім правом на участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної законодавчої, виконавчої і судової влади та місцевого самоврядування. У цьому контексті вважаємо, що термін «управління державними справами» не зовсім відповідає правовій природі ролі громадян у вирішенні державних справ, звужує їхні правові можливості у здійсненні влади народовладдя.

Виходячи з того, що кожен громадянин є органічною частиною Українського народу, який, відповідно до частини другої статті 5 Конституції України, здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, пропонується внести зміни до статті 38 Основного Закону, сформулювавши її наступним чином: «Кожен громадянин України безпосередньо та через обраних представників має право брати участь у здійсненні безпосередньої демократії, державної влади, місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, рівного доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства і держави».

За структурою дане право є загальним, комплексним правом, яке включає політичні права, що мають самостійне значення: право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, брати участь у здійсненні правосуддя. За формами реалізації – безпосереднім та представницьким, за формою участі – індивідуальним (особистим) і колективним.

Хотілось би звернути увагу на доцільність більш широкого запровадження в теорію та практику сучасного державного управління категорії «політична участь громадян». Під цією категорією, на наш погляд, слід розуміти дії окремих громадян, вчинювані з метою впливу на процес формування державної влади, прийняття владних рішень, виконання прийнятих рішень, а також контролю за їх реалізацією у спосіб, що не суперечить чинному законодавству України.

На сьогоднішні в Конституції та законах України закріплені правові основи для подальшого розвитку громадянського суспільства. Це, перш за все, принципи: багатопартійності, створення державою однакових умов для діяльності політичних партій, інших громадських об'єднань, заборону будь-якій політичній силі присвоювати право здійснювати державну владу (статті 3, 15, 36, 37); економічної багатоманітності, рівність усіх форм власності, невтручання держави у безпосередню господарську діяльність підприємств незалежно від форм власності, свобода підприємництва (статті 13, 15, 42); ідеологічного плюралізму, відокремлення церкви від держави, невтручання держави у справи релігії (стаття 35); роздержавлення й деідеологізація освіти, науки і культури, всієї духовної сфери суспільства на основі конституційного гарантування права на свободу думки, совісті й релігії (статті 15, 34, 35); відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (стаття 3); невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини (стаття 21) тощо.

Проблема налагодження взаємовідносин держави з громадянами набуває дедалі більшої актуальності в порядку денному державної політики в Україні. Йдеться, перш за все, про гарантування державою прийнятних умов (політико-правових, адміністративно-організаційних, фінансових) для функціонування інституцій громадянського суспільства.

По-друге, спільні зусилля державних інституцій та інститутів громадянського суспільства повинні спрямовуватись на розв'язання нагальних проблем. Модель взаємодії державних інституцій й інститутів громадянського суспільства має забезпечувати задоволення прав та інтересів різних соціальних груп і реалізацію ефективної державної політики, враховуючи потребу збалансування інтересів національного, групового й індивідуального рівнів.

Громадян України реалізують свої права на участь у державному управлінні, у першу чергу, через: 1) всеукраїнський та місцевий референдуми; 2) вибори; 3) утворення й участь у діяльності політичних партій та громадських організацій; 4) участь у мирних зборах тощо. Зазначимо, що все частіше в державах демократії, поряд із безпосередньою та представницькою демократією, виокремлюють так звану «демократію участі». На наше переконання розвиток потенціалу цього виду демократії розкриває серйозні перспективи для подальшого розвитку державного управління в Україні.

Дадак М.В.,
студент 5-К-Н курсу юридично-психологічного
факультету ННІЗН НАВС

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Подальші процеси демократизації українського суспільства та становлення України як правової, соціальної держави потребують удосконалення існуючих і створення нових механізмів, спрямованих на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав людини та громадянина, встановлення ділових і конструктивних відносин громадян з органами влади.

Права людини — одна з основоположних проблем сучасної цивілізації. Це особлива сфера філософського і наукового знання, якій в юриспруденції відведена основоположна роль. Право як інструмент регулювання людських взаємовідносин існує для того, щоб забезпечувати права та свободи особи, регламентувати отримані моделі взаємодії і взаємостосунків між людьми [3, ст. 254].

Конституційному Суду України в аспекті захисту основних прав і свобод людини та громадянина відводиться провідне місце в механізмі захисту (гарантій) прав і свобод людини й громадянина. Основи його статусу закріплені у статтях 147-153 Конституції України та Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р., який належним чином урегулював його модель, порядок, формування та функціонування.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України. [1, Ст. 147].

Функціонування органів конституційної юрисдикції є однією з головних форм контролю за діяльністю вищих органів державної влади. Перш за все, шляхом здійснення конституційного контролю Конституційний Суд України обмежує зловживання владою з боку органів держави, забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, запобігає їх порушенню.

Відстоювання прав наших співвітчизників у багатьох аспектах покладено Конституцією на Конституційний Суд України. Зрозуміло, що ця проблема потребує глибокого вивчення. Саме Конституційний Суд здійснює контроль за конституційністю законів та інших актів, що приймаються цими органами, наділений правом анулювати нормативні акти, що обмежують і порушують права людини, діючи при цьому винятково на основі Конституції й забезпечуючи її стабільність, беззаперечність та авторитет.

Судовий конституційний контроль забезпечує захист прав та свобод людини й громадянина з точки зору дотримання Конституції України. Тим самим він виконує функцію захисника прав і свобод особи. Права та свободи громадян можуть бути реалізовані тільки в тому випадку, коли конституційній юстиції вдасться ефективно забезпечити непорушність Конституції і конституційного ладу як вищих цінностей правової держави. Конституційна юстиція є важливою гарантією забезпечення конституційних прав та свобод громадян, закріплених в Основному Законі, попередження порушень їхніх законних інтересів.

Захист прав і свобод людини й громадянина Конституційний Суд України здійснює в процесі реалізації переважної більшості своїх повноважень, тобто шляхом офіційного тлумачення Конституції та законів України, встановлення конституційності правових актів органів влади і міжнародних договорів, перевірки законопроектів про внесення змін до Основного Закону на предмет неприпустимості скасування та звуження прав і свобод людини й громадянина.

Визначальним для захисту основних прав і свобод має визнання за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства та юридичними особами права на конституційне звернення до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України і законів України.

Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення [2, Ст. 38].

Питання закріплення у Конституції України права на конституційну скаргу набуває в сучасних умовах першочергового значення в контексті її реалізації, виходячи із необхідності її перетворення у сукупність норм прямої дії, з метою безпосереднього судового захисту фундаментальних прав і свобод.

Запровадження інституту конституційної скарги відповідатиме таким принципам правової держави, як гарантованість конституційних прав і свобод людини та громадянина, відповідальність держави перед людиною, верховенства Конституції, сприятиме реалізації, зокрема, такого з основних конституційних прав, як право на судовий захист.

Індивідуальна конституційна скарга є засобом забезпечення й розвитку конституційно-правових засад демократії, основу якої складають права та свободи людини. Саме тому конституційна скарга не тільки захищає індивіда і його суб'єктивні соціально-економічні та соціально-культурні права, але й сприяє реалізації принципу правової держави про зв'язаність усіх галузей влади Конституцією і Законом, що гарантують права та свободи людини. У цьому контексті індивідуальна скарга виступає як специфічна гарантія конституційних прав особи. Більше того, надаючи громадянину можливість вступати в спір із державою та її органами, навіть із самим законодавцем, інститут індивідуальної конституційної скарги сприяє інтеграції громадян у процес управління державою й суспільством та розширенню їх впливу на ці процеси.

Захист прав людини через інститут конституційної скарги відображає європейську традицію публічного права визнання за конституційними правами і свободами природно-правового походження.

Доцільно було б зважаючи на власний досвід практичної діяльності у Секретаріаті Конституційного Суду при вдосконаленні Закону України "Про Конституційний Суд України", передбачити надання права і гарантувати можливість суб'єкту права на конституційне подання або звернення бути особисто присутнім на засіданні колегії суддів перед прийняттям ними відповідних рішень.

Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції гарантується державою, треба, щоб його реалізація реально забезпечувалася.

Використані джерела:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України "Про Конституційний Суд України" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – №49. – Ст. 272
3. 3. Совгіря О.В. Конституційне право України / О.В. Совгіря, Н.Г. Щукліна. – К. : Юніком Інтер, 2012. – 254 с.

Карчемська Т.М.,

студентка 5-К-1 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Ставши на шлях формування правової держави, для якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека є головною соціальною цінністю, Україна активізувала процес реалізації, охорони і захисту прав та свобод громадянина, серед яких чільне місце займає право на свободу совісті. Основою такого механізму в Україні є національне законодавство, насамперед Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» й інші нормативно-правові акти.

Проблеми, пов'язані із забезпеченням свободи совісті в Україні, залишаються надзвичайно важливими щодо правового регулювання та наукових досліджень. Дослідження питань конституційно-правового регулювання відносин у сфері реалізації права на свободу віросповідання привертало увагу багатьох учених. В Україні найбільш ґрунтовні наукові дослідження законодавства про свободу совісті проведено В.Гаєвою. Загальнотеоретичні проблеми юридичного забезпечення свободи віросповідання людини досліджує Л. Ярмола, адміністративно-правові проблеми регулювання свободи совісті – І.Компанієць, роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання – Г.Л. Сергієнко.

Принципове значення мають праці провідних українських філософів та правників В. Андрущенко, Т. Аболіної, В. Бондаренка, Л. Губерського, В. Копейчикова, М. Михальченка, І. Огородника, П. Рабіновича, В. Пазенка, В. Погорілка, О. Скакун, В. Сіренка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін.

Всі правові відносини в Україні, які пов'язані з реалізацією принципів свободи совісті, врегульовані чинним законодавством України і ґрунтуються на демократичних принципах міжнародного права.

Основа законодавчої бази свободи совісті в Україні закладена в статті 35 Конституції України, яка закріплює право кожної людини, що проживає на території України (а не тільки для її громадян), на «свободу світогляду і віросповідання». Принцип свободи совісті передбачає задоволення духовних потреб як віруючих, так і атеїстів, забороняє дискримінацію громадян залежно від їх ставлення до релігії. Це право передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, вільно переходити в іншу релігію чи переконання, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культи й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, дотримуватися релігійних канонів у житті, право на таємницю сповіді тощо. Принциповим є конституційне положення, яке встановлює, що Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави. Наголошується на тому, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Не допускається як

обмеження прав з релігійних мотивів, так і звільнення від громадських обов'язків за цими мотивами. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У тому разі, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, то воно може бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Право на свободу совісті може бути обмежене законом лише в інтересах охорони суспільного порядку, здоров'я та моральності населення.

Конституція України закріпила демократичні принципи державно-церковних відносин і гарантує право на свободу совісті всім в Україні, а також політичні, економічні, юридичні та інші умови й можливості його практичної реалізації.

Законодавство України забезпечує, у відповідності з Конституцією України, принципи соціальної справедливості, рівності, захисту прав і законних інтересів громадян незалежно від їхнього ставлення до релігії, а також визначає форму й принципи державно-церковних відносин, державні гарантії свободи совісті, правовий статус релігійних організацій, їх майнове становище, межі їх функціонування, обов'язки перед державою і суспільством.

Свобода совісті як конституційний принцип права конкретизується й захищається цивільним, кримінальним та адміністративним законодавствами. Закони держави визначають обсяг прав і обов'язків віруючих та релігійних організацій у цих сферах життєдіяльності суспільства. У своїй сукупності законодавство України, що регулює всі правовідносини, пов'язані зі свободою совісті й церкви, постає як цілісна система нормативних актів, які містять норми різних галузей права.

Конституція України, законодавство про свободу совісті розглядають її як особисте право людини вільно і незалежно визначати своє ставлення до релігії. Вони не допускають установлення обов'язкових переконань та світогляду, будь-якого примусу при визначенні громадянами свого ставлення до релігії, до сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії. Законодавство України про свободу совісті враховує, що релігія чи інші світоглядні переконання, в тому числі й нерелігійні, для кожної людини є засадничими елементами її розуміння сенсу життя, мотиваційною основою її вчинків та дій.

В Україні конституційно закріплено важливий принцип, що гарантує можливість практичної реалізації свободи совісті, свободи діяльності релігійних організацій. Це принцип відокремлення Церкви від держави, який є гарантом невтручання держави, її органів і службових осіб у внутрішні справи Церкви (релігійних організацій), у здійснювану ними в межах закону діяльність. Держава в питаннях віри є нейтральною й не фінансує діяльність релігійних організацій. Суть цього конституційного принципу і в тому, що релігійні організації, їх інститути не виконують державних функцій, не втручаються у справи держави, не є суб'єктом політичного життя. Релігійна організація не повинна

втручатися у діяльність організаційно-структурних підрозділів інших віросповідань, проповідувати ворожнечу, нетерпимість до прихильників інших релігій, невіруючих, атеїстів. Такий підхід забезпечує рівність усіх церков, конфесій, релігійних напрямів перед законом. Держава виходить із того, що релігійні організації є добровільними об'єднаннями віруючих, які створюються ними з метою спільного задоволення своїх релігійних потреб, публічної реалізації права на свободу віросповідання. Релігійні організації, незалежно від їх конфесійної приналежності, мають рівні, законодавче закріплені права й можливості для свого функціонування. Закон не допускає встановлення будь-яких переваг або обмежень як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях одних церков (релігійних організацій) щодо інших. Держава однаковою мірою захищає права й законні інтереси всіх релігійних організацій будь-якого віросповідання.

Релігійні організації вільні у своїй канонічній та позарелігійній діяльності. З моменту реєстрації свого статуту релігійна організація стає юридичною особою, користується правами і виконує обов'язки відповідно до чинного законодавства й статуту. Релігійні об'єднання мають право використовувати будівлі та майно, надане їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями, громадянами; будувати власні культові та інші приміщення; засновувати видавничі, виробничі, реставраційно-будівельні підприємства, добродійні заклади, здійснювати міжнародні зв'язки і контакти з релігійними інституціями за кордоном тощо.

На всіх працюючих у релігійних об'єднаннях поширюється чинне законодавство про працю, порядок оподаткування, соціального страхування та забезпечення. Доходи релігійних громад не оподатковуються. Законодавство передбачає також, що навчально-виховний процес у державних закладах освіти має бути вільним від втручання релігійних організацій. В Україні забезпечується секуляризована (світська) освіта, оскільки школа відділена від Церкви. При цьому гарантується рівність прав громадян України на здобуття різних видів і рівнів освіти. Держава не бере на себе справу релігійної освіти й виховання. Релігійна освіта може, за згодою батьків, здійснюватися в приватних навчально-виховних установах. Закон лише вимагає, щоб релігійний навчально-виховний процес проходив у душі терпимості і поваги до громадян, які не сповідують релігії, та до віруючих інших віросповідань, щоб не порушувалися права дитини, її інтереси.

В законодавчих актах також містяться норми, які визначають конкретну відповідальність за порушення законодавства України про свободу совісті. При цьому передбачені законом обмеження при реалізації права на свободу совісті, свободу церкви постають як необхідні і відповідають нормам відповідних міжнародних актів. До них належать: охорона громадської безпеки, спокою й порядку, життя, здоров'я та моралі, а також прав і свобод інших громадян.

Отже, законодавче врегулювання та конституційні гарантії свободи совісті в Україні відповідають найвищим вимогам демократичних прав і свобод людини в сучасному світі.

Разом з тим, у процесі модернізації Конституції України, зокрема у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» необхідно забезпечити зниження рівня абстрактності, декларативності у відповідних конституційних формулюваннях, замінити політико-декларативний виклад деяких статей максимально можливим нормативно-правовим, віднайти можливість для більш повного відображення прав людей, у тому числі, права на свободу світогляду та віросповідання .

Використані джерела:

1. Бабій М.Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігійно-осмислене. - Київ: Вища шк., 1994. - 84 с.
2. Бедь В.В. Право людини на свободу совісті: конституційно-правове регулювання. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук / В.В. Бедь. - К. 2011. - 37 с.
3. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / Погорілко В. Ф., Головченко В. В., Сірий М. І. - К. : Ін Юре, 1997. - 51 с.

Колодій О.А.,

ад'юнкт кафедри теорії держави та права

МОДЕЛЬНЕ ПРАВОУТВОРЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Існуюча сьогодні теорія правотворення є надзвичайно придатною та перспективною для розуміння, виникнення, буття, впорядкування та розвитку модельних правових актів, особливо враховуючи, що в останній час зростає роль інститутів громадянського суспільства, у становленні нового виду правотворення, а саме створення модельних правових актів, як більш високого рівня уніфікації норм національних законодавств. Саме національні інституції громадянського суспільства через відповідні етапи модельного правотворення можуть інтенсивно впливати на правотворчість (законотворчість та нормотворчість) державних органів, створюючи спочатку праворекомендаційні модельні концепції, декларації, кодекси, закони, які з часом у разі їх прийняття органами держави або місцевого самоврядування набудуть ознак модельних нормативно-правових актів.

Важливо також зазначити, що саме ґрунтуючись на зазначеній теорії правотворення та адаптуючи її до модельного правотворюючого процесу можна розрізнити внутрішню та зовнішню сутність процесу модельного правотворення. Під внутрішньою розуміти процес розробки, прийняття, набуття чинності, внесення змін та доповнень, відміну самих модельних правових актів, а під зовнішньою – процес розробки,

прийняття, набуття чинності, внесення змін і доповнень, відміну інших нормативно-правових актів (законів та підзаконних актів) і праворекомендаційних актів, що готуються на підставі та (або) у відповідності до модельних правових актів. Адже, модельними правовими актами можна назвати тільки ті, на підставі й у відповідності до яких розробляються і приймаються інші правові акти – міжнародні й внутрішньодержавні, нормативно-правові та праворекомендаційні.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що соціальне призначення й сутність правоутворення, а у його складі правотворчості (законотворчості та нормотворчості) подвійне: з одного боку, у процесі правоутворення мають створюватися моделі поведінки всіх соціальних суб'єктів, а з іншого, у цьому ж процесі мають формуватися моделі майбутніх правових актів, особливо меншої юридичної сили. Саме у такий спосіб і таким чином забезпечується не тільки здатність права регулювати та охороняти існуючі суспільні відносини, але й закладати перспективи його регулятивно-охоронного впливу на майбутнє.

Розглядаючи сутність модельного правоутворення, доцільно звернути увагу і на те, що, на жаль, до цього часу в Україні не прийнято Законів України «Про нормативно-правові акти», «Про закони і законодавчу діяльність в Україні», а тому функцію уніфікації процесу розробки, прийняття, набуття чинності, внесення змін та доповнень, відміни інших нормативно-правових актів виконують дуже багато різноманітних актів.

Крім того, аналіз системи нормативно-правових актів і особливо законодавства України свідчить, що є актуальним створення вітчизняних модельних правових актів про соціальний захист людини й громадянина, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища, оподаткування, колективну, екологічну та інформаційну безпеку, адміністративно-територіальний устрій тощо. Це можуть бути модельні нормативно-правові акти (модельні закони й модельні підзаконні акти) або ж модельні праворекомендаційні акти (наукові концепції, основи, кодекси, основні принципи).

У всякому випадку український правотворець, створюючи або використовуючи модельний правовий акт завжди повинен пам'ятати, що:

- модельні правові акти відіграють усе помітнішу роль у процесі наближення міжнародного і внутрішньонаціонального права, а тому сприяють інтеграції національних законодавств, а відсутність уніфікації й гармонізації законодавств створює серйозні труднощі для подальшої інтенсифікації інтеграційних процесів, а також розробки нових договорів і угод;

- модельні правові акти, як ніякі інші, здатні забезпечити системність внутрішньонаціонального права, усунути прогалини та колізії у ньому;
- модельні правові акти, за своєю сутністю, оскільки є підставою для подальшої правотворчості, визначають перспективи розвитку національного права й законодавства;
- модельні правові акти характеризуються специфічним змістом,

сутністю, формою, суб'єктами прийняття і цим відрізняються між собою. Це треба враховувати при їх впровадженні й використанні;

– модельні правові акти передбачають специфічні процедури їх підготовки, розгляду і схвалення (прийняття);

– модельні правові акти вимагають певної програми дій з їх реалізації у процесі правотворчості суверенних держав.

Саме враховуючи все викладене, і можна стверджувати, що модельне правоутворення – це спонтанний акт, у стабільних, цивілізованих країнах, міждержавних об'єднаннях, особливо тих, які прагнуть більш тісного співробітництва, у багатонаціональних державах, високорозвинених громадянських суспільствах та правових державах, поступовий і послідовний процес виникнення, оформлення, впорядкування, розвитку та буття права, що відбувається у суспільстві й державі, який на завершальному етапі передбачає утворення модельних нормативно-правових актів (модельних законів і модельних підзаконних актів) та модельних праворекомендаційних актів, на підставі й у відповідності до яких розробляються і приймаються інші правові акти – міжнародні й внутрішньодержавні, нормативно-правові та праворекомендаційні, особливо меншої юридичної сили.

Кузьміна І. М.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

На сьогодні працює Конституційна Асамблея – консультативно-дорадчий орган, затверджений Указом Президента «Про підтримку ініціативи по створенню Конституційної Асамблеї» від 21 лютого 2011 року. У Положенні Асамблеї визначено її мету – підготовка законопроектів про внесення змін до Конституції України. На фоні модернізації Конституції України важливо звернути увагу на таких суб'єктів права, як діти.

Мета цієї доповіді – визначити у чому особливість конституційних прав і свобод дитини; окреслити систему гарантій прав та свобод дитини в Україні; позначити основні напрямки, які важливо враховувати при модернізації Конституції України щодо ефективного захисту прав і свобод дитини.

Багато хто з правознавців не виокремлюють права та свободи дитини, а вважають їх тотожними до прав і свобод людини, повнолітньої особи, через те, що основні права й свободи цих суб'єктів права нічим не відрізняються. Найбільша частина прав дитини дійсно збігається з правами людини (повнолітньої особи), що забезпечують природне існування та соціальне буття фізичної особи. Наприклад, право на життя,

право на ім'я, особисту недоторканність, право на повагу гідності та честі тощо. Але через такі особливості, як вік, психічний і фізичний розвиток, діти є найбільш уразливими. Тому вони потребують особливого захисту. Безперечним є й те, що діти мають підвищену віктимність та володіють мізерними можливостями захисту своїх прав.

Система гарантій конституційних прав і свобод складається із загальних та спеціальних юридичних гарантій. В свою чергу, «спеціальні юридичні гарантії конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні подано нормативно- та організаційно-правовими механізмами реалізації цих прав і свобод» [1, 236]. Нормативно-правові гарантії прав та свобод дитини відображені в системі чинного законодавства такими документами:

1) Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН – «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу» – ч. 2 ст. 25.

2) Декларація прав дитини, прийнята 20 листопада 1959 р. Генеральною Асамблеєю ООН. У ній закріплено принципи, що забезпечують права дітей: дитина повинна бути першою серед тих, хто одержує захист і допомогу, повинна бути захищеною від усіх форм недбалого ставлення до неї.

3) Конвенція про права дитини, прийнята 20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікована Україною 27 лютого 1991 року.

4) Закон України «Про охорону дитинства» від 7 березня 2001 року, в якому відображені положення Конвенції і охорону дитинства визначено як стратегічний загальнонаціональний пріоритет.

5) Безпосередньо в Конституції України права дитини закріплено в ст. 24 – рівність прав дітей; ст. 27 – право на життя; ст. 51 – охорона дитинства; ст. 52 – заборона насильства над дитиною та її експлуатації; захист та допомога державою дитині, позбавленій сімейного оточення; ст. 53 – право на освіту.

Статті Конституції України носять декларативний характер, тому потрібне нормативне закріплення гарантій прав і свобод дитини: важливо чітко зафіксувати обов'язки держави, її уповноважених органів із забезпечення реалізації й захисту конституційних прав і свобод дитини.

6) 11 серпня 2011 року Указом Президента України запроваджено посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини. Слушною є думка правознавців, що за завданнями і правами Уповноваженого, які зазначенні у Положенні, інститут Уповноваженого не наділений реальними повноваженнями, які б забезпечили його незалежність та дієвість у процесі захисту прав дитини, зокрема щодо виконання правозахисної функції і функції відновлення порушених прав. Проблемним залишається також питання розмежування повноважень Уповноваженого Президента України з прав дитини та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [2, 95].

Ратифікувавши Конвенцію про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання реформувати законодавство. Тому ефективний захист прав і свобод дитини також залежить від запозичення стандартів у зарубіжних країнах, у першу чергу – європейських, та їх адаптації, відповідно до українського менталітету.

Що ж до загальних гарантій конституційних прав і свобод дитини, то тут багато залежить від державної політики у багатьох сферах: економічної політики, демографічної політики, політики сім'ї, політики у сфері освіти. Так, наприклад, сьогодні є гостра необхідність в інформуванні громадськості й самих дітей про їхні права і свободи та їхній захист. Ці завдання покладаються на Міністерство освіти і науки. Бажано включати в навчальні програми та навчальні плани дисципліни і навчальні години, присвячені саме темам прав та свобод дитини, не тільки у середні й старші класи, а й у молодші, та у програми розвитку дітей дошкільних закладів.

Отже, конституційні права і свободи дитини збігаються з правами й свободами людини (повнолітньої особи). Але дитина має певні особливості, а значить і потреби, які необхідно враховувати при підготовці законопроектів про внесення змін до Конституції України. Система забезпечення, охорони та захисту прав дитини в Україні складається зі спеціальних юридичних гарантій і загальних гарантій. Для ефективного захисту прав і свобод дитини потрібні чітка фіксація обов'язків держави перед людиною в Конституції України; збільшення повноважень Уповноваженого Президента з прав дитини; запозичення стандартів у зарубіжних країнах та їх адаптація, відповідно до національного менталітету, культурних і правових традицій.

Використані джерела:

1. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. – К.: КНТ, Видавництво Ліра – К, 2011. – 532 с.
2. Коваленко Н.М. Щодо правового статусу Уповноваженого Президента України з прав дитини / Н.М. Коваленко // Часопис Київського університету права. – 2013. – №2. – с. 94 – 96.

Литвиненко Т.Р.,

студентка 5-К-1 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

З часів виникнення та становлення права, як соціальної нормативно-регулятивної системи, як цілісного соціального інституту, докорінно змінилися підвалини, основні засади та їх динамічні структури

в політичній, економічній та духовній сферах людського суспільства. Великі зміни здійснилися в організації суспільних відносин.

Історія ідей про права людини бере свої витoki з давнини. Починаючи з Біблії, античних держав, країн Стародавнього Сходу і по нинішній час іде процес формування ідей прав людини, їх обґрунтування та закріплення в нормативно-правових актах держав. Ідея прав людини пройшла перевірку часом. Права людини є ідеологічною основою Конституції Пилипа Орлика [5].

Проблеми прав та свобод людини, їх нормативне закріплення й гарантії реалізації завжди піднімалися в переломні моменти історії людства, коли один устрій життя змінювався іншим. Будь-яка реформа суспільного ладу означала зміну відносин держави до людини та захисту її прав. Дана необхідність знаходила своє відображення в прийнятті законів, що регулюють відносини держави та її громадян. Відповідно до ст. 3 Конституції України, утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Практична цінність будь-якого права людини – це перетворення можливостей, визначених у нормах права, в реальність.

Основними завданнями роботи є розкриття природи прав та свобод людини, їх цінності, практичної реалізації в діяльності держави й нівелювання декларативних положень законодавства, впровадження дієвого механізму контролю за їх дотриманням і ефективного захисту в разі порушення.

Протягом багатьох століть власного існування вирішити проблему захисту найголовніших прав особи намагався й український народ. Але доля розпорядилася так, що українці завжди були змушені у жорсткій боротьбі відстоювати право на життя та свободу – основні людські постулати.

Закріплені Конституцією України права і свободи людини відображають систему фундаментальних прав людини, встановлених Загальною декларацією прав людини 1948 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року та іншими міжнародними договорами. В основі їх – громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) та інші права і свободи людини.

Модернізація Конституції України не повинна бути спрямована на розширення забезпечення прав та свобод окремих груп людей, «еліти». Україна має керуватися засадами і нормами міжнародно-правових угод у своєму внутрішньому законодавстві, створювати умови для здійснення й захисту прав кожної людини. Практично всі сучасні конституції демократичних держав мають норми, що у загальній формі гарантують непорушність основних прав людини. Проте, як свідчать сьогоденні реалії, в різних державах, за неоднаковості їх соціально-економічного і духовно-культурного розвитку, основні права людини в процесі реалізації наповнюються різним змістом.

Розділ II Конституції України, який присвячений правам людини, потрібно наповнити змістом, який би виключав абстрактність, декларативність формулювань та більш конкретно вказати обов'язки державних органів і органів місцевого самоврядування стосовно забезпечення та захисту прав і свобод людини.

Конституція України має відобразити узагальнено напрацювання вчених, що полягає у впровадженні реалізації права на мир, ядерну та екологічну безпеку, права на достовірну інформацію; посиленні відповідальності за порушення прав та свобод людини і громадянина; запровадження більш широкого вивчення прав та свобод людини у дошкільних закладах і школах; створенні умов та надання можливостей щодо реалізації наданих прав; наближенні системи конституційних прав і свобод людини й громадянина до загальноновизнаних міжнародних стандартів.

Теорією прав людини з її похідними теоріями гарантування цих прав з урахуванням сучасного досвіду має бути пронизаний Основний Закон нашої держави. Необхідною умовою захисту прав і свобод громадян, а відповідно дотримання законності, і є відповідність Конституції та інших законів, будь-яких нормативно-правових актів потребам правового регулювання суспільних відносин [4].

Серцевиною процесу забезпечення прав людини є створення гарантій їх реалізації, які повинні забезпечити людині реальне користування наданими законом благами. Україна визнала права і свободи людини, проголосивши їх у положеннях Конституції та інших законодавчих актах. Більше того, їх розвиток і поглиблення окреслено як зміст, орієнтир, обов'язок (моральний і юридичний) державної діяльності.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР.
2. Буткевич О.В. Генезис захисту прав людини: проблеми методології його дослідження. / О.В. Буткевич // Український часопис міжнародного права, 2013. – С. 8-14.
3. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.
4. Пархоменко Н.М. Гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина: проблеми сутності та змісту / Н.М. Пархоменко // Правова держава. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – Випуск 21. – С. 130-137.
5. Прицак О. Пилип Орлик, його конституція і бачення проблем тогочасної України / О. Прицак. — К.: Дзвін, 1990. — С. 14-29.

Людвик І.В.,

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради
України

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗМІ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Загострення перебігу політико-правових процесів в Україні в листопаді 2013 – лютому 2014 років актуалізувало проблему подальшого розвитку громадянського суспільства та його ключових інститутів, включно із засобами масової інформації, в конституційно-правовій площині. Адже засоби масової інформації стали важливим чинником щодо об'єктивного висвітлення вищезгаданих подій. Це, в свою чергу, підкреслює актуальність конструктивного розв'язання теоретико-методологічних і практично-прикладних проблем конституційно-правового статусу ЗМІ.

Як відомо, засоби масової інформації (далі — ЗМІ) в Україні та зарубіжних державах відіграють особливу роль у всебічному інформуванні громадян і суспільства в цілому про події та явища, що відбуваються у державі і за її межами, суспільстві, довкіллі тощо. Поряд із такими соціальними інституціями, як освітній процес, виховання у сім'ї, соціумі тощо, ЗМІ здійснюють значний вплив на формування культури і свідомості, зокрема правової, громадянина і суспільства в цілому. Очевидно, що нині кожна цивілізована країна є, у першу чергу, державою інформаційною, в якій засоби масової інформації є важливими учасниками конституційного процесу.

Закономірною є необхідність належного правового регулювання відповідних суспільних відносин, які виникають з приводу діяльності ЗМІ. Адже, з одного боку, забезпечення конституційного права громадян на інформацію, а з іншого — недопущення зловживання таким правом спричиняють доцільність формування чітких правил поведінки учасників суспільних інформаційних відносин. При цьому унормування відповідних суспільних відносин вимагає визначення конституційно-правового статусу ЗМІ та тенденцій його розвитку й удосконалення в Україні. Відповідна проблематика, на наше переконання, має стати пріоритетною в конституційно-правових дослідженнях 2014 і наступних років. Результати ж таких досліджень повинні сприяти розвитку ЗМІ як важливої інституції сучасного громадянського суспільства.

На наш погляд, конституційно-правовий статус ЗМІ в Україні є, передусім, системою ідеологічно-правових (доктринальних), нормативно-та організаційно-правових структурних елементів, які визначають поняття, принципи, конституційну правосуб'єктність та гарантії діяльності і поведінки ЗМІ щодо реалізації й гарантування конституційного права громадян України вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Тобто, конституційно-правовий статус ЗМІ є узагальнюючою категорією для всіх юридичних параметрів та

властивостей цього учасника конституційного процесу. Він визначається доктринальною, нормативно-правовою та організаційно-правовою складовими.

Щодо ідеологічно-правової, або ж доктринальної складової конституційно-правового статусу ЗМІ, то вона є теоретико-методологічною основою, системою ідей і ідеалів буття та дієвості ЗМІ як активного учасника конституційно-правових відносин, повноцінного суб'єкта однойменної галузі права. В основу такої доктрини мають бути покладені цілісні концепції конституційно-правового статусу ЗМІ, формування яких поза доктриною інформаційного права лише починається здійснюватися в українській юридичній науці.

Доктринальна, або ж ідеологічна (креативна) складова конституційно-правового статусу ЗМІ, набуваючи належного наукового забезпечення, трансформується в нормативно-правову та організаційно-правову складові. Так, нормативно-правова складова конституційно-правового статусу ЗМІ власне сприяє трансформації доктринального статусу досліджуваного нами суб'єкта права в нормативний вимір, після чого на нього поширюються загальні та спеціальні юридичні гарантії, властиві для правового захисту будь-яких легітимних норм права, закріплених у чинному законодавстві України. При цьому вноормування конституційно-правового статусу ЗМІ нині здійснюється не лише в національному, а й міжнародному законодавстві.

Доктринальна конструкція правового статусу того чи іншого учасника правовідносин, навіть здобувши своє належне унормування, стає дієвою лише через усталення організаційно-правових механізмів реалізації відповідних нормативно-правових приписів. Поширюючи це твердження на вітчизняні ЗМІ, можна стверджувати, що ЗМІ стають суб'єктом конституційного права після того, як їх правосуб'єктність забезпечується та гарантується іншими учасниками конституційного процесу в Україні. При цьому йдеться про формування системи учасників конституційного процесу, до обов'язків яких входить забезпечення законної діяльності ЗМІ.

Визначені складові конституційно-правового статусу ЗМІ не вичерпують всю багатогранність досліджуваного явища. Адже сучасні ЗМІ в Україні різняться за цільовим і програмним призначенням; сферою поширення; видами висвітлюваної діяльності; способами поширення інформації; періодичністю випуску; офіційністю; організацією збирання та поширення інформації; суб'єктами заснування і власності тощо. При цьому, для кожного виду ЗМІ властиві свої особливості їх конституційно-правового статусу.

Також слід відмітити, що нині зберігає свою актуальність проблема унормування конституційно-правового статусу сучасних ЗМІ в чинному конституційному законодавстві та деталізація конституційно-правових положень про ЗМІ в поточному законодавстві. Як відомо, загальні засади й порядок організації і діяльності ЗМІ, як і інших учасників

конституційно-правових відносин, унормовуються системою нормативно-правових актів у відповідній сфері суспільних відносин.

При цьому автор свідомо наголошує на існуванні системи конституційного законодавства, яка урегульовує інститут ЗМІ. Ця система представлена актами чинного законодавства, які різняться за предметом правового регулювання та своєю юридичною силою, а також міжнародним законодавством (міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; загальновизнаними нормами і принципами міжнародного права, які визначають та гарантують права людини в інформаційній сфері). На жаль, донині інформаційне законодавство лише фрагментарно регулює конституційно-правовий статус ЗМІ. Комплексне ж унормування відповідного статусу ЗМІ на сьогодні не можливе без завершення підготовки Інформаційного кодексу України.

Сьогодні в Україні є чудова можливість удосконалити конституційно-правовий статус ЗМІ в контексті модернізації Основного Закону. Зокрема, з огляду на те, що більшість політичних сил, зацікавлених у виході з нинішньої політико-правової кризи в Україні, наголошують на необхідності проведення конституційної реформи у нашій державі.

Пономарьов С.М.,

здобувач кафедри конституційного та міжнародного права

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОБ'ЄДНАННЯ У ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Динаміка розвитку громадських організацій в Україні наочно свідчить про проблемний стан реалізації права на об'єднання у громадські організації в Україні. Тільки менша частина з легалізованих громадських організацій постійно й активно працювала, більшість же існувала формально. Деякі припинили свою діяльність, деякі її не розпочинали. Особливу групу в Україні складають громадські організації, що активізуються лише в період передвиборних кампаній і працюють у межах агітації за того чи іншого кандидата, партію чи виборчий блок.

У цілому механізм реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації характеризується низкою сутнісних рис.

По-перше, найпопулярнішими сферами діяльності громадських організацій є адміністрування грантових програм, реабілітація, розробка суспільно-політичних рекомендацій, благодійність, правова допомога, дослідження та аналітика, надання соціальних послуг, освітянська діяльність, поширення інформації, тренінги й консультування, захист інтересів та лобювання. Важливими предметами діяльності громадських організацій є сільське господарство, релігійні асоціації, професійні спілки,

права споживачів, охорона здоров'я, засоби масової інформації, захист довкілля, бізнес, жінки, законодавство, держава, культура, мистецтво, література, розвиток громадських організацій, права людини, діти, молодь та інше. Громадські організації переважно діяли на обласному і нижчому рівнях й лише деякі – на загальнодержавному [1; с. 199].

По-друге, в Україні громадські організації не мають тієї потужності у відстоюванні та захисту прав і законних інтересів своїх членів, порівняно з країнами західної демократії через структурну слабкість більшості громадських організацій [2; с. 36]. Так, за результатом анкетного опитування, яким було охоплено близько 30 громадських організацій та яке було організоване Львівською лабораторією прав людини, виявлено такі основні організаційно-структурні проблеми діяльності громадських організацій в Україні: відсутність постійного фінансування; відсутність оргтехніки та приміщення; обмежений доступ до інформації державних установ, правоохоронних органів із питань порушень прав людини; нерозуміння потреби діяльності громадських організацій із боку державних службовців а, інколи, й ігнорування самого факту їх існування; недостатня юридична кваліфікація членів організацій; незнання міжнародних норм із прав людини; важкодоступність засобів масової інформації тощо [3; с. 15].

По-третє, недовіра громадян до діяльності громадських організацій. Наразі в Україні, як слушно зауважує український дослідник В. Дементов, відмічається тенденція щодо зниження рівня довіри до громадських організацій, це більшою мірою пов'язане з тим, що більшість цих організацій займається досить не прозорою діяльністю, яка визначається, в основному, особистою зацікавленістю їх членів у тих або інших діях та носить ситуативний локальний, несистемний і нетривалий характер, і, відповідно до цього, такі громадські організації неспроможні бути соціальним індикатором місцевої або регіональної проблематики та, відповідно, стратегічними партнерами влади у вирішенні конкретних суспільних проблем [4; с. 454].

По-четверте, незгуртованість громадських організацій, їх залежність від іноземного фінансування. Така ситуація призводить до регіональної диспропорційності діяльності громадських організацій. Незважаючи на той факт, що сьогодні в Україні сформована розгалужена мережа громадських організацій по всій території держави, за експертними оцінками, суспільно активних і незалежних громадських організацій налічується значно менше, ніж офіційно зареєстрованих. Крім того, для України характерна диспропорція у щільності мережі громадських організацій між великими містами та сільською місцевістю.

По-п'яте, політизація діяльності більшості громадських організацій в Україні. Дана тенденція характеризується: 1) трансформацією громадських організацій у політичні партії чи блоки політичних партій, що, у свою чергу, свідчить про їх наміри стати самостійними суб'єктами виборчого процесу. Подібна тенденція виявлятиметься і в майбутньому, оскільки вона не суперечить чинному законодавству та практиці країн

розвиненої демократії і є одним із каналів подальшої політичної структуризації суспільства; 2) залежність громадських організацій від використання політичними партіями та блоками – безпосередніми учасниками виборчого процесу – створених ними (або таких, що перебувають у сфері їх впливу) громадських організацій для досягнення своїх конкретних стратегічних та тактичних цілей у боротьбі за голоси виборців.

Таким чином, стан реалізації права на об'єднання у громадські організації в Україні був і, на жаль, залишається сьогодні доволі складним, суперечливим і багато в чому залежним від політики держави. Водночас, незважаючи на це, з часу незалежності громадські організації України пройшли декілька етапів розвитку та стали важливим чинником становлення громадянського суспільства й формування демократичної та правової держави в Україні.

Використані джерела:

1. Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України: стан і перспективи розвитку / П.А. Дігтяр // Сторінки історії: Збірник наукових праць. – Вип. 31. – К.: ІВЦ "Видавництво" Політехніка", 2010. – С. 190-204.
2. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні / В.Ф. Нестерович // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 3. – С. 32-41.
3. Темех І. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Темех // Вісник Львівського університету. – Вип. № 42. – С. 10-18.
4. Дементов В.О. Громадські організації в Україні: вплив на прийняття соціально-відповідальних рішень / В.О. Дементов // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2010. – Вип. 4 (31). – С. 452-455.

Семененко І.О.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина становлять один з основних компонентів правового статусу особи. Забезпечення прав та свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного й правового розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Основою законодавства правової держави є права та свободи людини.

Згідно із ч. 2 ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тому конституційні права та свободи не тільки визначаються державою, але й захищаються як необхідна умова її існування, вони є важливим засобом, що забезпечує всебічний розвиток особи, сприяє задоволенню її інтересів та потреб.

Права і свободи людини – це певні можливості людини, необхідні для задоволення біологічних та соціальних проблем її нормального існування й розвитку в конкретно-історичному соціумі, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені соціальними обов'язками інших суб'єктів [2; 21].

В Україні сьогодні досить актуальною є проблема ефективного використання потенціалу Конституції України для державотворчого процесу, втілення її приписів у реальне життя, визначення чинників, які негативно впливають на реалізацію конституційних норм. На мою думку, доцільне проведення теоретичного дослідження проблем захисту прав і свобод людини й громадянина, результати якого стануть об'єктивною передумовою для вдосконалення механізму захисту та його втілення в життя, позитивно вплине на подальший розвиток конституційного права України.

Вперше в українській юридичній науці проблематика прав людини, їх характерні ознаки й класифікації були досліджені П. Рабиновичем. Різним аспектам правового захисту прав і свобод людини та громадянина приділяли такі науковці, як: А. Селіванов, М. Козюбра, М. Оніщук [3; 144], А. Баранов, В. Бабкін, В. Серьогін, О. Тюріна, В. Шаповалов, Ю. Шемшученко, Р. Калюжний, В. Забігайло, В. Копейчиков, А. Колодій, В. Авер'янов, Б. Ебзеєв, Л. Воєводін, Т. Заворотченко. Так О. Білоскурська зазначає, що положення, які трактують взаємовідносини держави щодо особи є передумовою вирішення окремих проблем, пов'язаних із правовим регулюванням правового статусу людини та громадянина в Україні [1; 169].

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є одним із найважливіших принципів правової системи, організації і функціонування основних державно-правових інститутів, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб тощо.

Згідно зі ст. 1 Конституції, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, що є визнанням конституційних прав та свобод людини і громадянина. Як свідчить світовий досвід, для розв'язання проблеми забезпечення конституційних прав та свобод людини необхідний достатній рівень економічного, політичного, духовного розвитку суспільства, надійний юридичний захист, у тому числі – можливість звернутися за захистом до міжнародних правових організацій.

Економічними гарантіями прав і свобод людини та громадянина є соціально-ринкова економічна рівність форм власності, свобода заняття підприємницькою діяльністю, високий рівень продуктивності праці та економічного розвитку суспільства, що дає змогу забезпечити добробут, гідний рівень життя і соціальний захист членів суспільства, перебороти такі негативні явища, як: бідність, безробіття, низьку оплату праці тощо.

Політичною гарантією прав та свобод людини і громадянина виступає демократія в найширшому її розумінні – політичний плюралізм та багатопартійність, орієнтація різних соціальних сил на цінності політичного дискурсу і злагоди, сформована на демократичних засадах виборча система, яка надавала б змогу громадянам реально впливати на вироблення державної політики, брати активну участь в управлінні державними справами.

Згідно з ч. 1 ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Невід'ємним компонентом духовних гарантій прав та свобод людини і громадянина виступає повага до права як до необхідного й важливого засобу регулювання соціальних відносин у сучасному суспільстві [3; 155-158].

До юридичних гарантій прав і свобод людини та громадянина належать правові процедури їх реалізації, право знати свої права і обов'язки, право на юридичну допомогу, на судовий захист, установлення юридичної відповідальності за порушення чи обмеження прав людини тощо. Юридичними гарантіями прав та свобод людини і громадянина виступає система таких специфічних юридичних конструкцій, як: презумпція невинуватості, неможливість зворотної дії закону, неможливість бути двічі притягнутим до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення тощо.

Європейський досвід розвитку парламентаризму свідчить, що ефективна реалізація парламентом представницької, законодавчої, установчої, бюджетної та інших функцій можлива лише при забезпеченні належного парламентського контролю [1; 683]. Особливим гарантом прав людини, згідно зі ст.101 Конституції України, виступає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Отже, на підставі викладеного вище, можна дійти таких висновків. Модернізація Конституції України полягає в підвищенні конституційно-правового статусу особи, розширенні та змістовному збагаченні норм Основного Закону. Для ефективної реалізації прав і свобод людини й громадянина необхідно створити умови для більш відповідального ставлення держави до її головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Слід забезпечити створення правового захисту людини від впливу негативних суспільних явищ, підвищити ефективність контролю за їх дотриманням та вдосконалити механізм збереження гарантій прав та свобод людини і громадянина. А також підвищити до міжнародних стандартів рівень

гуманістичності та захищеності суспільства, поєднавши індивідуальні й державні інтереси, що забезпечать реальну дію Основного Закону.

Використані джерела:

1. Білоскурська О. Утвердження та забезпечення прав та свобод людини – головний обов’язок держави / О. Білоскурська // Право України. – 2011. – № 7. – с. 169-174.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
3. Майданник О.О. Конституційне право України: Навч. посіб. – К.: Алерта, 2011. – 380 с.

Скоробагата А.В.,

студентка 4-К курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ЯК ОБОВ’ЯЗКОВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ДЕРЖАВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Владні відносини засновуються на визнанні одних суб’єктів такими, що здатні керувати іншими. Основними характеристиками ХХ та ХХІ ст. виступають демократичні зміни всередині багатьох країн. Цей процес є складним і багаторівневим, тому втрата довіри постає як ерозія владних відносин, як прагнення індивідів повернути собі ті повноваження, які вони у свій час віддали державі, що може призвести до делегітимації влади.

Сучасна українська дослідниця А. Міщенко дає визначення довірі як сукупності “раціональних та ірраціональних переконань особи, що дозволяють робити ставки на майбутні дії іншої людини, якій вона добровільно передала ряд своїх повноважень”.

Дослідження феномену довіри як ірраціональної складової сучасної політики є актуальним для всіх типів державного режиму і, особливо, для демократії, яка сьогодні поширюється з великими темпами по всьому світу.

Будучи основою політичної культури суспільства, виступаючи складовою вертикальних зв’язків між індивідом, громадянським суспільством і державою та безпосередньою взаємодією громадян з владними інституціями, довіра й виступає соціально-політичним явищем.

Ще Конфуцій якось зауважив, що правителю потрібні три джерела: зброя, продукти і довіра. Правитель, який не володіє всіма трьома, повинен, перш за все, відмовитися від зброї, потім від продуктів, але будь-якою ціною триматися за довіру: “без довіри ми не зможемо вистояти”.

Якщо довіра виступає позитивним чинником функціонування суспільства, то недовіра констатує відсутність визнання можливостей суб'єкта задовольнити потреби об'єкта політики, що призводить до загострення почуття невизначеності та непередбачуваності майбутнього.

Демократичні перетворення передбачають підвищення рівня довіри до влади й зменшення примусу у процесі управління державою. Відповідно, як тільки рівень довіри починає знижуватись, темп демократизації теж сповільнюється. Важливим залишається підвищення рівня як персональної, так і інституційної довіри. Хоча персональна довіра є більш характерною для авторитарних режимів, проте підтримка демократично налаштованого лідера може слугувати рушієм демократичних перетворень. Для утвердження демократичного режиму більш важливою є сформованість інституційної довіри – очікування певної діяльності від політичних інститутів, адже необхідною умовою демократії є домінування раціонально-легальної легітимності.

Таким чином, феномен довіри має такі прояви в суспільствах сучасної демократії як: віри; складової громадянської культури через різні форми участі громадян у політичному житті держави; складової соціального капіталу, як співучасті та взаємності між громадянами на рівні горизонтальних і вертикальних мереж взаємодії; внормованості через взаємодію громадянського суспільства та держави.

Отже, можна зазначити, що довіра є невід'ємною складовою функціонування демократії. І сьогодні є нагальна потреба розширити межі дослідження даного феномену саме як соціально-політичного явища, яке небезпідставно впливає на процес легітимації існуючих режимів. І саме цей аспект має стати основним у подальших дослідженнях довіри.

Недовіра виступає чинником делегітимації влади, зниженню темпу демократизації, нестабільності політичної системи. Через домінування в Україні харизматичної легітимності визначено домінуючу роль персональної довіри у порівнянні з інституційною.

Взаємна недовіра громадян стала однією з причин того, що українське суспільство досі залишається неструктурованим, розмитим — і на загальнонаціональному, і на локальному рівні. Групові інтереси не знаходять свого оформлення, залишаються незатребуваними механізми публічної політики.

Наразі, в Україні діє Концепція вдосконалення та модернізації Конституції України в частині прав свобод і обов'язків людини та громадянина, якою, для усунення переліченого у попередньому абзаци, зокрема рекомендовано, наприклад, при закріпленні всіх прав і свобод (особливо економічних, соціальних, культурних) характеризувати позитивні обов'язки держави щодо забезпечення кожного з них. Окрім того, у розділах III-XV чинної Конституції України потрібно визначити більш конкретно функціональні обов'язки державних органів (включно й Президента України) та органів місцевого самоврядування стосовно забезпечення та захисту прав і свобод, а також можливість притягнення

посадових осіб цих органів за порушення таких обов'язків не тільки до політичної, але й саме до юридичної відповідальності.

Варто оптимізувати можливості людини звертатись до судових органів, у тому числі – до Конституційного Суду України зі скаргою на неконституційність положень окремих законів.

Необхідно також розширити конституційні можливості організацій громадянського суспільства (насамперед, найбільш представницьких об'єднань профспілок і об'єднань правозахисних організацій) впливати на дотримання прав та свобод, а також контролювати їх реалізацію і притягнення посадовців до відповідальності за їх порушення.

Належне організаційно-правове забезпечення конституційних прав та свобод людини передбачає створення реальних умов для громадських інституцій з прав людини для достатньо широких повноважень у сфері виконання своїх функцій.

Перелік гарантованих Конституцією України основних прав і свобод людини й громадянина слід доповнити правом на належне врядування, встановлення його гарантій, а також правом здійснення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, державних та комунальних підприємств, організацій і установ.

Матеріально-фінансове забезпечення конституційних прав та свобод, здійснюване, насамперед, за рахунок державного і місцевих бюджетів, має виходити з примату витрат на це порівняно з витратами на інші потреби, зокрема на діяльність органів влади.

І все-таки формування дієвого громадянського суспільства в Україні цілком реальне. Але це не буде результатом раптового емоційного пориву народних мас. Скоріше навпаки, це буде вимушений болісний крок у ситуації, коли настає чітке усвідомлення, що «інакше вже ніяк не можна». Наші співвітчизники муситимуть переступити через себе, через звичне, глибоко вкорінене переконання, що «якось воно буде й без мене». Українському традиціоналізму доведеться загинути, щоб дати можливість сформуватися структурам нової раціональної корпоративно-прагматичної свідомості.

Сороковий Д.А.,

студент 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми обумовлена нагальними потребами сучасного етапу демократичного розвитку України, що полягають у необхідності суспільно-політичної консолідації і модернізації всіх сфер суспільного життя та невідкладними завдання з їх вирішення. Однією із

найгостріших проблем, які вирішує народ України, є ефективний захист прав людини й громадянина.

Дослідженням питання захисту прав і свобод людини займалися такі вчені, як: А. Баранов, Н. Беляєва, В. Буткевич, А. Венгеров, Т. Заворотченко, А. Колодій, Л. Красавчіков, П. Несмелов, А. Олійник, І. Петрухін, В. Погорілко, Ж. Пустовіт, П. Рабінович, Г. Романовський, В. Серьогін, В. Сивухін та інші.

Отже, метою дослідження є аналіз спектра ефективних засобів реалізації прав і свобод людини з метою модернізації Конституції України.

Вітчизняне конституційне право наслідує кращі зразки сучасної практики більшості демократичних країн світу. Як наслідок, отримуємо чотири основні групи конституційних прав, а саме: 1) особисті права і свободи громадян України, 2) політичні права, 3) економічні права, 4) соціальні та культурні права.

Політичні права і свободи громадян закріплені Конституцією України, до них належать: 1) право на громадянство (ст. 4, ст. 25, ст. 26); 2) свобода друку (вільного розповсюдження інформації) (ст. 34); 3) свобода слова, думки, поглядів та переконань (ст. 34); 4) право об'єднання в політичні партії, громадські організації та профспілки (ст. 36); 5) право обирати і бути обраним (ст. 38); 6) право брати участь в управлінні державними та громадськими справами (ст. 38); 7) обговорювати, приймати закони й рішення загальнодержавного та місцевого значення (ст. 38); 8) свобода мітингів, зборів, походів і демонстрацій (ст. 39); 9) право на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 40); 10) право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, спричинених діями посадових осіб, що визнані незаконними (ст. 32, ст. 56, ст. 62); 11) право на судове оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55) [1].

Однією з важливих груп основних прав та свобод людини та громадянина в Конституції України є економічні права, які включають як власне економічні, так і нерозривно пов'язані з ними соціально-економічні права, що забезпечують можливість рівноправного соціального партнерства у процесі виробничих відносин.

Більшістю вітчизняних дослідників констатується, що в сучасній правовій системі України формально закріплений та діє повний спектр прав і свобод особи та їх гарантії, які знайшли своє відображення в Конституції, законах і підзаконних актах України. Саме завдяки цьому наша держава, на думку І. Приянчука, займає певне місце в європейському правовому просторі [3, 68-71].

П. Рабінович вважає, що однією з визначальних рис Конституції України є її гуманістична спрямованість. Крім того, у чинному Основному Законі України чи не вперше розроблено конституційні гарантії правової охорони й правового захисту особи і громадянина; серед них є й нові для української державно-юридичної практики засоби [4, 91-

92]. Центральне місце у визначенні конституційних засад правового статусу особистості посідає Розділ II Конституції України, що закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.

Разом з тим, сьгодні конституційні норми містять низку суттєвих недоліків: нечіткість принципу народовладдя, зокрема права народу змінювати та встановлювати конституційний лад; недосконалий спосіб формування та відповідальності уряду; закріплення неефективної системи центральних органів виконавчої влади; відсутність реальних гарантій незалежності судів та прокуратури; невідповідність адміністративно-територіального устрою принципам організації ефективної системи влади і управління тощо [2, 16].

Таким чином, головною метою правового дослідження ефективних засобів захисту прав та свобод людини в сучасній Україні, аналізу реального стану їх дотримання й перспектив вирішення існуючих проблем є усвідомлення невіддільності даної проблематики від стану та тенденцій розвитку громадянського суспільства.

Використані джерела:

1. Конституція України // Офіційний вісник України від 01.10.2010 – 2010 р. – № 72/І Спеціальний випуск. – Ст. 2598.
2. Приячук І. Місце України у формуванні європейського правового простору / І. Приячук // Право України. – 1998. – № 7. – С. 68-71.
3. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – С. 91-92.

Титюк Є.О.,

студент 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

МЕХАНІЗМ СУДОВО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Механізм судово-правового захисту відіграє важливу роль у приведенні в дію всього загального права в державі. І це право, як і право цивілізованих країн, характеризується тим, що в ньому, як зауважив С.С. Алексєєв [1], демократичні правові цінності та ідеали не просто затверджуються деклараціями «зверху», а формуються і затверджуються в самому процесі вирішення юридичних справ судом, судовою практикою, й за своїми результатами прямо входять в діючу юридичну систему, а звідси і в практику правового і політичного життя. Тобто суд, судовий захист, судова практика й право тут тісно взаємопов'язані і працюють як єдине ціле.

Відповідно до Конституції України [2], де зазначається, що права й свободи людини і громадянина, як безпосередньо діючі та працюючі компоненти загального права, забезпечуються правосуддям. Треба

зазначити, що формулювання найважливішого правового принципу не суперечить тому, що, по-перше, правова система захисту прав і свобод не зводиться лише до судової форми при всій її незамінності й значимості; і, по-друге, сам судовий захист не вичерпується виключно правосуддям при всій її важливості й унікальності, оскільки судова влада не зводиться цілком до правосуддя і виконує ряд інших функцій, пов'язаних у тому числі із захистом прав та свобод особистості. Водночас, з точки зору закріплення суб'єктивних прав і свобод людини і громадянина, таке категоричне твердження про їх забезпечення правосуддям залишає осторонь головного і самостійного суб'єкта відносин щодо захисту прав і свобод людини – саму людину. У всякому разі, в контексті Конституції України, роль особистості проявляється не в повній мірі, швидше вона сприймається як об'єкт, тобто коли права й свободи діють безпосередньо, незалежно від їх носія, а забезпечення цих прав і свобод правосуддям аж ніяк не обумовлюється волею даного носія.

Також, відповідно до ст. 55 Конституції України, кожному громадянину гарантується судовий захист прав і свобод. Установлюється принцип охорони законом прав потерпілих від злочинів, закріплює обов'язок держави забезпечувати потерпілим доступ до правосуддя й компенсацію заподіяної шкоди. Оскільки права потерпілих громадян гарантуються державою, в тому числі шляхом доступу до правосуддя, впливає висновок про їхнє право захищати вказані права в суді, а саме: гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Треба сказати, що у міжнародному праві (ст. 8 Загальної декларації прав людини, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) [3] під судовим захистом розуміється ефективне поновлення у правах незалежним судом на основі справедливого судового розгляду, що передбачає забезпечення змагальності й рівноправності сторін, у тому числі надання їм достатніх процесуальних правомочностей для захисту своїх інтересів при здійсненні всіх процесуальних дій, результат яких має істотне значення для визначення прав та обов'язків.

Отже, право на судовий захист реалізується через сукупність різних процесуальних засобів, що забезпечують справедливе правосуддя і ефективне відновлення порушених прав. При цьому передбачається використання таких судових процедур, які дозволяють особам, брати участь у судочинстві, відстоювати свої інтереси на основі принципів змагальності та рівноправності сторін.

До вихідних гарантій забезпечення прав людини і громадянина на судовий захист прав і свобод слід віднести такі права, що становлять єдину правову систему судового захисту: рівність кожного перед законом та судом; право кожного на публічний розгляд справи компетентним, незалежним судом, створеним на законних підставах; право кожного на розгляд його справи в тому суді і тим суддею, до підсудності якого вона віднесена законом; право кожного, хто потребує кваліфікованої

юридичної допомоги, на отримання такої допомоги; презумпція невинуватості; заборона повторного засудження за одне і те ж діяння; недійсність незаконно отриманих доказів; заборона зворотної сили закону; державна гарантованість прав потерпілих; невизнання судом відповідальності за діяння, яке в момент його вчинення не визнавалося правопорушенням; застосування судом закону, прийнятого після факту вчинення злочину, якщо ним передбачаються усунення або пом'якшення відповідальності.

Отже, з усього сказаного видно, що механізм судово-правового захисту основних прав і свобод людини й громадянина в нашій країні ще далекий від досконалості, в його діяльності є ряд недоліків та упущень. У зв'язку з цим було б доцільно провести додаткові дослідження даного механізму і визначити ефективну, чітко працюючу в сучасних умовах структуру і функції механізму судово-правового захисту.

Використані джерела:

1. Алексеев С.С. Право і правова система / С.С. Алексеев // Правознавство. № 1. 1980, с. 27- 34.
2. Конституція України : за станом на 8 грудня 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Атіка, 2006. – 62 с. – (Бібліотека офіційних видань).
3. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року//Урядовий кур'єр від 10.12.2008 — № 23; Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950, Рада Європи. // Урядовий кур'єр від 17.11.2010 — № 215.

Узденова Ю.М.,

студентка 5-К-1 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Права людини – це гарантована законом міра свободи особи та її можливість вільно діяти, самостійно обирати вид і міру власної поведінки з метою задоволення матеріальних та духовних потреб через користування надбаннями й благами суспільства і держави у межах, визначених національним та міжнародним законодавством. Основні права і свободи людини й громадянина закріплені в Конституції України.

Ознаки конституційних прав і свобод людини та громадянина:

- мають верховенство, тобто вони є правовою базою для прийняття всіх інших прав і свобод;
- є нормами прямої дії і мають гарантований захист;

- базуються на конституційних принципах рівності для кожного й не можуть бути обмежені чи скасовані;
- основні права людини належать їй з моменту народження;
- їх якісний рівень залежить від рівня соціально-економічного, політичного, культурного та іншого розвитку суспільства й держави [1, с. 203].

Традиційно виділяють чотири усталені концепції визначення правової природи прав і свобод людини та громадянина - ліберальна, колективістська, мусульманська і позитивістська. В основі Конституції України лежить ліберальна концепція прав та свобод людини, яка закріплює максимальну кількість прав і свобод людини й громадянина, а конституційні обов'язки регламентує в обмеженому вигляді або взагалі вони не згадуються в конституційному акті. Ліберальна концепція визначає, що особа наділяється невід'ємними правами. За цією теорією людина є найвищою соціальною цінністю, як це зазначено у ст. 3 Конституції України.

Сьогодні чітко зрозуміло, що в Конституції України є недоліки в її частині «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Зокрема:

- вихідні світоглядно-методологічні засади прав, свобод та обов'язків людини і громадянина досить відрізняються від визначених міжнародними актами;
- значна кількість конституційних прав та свобод людини потребує оновлення у зв'язку із суспільними змінами;
- дія норм Конституції України досить ускладнена, що пов'язано із залежністю конституційного статусу більшості визначених прав і свобод від їх подальшого законодавчого регулювання;
- підстави, передбачені міжнародними угодами, за якими Україна взяла на себе зобов'язання щодо можливих обмежень здійснення прав і свобод людини, є вужчими.

Враховуючи вищезазначене, Основний Закон потребує вдосконалення та модернізації в частині прав свобод і обов'язків людини й громадянина.

Проект Концепції внесення змін до Конституції України Конституційної асамблеї передбачає такі позиції:

- посилення природно-правової обґрунтованості й універсалізація конституційних прав і свобод (йдеться про втілення положень природно-правової доктрини щодо невід'ємності, непорушності, взаємозалежності, єдності та неподільності таких прав і свобод, а також про підвищення їх відповідності європейським та світовим стандартам);
- певна конкретизація змісту деяких прав (зниження рівня абстрактності, декларативності у відповідних конституційних формулюваннях, заміна політико-декларативного викладу деяких статей максимально можливим нормативно-правовим);
- оптимізація обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод (скорочення й уточнення конституційних підстав можливих обмежень державою, її органами здійснення прав і свобод);

- забезпечення системності та обґрунтованої послідовності у конституційному викладі прав і свобод;
- уточнення носіїв прав та обов'язків (конкретизація кола суб'єктів прав, свобод і обов'язків, передбачених Конституцією України;
- посилення гарантованості прав та свобод.

Внесення змін до Основного Закону дозволить: підвищити конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні; привести права, свободи та обов'язки людини й громадянина у відповідність до міжнародних стандартів; посилити відповідальність за забезпечення прав і свобод людини; підвищити та створити необхідні умови й механізми для здійснення належного забезпечення та контролю за дотриманням прав і свобод людини.

Таким чином, можемо констатувати, що основне завдання у проведенні модернізації Конституції України у частині прав свобод і обов'язків людини й громадянина полягає у створенні необхідних умов для гарантування та забезпечення прав і свобод людини.

Використані джерела:

1. Шаптала Н. К. Конституційне право України: [навч. посіб.] / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня – Запоріжжя: Дике Поле, 2012.
2. І. Коліушко: Зауваження та пропозиції до проекту Концепції внесення змін до Конституції України, <http://cau.in.ua/>
3. Коваленко Валентин Васильович: Конституція України та перспективи її модернізації, <http://cau.in.ua/>

Шевченко І.М.,

студентка IV курсу Черкаського відділення ННІЗН НАВС

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання. Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах із суспільством та державою [1].

Як правило, найважливіші суб'єктивні права і свободи людей закріплюються у конституції (основному законі) держави й називаються основними або конституційними правами і свободами. І в нашій державі, прийнята в 1996р. Конституція України містить розділ «Права, свободи та

обов'язки людини і громадянина», де визначені такі права. В юридичній навчальній літературі існує декілька класифікацій конституційних прав і свобод, але суттєво вони не відрізняються. Найбільш теоретично й практично значущим є поділ основних прав і свобод на:

- особисті (ст.ст. 27–35, 51–52 Конституції України);
- політичні (ст.ст. 36–40 Конституції України);
- економічні (ст.ст. 41–45 Конституції України);
- соціальні (ст.ст. 46–49 Конституції України);
- екологічні (ст. 50 Конституції України);
- культурні (ст.ст. 53–54 Конституції України) [2, с. 88-89].

Ця класифікація здійснюється на основі ознак тих сфер суспільних відносин, у яких основні права і свободи реалізуються з найбільшою повнотою та ефективністю. Особисті (або природні) права й свободи становлять першооснову правового статусу людини і громадянина. Більшість із них мають абсолютний характер, тобто є не тільки невідчужуваними, а й не підлягають обмеженню. Ця група прав і свобод громадян забезпечує недопустимість посягання державних органів, громадських організацій, службових осіб на життя, здоров'я, свободу, честь та гідність людини й недопустимість свавільного позбавлення її життя.

Крім чіткого та конкретного визначення прав і свобод громадян, Конституцією України визначено перелік державних органів, які зобов'язані захищати й гарантувати права і свободи людини. До них належать: 1) Верховна Рада України; 2) Президент України; 3) Кабінет Міністрів України; 4) центральні та місцеві органи державної виконавчої влади; 5) органи місцевого самоврядування; 6) органи міліції; 7) служба безпеки; 8) прокуратура; 9) суд, який діє відповідно до загальних принципів судочинства, визначених у ст. 129 Конституції України.

Конституція України, серед іншого, ввела до складу системи органів захисту прав людини такі нові елементи, як Уповноважений Верховної Ради з прав людини і Конституційний Суд. Спеціальний інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, по суті, є новацією у державно-правовій системі захисту прав та свобод людини у нашій країні. У Конституції України закріплюється право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого (ст.55) і визначається, що через нього здійснюється парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина (ст.101). Статус, функції та компетенція Уповноваженого Верховної Ради України закріплені у конституційному Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», прийнятому Верховною Радою України 23 грудня 1997р.[3]. При розробці згаданого закону було враховано позитивний досвід інституту омбудсмана (Уповноваженого з прав людини) європейських країн. Цей інститут являє собою універсальний інструмент виявлення і сприяння усуненню порушень прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Включення норми до статті Конституції, яка передбачає основні правові механізми захисту прав та свобод людини, свідчить про конституційне значення діяльності Уповноваженого з прав людини з контролю за дотриманням прав і свобод людини в Україні. Уповноважений з прав людини є невід'ємним елементом конституційної системи захисту прав та свобод людини і громадянина, яка включає в себе, в першу чергу, систему судів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини й міжнародні судові та інші органи, членом або учасницею яких є Україна. При розробці української моделі Уповноваженого з прав людини враховувались національні правові й культурні традиції, особливості системи державної влади в Україні, а також досвід функціонування інституції омбудсмана в інших країнах, зокрема скандинавських, а також тих, що стали на шлях реформ: Польщі, Угорщині, Росії [4].

На основі проведеного аналізу Конституції України, прийнятого на її основі Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», можна виділити такі особливості вітчизняної моделі омбудсмана:

- високий конституційний статус Уповноваженого з прав людини, який закріплено в ст.55, 85, 101 Конституції України;
- незалежність Уповноваженого від будь-якого органу державної влади або місцевого самоврядування, їх посадових осіб;
- запровадження єдиної моделі омбудсмана на національному рівні;
- широка юрисдикція Уповноваженого, яка поширюється як на органи державної влади, включаючи суди, так і на органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- значні повноваження щодо проведення проваджень і перевірок, у тому числі з власної ініціативи, для виявлення випадків порушень прав людини та здійснення постійного моніторингу за станом дотримання прав і свобод людини;
- право ініціювати обов'язкові для розгляду подання з викладенням рекомендацій щодо усунення виявлених порушень прав та свобод людини органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємств, установ організацій незалежно від форми власності, їх посадовими й службовими особами;
- можливість безпосереднього звернення до Уповноваженого широких верств населення;
- гнучкість та неформальність процедури, свобода дій щодо відкриття провадження у тій чи іншій справі й ін.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є класичним прикладом парламентського омбудсмана, оскільки обирається на посаду Верховною Радою України (ст.5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») шляхом таємного голосування, що забезпечує йому високий статус, легітимність, а також є гарантією незалежності від усіх гілок державної влади, включаючи законодавчу. У зв'язку з цим важливо, що строк перебування

на посаді Уповноваженого з прав людини не збігається зі строком повноважень парламенту України.

Законодавством, що регулює цю сферу відносин, передбачено право Уповноваженого на запровадження інституту своїх представників за територіальною або функціональною ознаками в межах коштів, виділених Верховною Радою України. Крім цього, Уповноважений наділений додатковими гарантіями незалежності, серед яких – заборона втручання у діяльність Уповноваженого з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності і їх посадових осіб, у тому числі заборона вимагати від Уповноваженого пояснень по суті справ, що знаходились або знаходяться у його провадженні.

Сфера компетенції українського омбудсмана є досить широкою. Оскільки в законі немає жодних винятків щодо поширення юрисдикції Уповноваженого з прав людини на конкретних посадових осіб, то предметом його контролю є діяльність усіх посадових та службових осіб органів державної влади й місцевого самоврядування. У тому числі підпадає під юрисдикцію Уповноваженого і діяльність суддів. Безумовно, суди у своїй діяльності є незалежними й під час здійснення своїх функцій не можуть зазнавати жодного впливу. У своїй діяльності вони підкоряються лише закону. Тому контрольні функції Уповноваженого з прав людини щодо діяльності суддів стосуються не суті судових рішень, а пов'язані з порушенням термінів розгляду справ у судах, недотриманням процесуальних норм. Сфера компетенції Уповноваженого з прав людини поширюється також на інших осіб, які в тому чи іншому обсязі виконують державно-владні функції.

Основні засади взаємодії Уповноваженого з прав людини з іншими органами полягають у тому, що його діяльність не передбачає перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист та поновлення порушених прав і свобод людини. Уповноважений з прав людини діє притаманними лише йому засобами та методами, а рекомендаційний характер його звернень не знижує його можливості впливу на поновлення порушених прав і свобод, що можливо за умови високого рівня правової культури відповідних посадових осіб.

Крім функції безпосереднього розгляду звернень про порушення прав людини, що надходять до Уповноваженого з прав людини, модель українського омбудсмана передбачає також проведення моніторингів за дотриманням та захистом прав і свобод людини й громадянина в Україні органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та їх посадовими й службовими особами, які своїми діями (бездіяльністю) порушували права і свободи людини й громадянина. Результати таких моніторингів та комплексна оцінка стану додержання й захисту прав і свобод людини й громадянина в Україні представляються у Верховній Раді України у вигляді щорічних доповідей про стан дотримання і захисту прав та свобод людини і громадянина в

Україні відповідно до п.17 ст.85 Конституції України та ст.18 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». У доповіді мають бути представлені також виявлені Уповноваженим із прав людини недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, тобто фактично на нього покладається обов'язок здійснювати експертизу законодавства в цій сфері.

Крім того, варто зазначити, що вся діяльність Уповноваженого з прав людини спрямована на реалізацію ще одного важливого завдання, покладеного на нього в рамках здійснення ним парламентського контролю, – це сприяння підвищенню рівня правової поінформованості населення України. Адже, лише змінюючи правову свідомість та культуру суспільства в цілому й окремих його членів можна забезпечити реальне утвердження нової системи цінностей, яка базувалася б на принципах демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Реалізуючи цю функцію, Уповноважений застосовує різні засоби, зокрема здійснює постійне інформування про результати своєї діяльності через друковані ЗМІ, радіо, телебачення, розповсюджує різноманітну інформацію пізнавально-правового характеру, а також надає роз'яснення заявникам із конкретних питань.

Таким чином, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини займає важливе місце у системі конституційних державних органів, будучи незалежним і необхідним правовим інститутом у національній системі захисту прав людини.

Використані джерела:

1. Генезис прав людини [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – режим доступу:
http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=17
2. Правознавство: Навчальний посібник / За загальною редакцією В.Г.Гончаренка. – К.: Український інформаційно-правовий центр – 2002. – 386 с.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
4. Українська модель омбудсмана [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – режим доступу:
http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=20&Itemid=23.

Секція 3. Адміністративно-правові засади захисту прав і свобод людини в Україні

Чорна В.Г.,

кандидат юридичних наук доцент кафедри адміністративного права і процесу

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Останнім часом застосовуються більш професійні механізми до створення індустріальних парків. Зокрема, купують підприємства для реконструкції території, наступного перепродажу і здавання площ в оренду. Проводиться реконструкція виробничих та адміністративних будівель, розчищається територія для нових користувачів. Інший варіант – це будівництво орендодавцем офісних або виробничо-складських будівель під гарантію довгострокової оренди з боку орендаря. Не виключається, що індустріальний парк може з'явитися з ініціативи місцевої адміністрації, яка бере на себе проектування і попереднє оснащення інженерною інфраструктурою промислових зон на муніципальній землі, з одночасним залученням орендарів або покупців підготовлених ділянок.

Таким чином, поширеність індустріальних парків у світі обумовлена такими чинниками:

а) вони дозволяють підвищити інвестиційну активність в економіці, адже сама суть функціонування індустріальних парків полягає в залученні інвестицій, до того ж, як правило, у виробництво високотехнологічної продукції. Крім того, додатковим джерелом інвестицій є держава, яка фінансує розвиток інфраструктури;

б) вони дозволяють залучити іноземних інвесторів з їхніми капіталом та технологіями в економіку країни шляхом надання певних субсидій у спосіб, що не суперечить міжнародним нормам. Завдяки впровадженню індустріальних парків держава отримує легітимну можливість (з точки зору норм і правил СОТ) «субсидувати» інвестиційну діяльність, знижуючи реальні витрати бізнесу, що створює інвестиційний клімат, привабливий для іноземних інвесторів.

в) розвиток індустріальних парків дозволяє економічно, екологічно та естетично структурувати населені пункти, «очистивши» міста від промислового виробництва. Концентрація промислового виробництва на обмежених площах за межами житлових, історико-культурних та рекреаційних територій не лише робить економіку громади більш ефективною через зниження транзакційних витрат, але й дозволяє покращити якість життя та екологічний стан у відповідному населеному пункті. Для України, міста якої являють собою конгломерат із житлових

масивів та екологічно шкідливих підприємств, цей аспект є вкрай важливим.

Але і сьогодні точаться дискусії щодо визначення поняття «індустріальний парк».

Так, у Законі України «Про індустріальний парк» поняття «індустріальний парк» – це як визначена, відповідно до містобудівної документації та земельного кадастру, облаштована належною інфраструктурою земельна ділянка, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати промислове виробництво, господарську та науково-дослідну діяльність на умовах, передбачених цим законом та договором на участь в індустріальному парку [2].

О.О. Молдован вважає, що індустріальний парк – це юридично відокремлені цілісні земельні ділянки, призначені для розміщення промислового виробництва, на які досить часто (але не обов'язково) поширюються спеціальні режими економічної діяльності, в окремих випадках – і особливий податковий режим, відмінний від загального.

К.П. Глаз зазначає, що індустріально-промисловий парк – це інженерно підготовлені земельні ділянки і розміщені на них виробничі, складські та адміністративні приміщення, призначені для виробничої діяльності ряду компаній-орендарів. З позиції власника, індустріальний парк є спеціалізованим об'єктом дохідної нерухомості, роботу якого організовує керуюча компанія [1]. Особливістю функціонування індустріальних парків, на думку авторки, є насамперед, земельна ділянка, а не спеціальний податковий режим. Підтримка з боку влади полягає в тому, щоб здійснити інженерну підготовку ділянки, забезпечити поставки газу, електричної та теплової енергії, функціонування системи водовідведення, провести і налагодити транспортні комунікації, побудувати прикладну інфраструктуру (адміністративні будівлі, складські приміщення). Керуюча компанія, яка це забезпечує, виступає в якості ЖЕК, який обслуговує індустріальний парк.

В.М. Вовк стверджує, що індустріальний парк – це ділянка землі, розвинений і розділений на сегменти відповідно до всеосяжним планом, зі спорудами, загальною інфраструктурою й призначений для використання групою промисловців.

На думку А.Г. Гранберга, індустріальний парк – це ділянки землі, створені для поліпшення економіки регіонів країни, трансферту та впровадження технологій, розвитку виробництва (без орієнтації на певну галузь) і підвищення зайнятості, для залучення іноземних інвестицій, а також для залучення капіталу (заощаджень).

Отже, узагальнюючи думки, науковців, вважаємо, що індустріальний парк – це спеціально облаштована земельна ділянка, незалежно від форми власності, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, науково-дослідної діяльності, інформаційно-телекомунікаційної та інших видів господарської діяльності відповідно до норм чинного законодавства на підставі договору.

- До характерних рис індустріального парку відносять:
- надання комунікацій усіх типів, необхідних для організації виробничого процесу;
 - наявність виробничих, складських та офісних приміщень у межах території індустріального парку;
 - професійна та ефективна система організації під'їзних шляхів, місць стоянки вантажного і легкового автотранспорту, зон навантаження-вивантаження, контрольно-пропускних зон та іншого;
 - система організації роботи парку, у тому числі надання різних видів послуг компаніям-учасникам індустріального парку.

Рішення про створення індустріального парку приймається ініціатором створення на основі затвердженої згідно з вимогами цього Закону концепції індустріального парку. Індустріальний парк створюється на строк не менше 30 років.

Площа індустріальних парків, як правило, коливається від кількох десятків до кількох сот гектарів у межах однієї територіально-адміністративної одиниці, що виділена для промислового розвитку. В останнє десятиліття існує тенденція до розширення середньої площі індустріальних парків, що пов'язано з бажанням органів влади сконцентрувати в них як нові, так і діючі промислові підприємства (фактично, винести їх за територію населеного пункту).

Ініціатор створення протягом трьох календарних днів із дня прийняття рішення про створення індустріального парку зобов'язаний подати до уповноваженого державного органу копію рішення про створення індустріального парку та концепцію індустріального парку. Інформація про створені індустріальні парки є публічною, доступ до неї забезпечує уповноважений державний орган.

Рішення про створення індустріального парку є підставою для укладення договору про створення та функціонування індустріального парку між ініціатором створення й керуючою компанією індустріального парку.

Разом з тим, відмітимо, що на практиці багато індустріальних парків, особливо в країнах, що розвиваються, або взагалі незадіяні, або мають значний обсяг вільних площ. Це обумовлено: профіцитом створених потужностей – якщо ініціатором створення індустріального парку є місцеві громади, то виникає ситуація, коли кожна громада зазвичай намагається створити власний індустріальний парк, незважаючи на те, що поруч уже може функціонувати подібний парк; обмеженістю терміну дії пільг – частими є випадки, коли компанії приходять в індустріальний парк на термін дії податкових пільг, після чого переміщуються в інший індустріальний парк у межах або за межами країни, з метою отримання нових пільг; слабкою і низькоефективною роботою щодо залучення інвесторів; наявністю привабливіших режимів економічної діяльності в сусідніх країнах.

Створення інституту індустріальних парків в Україні стосується цілого ряду суб'єктів. По-перше, це учасники ринку нерухомості.

Актуальна зараз тенденція до переміщення і винесення виробничих потужностей за межі міста передбачає будівництво нової або реконструкцію існуючої промислової нерухомості. З огляду на це, виникає питання ефективної організації виробничого циклу на новій території. По-друге, транснаціональні корпорації, промислові компанії, передусім великі, виявляють інтерес до створення індустріальних парків у разі розвитку і забудови муніципальних земель, відданих під індустріальну забудову, а місцеві невеликі компанії розглядають варіанти участі в індустріальних парках - наприклад, у разі реконструкції виробничих цехів для їх подальшої здачі в оренду або при створенні бізнес-інкубаторів. По-третє, місцеві органи влади, держава в цілому. Перенесення виробництва за межі міста забезпечує вирішення цілого ряду проблем - екологічних, логістичних, соціально-економічних.

Єфремова М.Ю.,
ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу

ПРАВО ПРАЦІВНИКА НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Робота відіграє важливу роль у житті людини і має великий вплив на його стан та самопочуття. Вдало обрана професія підвищує самоповагу і впливає на позитивне уявлення людини про себе. Важливе значення в даному процесі відіграє вдосконалення людини як суб'єкта праці, вдосконалення його професійних здібностей, знань, умінь, досягнення кращих професійних результатів, кар'єрний ріст тощо, тобто професійний розвиток особистості. Професійний розвиток є одночасно спеціально організуючою діяльністю і процесом, який спрямований на розширення, поглиблення та оновлення знань і навичок, підвищення компетентності, підготовку до якісного виконання функцій, заняттю інших посад.

Варто відмітити, що професійний розвиток працівника є однією зі стадій професійного становлення та розвитку особистості. Однак, сьогодні, питанням професійного розвитку працівників приділяється недостатньо уваги.

Зазначимо, що управління професійним розвитком працівників являє собою систему, основними підсистемами якої є: ділова кар'єра; навчання працівників; мотивація і стимулювання; робота з резервом; моніторинг розвитку та атестація; ресурсне забезпечення професійного розвитку; управління саморозвитком працівника. Як слушно зазначає Л.В. Кортенко, з процесуальної точки зору функціонування системи управління працівниками можна виділити етапи прогнозування, планування, управління, організації, ресурсного забезпечення та експертизу якості розвитку професійної кар'єри співробітників, яка полягає в оцінці самих працівників [1]. Водночас, основна мета розвитку

працівників з точки зору організації (роботодавця) – підвищення ефективності (максимізація) результатів використання персоналу за допомогою реалізації поставлених організацією цілей, поліпшення виробничого потенціалу колективу та соціально-психологічного клімату. З позиції працівників організації, професійний розвиток полягає у формуванні та постійному збагаченні особистісних характеристик, професійних знань, навичок і вмінь, які необхідні їм для ефективного виконання своїх посадових функцій, прав та обов'язків.

Отже, професійний розвиток працівників є результатом взаємодії потреб і вимог організації з характеристиками та інтересами конкретного працівника – тільки в такому випадку цей процес цілеспрямований і результативний. Формування й вивчення кар'єрного потенціалу працівника полягає у визначенні шляхів службового зростання працівника, що задовольняють потребу організації в кадрах у потрібний час.

Але сьогодні, більшість науковців не можуть прийти до єдності розуміння щодо поняття «професійний розвиток працівника».

Так, у теорії менеджменту під поняттям «професійний розвиток працівників» прийнято розуміти процес підготовки співробітників до виконання нових виробничих функцій, заняття посад, вирішення нових завдань, спрямований на подолання розбіжності між вимогами до працівника і якостями реальної людини [2].

В.А. Бодров вважає, що професійний розвиток людини залежить не стільки від сукупності вихідних професійно важливих якостей, скільки визначається їх внутрішньою організацією. З його точки зору професійний розвиток – це вся сукупність психологічних якостей особистості, а також цілий ряд фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, які визначають успішність навчання і реальної діяльності.

Л.В. Нестеров професійний розвиток персоналу визначає як процес, спрямований на реалізацію поставлених цілей, насамперед, на поліпшення виробничого потенціалу колективу. При цьому, на думку науковця, сам процес управління професійним розвитком персоналу включає в себе наступні стадії: прогнозування розвитку, планування розвитку (кар'єри) працівника, управління розвитком, організація розвитку, ресурсне забезпечення, експертиза якості.

К.М. Левітан визначає професійний розвиток працівника як вирішення професійно значущих, все більше ускладнюючих завдань – пізнавальних, морально-етичних та комунікативних, у ході чого працівник оволодіває необхідним комплексом пов'язаних з його професією ділових і моральних якостей.

На думку А.А. Ангеловського, професійний розвиток працівника слід розглядати через об'єктивне й суб'єктивне розуміння поняття «кар'єри». Об'єктивним аспектом її є поступове просування працівника сходинками службової ієрархії або послідовна зміна занять, розширення кваліфікаційних можливостей і розмірів винагороди. В той же час із

суб'єктивної точки зору, кар'єра – це суб'єктивне усвідомлення працівником власних суджень про своє трудове майбутнє, сприйняття людиною етапів просування службовими сходинками. Необхідно також розрізняти професійний та внутрішньо організаційний розвиток працівників. Професійний розвиток працівників характеризується тим, що конкретний співробітник у процесі своєї професійної діяльності проходить різні стадії розвитку: навчання, прийняття на роботу, професійний ріст, підтримку індивідуально професійних здібностей. Ці стадії конкретний працівник може пройти послідовно в різних організаціях. Внутрішньоорганізаційний професійний розвиток – це послідовна зміна стадій розвитку працівника в рамках однієї організації [3].

Н.В. Сіпакова зазначає, що професійний розвиток працівників – це підготовка співробітників до виконання нових виробничих функцій, заняття посад, вирішення нових завдань, спрямованих на подолання розбіжностей між вимогами до працівника і якостями реальної людини. Воно вимагає значних зусиль із боку працівників, тому неможливо без зацікавленості з їхнього боку.

Система професійного розвитку персоналу, як зауважує Н. Том, – це цілеспрямований комплекс інформаційних та освітніх елементів, що стосуються конкретних робочих місць і сприяють підвищенню кваліфікації працівників певного підприємства відповідно до завдань розвитку самого підприємства і потенціалу працівників.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладені теоретичні положення можемо сказати, що професійний розвиток працівників – це цілеспрямований процес удосконалення існуючих знань, умінь та навичок, якими володіє працівник з метою підвищення своєї професійної майстерності шляхом професійного навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Використані джерела:

1. Кортенко Л.В. Управление профессиональным развитием персонала как фактор его успешного функционирования // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science-bsea.narod.ru/2007/ekonom_2007/kortenko_upravlenie.htm
2. Практический менеджмент персонала : пособие по кадровой работе // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://managepeople.ru/management129.htm>
3. Ангеловский А.А. Профессиональное развитие личности как фактор социальной мобильности // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wshtwp.pl/img/biblioteka/educ_hum/nr1-2011/05.s.47-60.pdf

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНВАЛІДІВ У СФЕРІ ОСВІТИ

Історія розвитку суспільства свідчить, що однією з пріоритетних цінностей, які забезпечують його прогрес, є освіта. Вона має практичну значущість у всіх сферах життєдіяльності людини – від засвоєння зразків культури до професійного використання в різних формах праці. Суспільство у своїх освітніх, культурних програмах докладає величезних зусиль для подолання незнаних раніше проблем, але що далі, то більше вони загострюються. Тому осмислення місця і ролі людини в сучасному освітньому просторі є дуже важливою науковою проблемою.

Публічне адміністрування сфери освіти здійснюється через систему публічних органів – органів виконавчої влади. Адміністрування даною сферою здійснюється системою державних та недержавних органів (яким делеговано державні повноваження) [1, с. 65].

Треба зазначити, що до системи публічних органів управління освітою в Україні належать, зокрема, такі, як: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти; центральні органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади; центральний орган виконавчої влади у галузі освіти Автономної Республіки Крим; місцеві органи державної виконавчої влади та підпорядковані їм органи управління освітою.

Сьогодні публічні органи управління (публічна адміністрація) здійснюють різні функції щодо задоволення потреб людини та громадянина, зокрема і в сфері освіти.

Так, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, до виключних повноважень якої входить і прийняття законів, що мають найвищу юридичну силу і яким повинні відповідати нормативно-правові акти всіх інших державних органів. Саме Верховній Раді України належить утвердження конституційних положень та основ у сфері освіти [2, с. 504].

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина, здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Частина третя ст. 55 Основного Закону нашої держави проголошує, що «кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»[3].

У щорічній доповіді омбудсмена Верховній Раді України «Про дотримання та захисту прав і свобод людини» зазначено, що державою здійснено цілий ряд заходів з метою розвитку освіти та запропоновано пропозиції щодо підвищення якості та забезпечення освіти. До них належать: прийняття низки нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері освіти; дотриманням прав інвалідів у даній сфері й ін. Проте є і негативні моменти у сфері отримання освіти та фахової підготовки інвалідів. Основними з них є недоступність приміщень

навчальних закладів у зв'язку з тим, що не створено елементарних умов для доступу та перебування в них осіб з обмеженими можливостями. Тому державна політика повинна бути спрямована на створення рівного доступу громадян, у тому числі й інвалідів, до здобуття освіти, який забезпечується шляхом: забезпечення доступності освіти у державних та комунальних навчальних закладах (створення умов для інвалідів); розвитку цілісної міжгалузевої багаторівневої системи закладів різних типів і профілів для забезпечення розвитку здібностей й таланту обдарованих дітей та молоді, а також задоволення потреб населення у додаткових культурно-освітніх, дослідницьких, спортивно-оздоровчих і інших послугах; розроблення змісту й методичного забезпечення відповідно до можливостей дітей з особливими потребами, індивідуалізації та диференціації навчання обдарованої молоді; створення системи підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів. Органи виконавчої влади, відповідно до повноважень, визначених законом і іншими правовими актами, забезпечують адміністрування в галузі освіти, зокрема, регулювання сфери освіти та фахової підготовки інвалідів.

Серед органів виконавчої влади необхідно виділити роль Міністерства освіти і науки України, яке бере участь у визначенні державної політики у сфері освіти та науки, її розробленні, реалізації та забезпеченні контролю за реалізацією останньої. Даний орган спрямовує й координує діяльність у цій сфері інших органів виконавчої влади, виконує всі встановлені для нього функції центрального органу виконавчої влади з управління освітою. Отже, як бачимо, спеціально уповноважений орган у сфері освіти наділений цілою низкою загальних та спеціальних повноважень у сфері освіти взагалі, включаючи освіту та фахову підготовку інвалідів. Проте, проблемі розвитку освітнього потенціалу освіти інвалідів в Україні, питанням прогнозування й визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку даної сфери до потреб особистості, суспільства та держави, на нашу думку, приділено не достатньо уваги.

Використані джерела:

1. Чорна В.Г. Адміністративно-правове регулювання позашкільної освіти України: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.Г. Чорна. Київ, 2011. – 248 с.
2. Булик І.Л. Структурні формування як суб'єкти забезпечення права на освіту та фахову підготовку інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/.../501.pdf.
3. Конституція України 28 черв. 1996 р. / Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 – Спеціальний випуск. – стор. 15. – Ст. 2598.

Лисенко В.І.,

здобувач кафедри адміністративного права і процесу

ПРАВА ТА СВОБОДИ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ

Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України, тобто така особа або її предки належать до української нації та визнають Україну батьківщиною свого етнічного походження [1].

Україну можна віднести до країн із найчисленнішою діаспорою. За офіційними даними, чисельність українських громад за кордоном становить близько 7 млн. осіб. Представництво українців за кордоном неоднорідне як за часом перебування за кордоном, так і за своїм соціально-економічним становищем, культурно-освітнім розвитком, віросповіданням, рівнем національної самосвідомості, ступенем інтеграції у суспільства країн проживання. Число іноземних громадян українського походження, які постійно проживають за межами України, за даними офіційних переписів населення та підрахунками українських організацій, церков, науково-дослідних інституцій, а також імміграційних служб становить від 16 до 20 мільйонів осіб.

Найбільшою українська діаспора є у Росії, США, Канаді. Нині в Євросоюзі живуть українці Польщі – за даними МЗС – 31 тис., за неофіційними даними – 300 тис., Словаччини – 7 430 (30–40 тис. за неофіційними даними), Румунії 51 700 тис., а за даними українських організацій – 200 тис., Угорщини – близько 6 тис. Окрім Росії, серед країн проживання найбільших українських громад ближнього зарубіжжя, яке після розпаду СРСР стали називати «східною діаспорою», – Молдова, Казахстан, Білорусь, Узбекистан. Численні українські громади проживають також у Латвії, Киргизстані, Грузії, Азербайджані, Естонії, Литві, Туркменістані, Таджикистані, Вірменії. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень, близько 2 млн. українців є трудовими мігрантами. Закордонні українці є частиною гуманітарного простору України. Тому українська державна політика має бути спрямована на створення гарантій для розвитку і ефективного залучення економічного, інтелектуального, духовного й культурного потенціалу закордонних українців.

Умовами надання особі статусу закордонного українця є: 1) українська самоідентифікація; 2) українське етнічне походження або походження з України; 3) письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця; 4) досягнення особою 16-річного віку; 5) відсутність громадянства України.

Українське етнічне походження або походження з України заявник підтверджує відповідними документами або свідченнями громадян України, закордонних українців чи громадських організацій закордонних українців.

Особа, яка бажає набути статусу закордонного українця, подає письмову заяву про надання статусу закордонного українця: на території України – до Міністерства закордонних справ України, а за кордоном – до дипломатичних установ України за формою, встановленою Кабінетом Міністрів України.

До заяви про надання статусу закордонного українця додаються: 1) паспортний документ або документ, що його замінює; 2) документи чи свідчення, які підтверджують українське етнічне походження або походження з України.

До документів може бути додано характеристику-клопотання громадської організації закордонного українця, членом якої є заявник.

Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особа, яка набула статусу закордонного українця, має право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або провадити іншу трудову діяльність на підставах та в порядку, встановлених для громадян України.

Закордонним українцям щороку встановлюються квоти прийому до вищих навчальних закладів України в межах обсягів державного замовлення.

Особи, які набули статусу закордонного українця, мають право на набуття громадянства України в порядку, встановленому Законом України «Про громадянство України».

Задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах є невід'ємною складовою частиною зовнішньополітичної діяльності України.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечувати реалізацію прав закордонних українців під час їх перебування в Україні.

Рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо вирішення питань, пов'язаних із перебуванням закордонних українців в Україні, можуть бути оскаржені в суді в установленому законом порядку.

За видатні заслуги перед Україною закордонні українці можуть бути нагороджені державними нагородами України в порядку, встановленому законодавством України.

Використані джерела:

1. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року № 1582-IV // Відомості Верховної Ради України, 2004. - № 25. - Ст.343.
2. Кирильчук В.В. Правовий статус закордонних українців / Вікторія Володимирівна Кирильчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://3222.ua/article/pravoviy_status_zakordonnih_ukrantsv.htm

Лоренц В.В.

студент КМ-2А курсу магістратури ННІЗДН
НАВС

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ

В Україні проблема забезпечення прав і свобод людини та громадянина й, передусім, прав дитини набуває особливого значення. Її суть полягає як у наявності певних складностей щодо реалізації деяких закріплених у нормативно-правових актах прав та свобод, так і у недостатньому рівні їх захищеності. Система забезпечення прав та свобод у сучасній Україні нині перебуває на стадії розроблення, а реалізація й захист прав та свобод, на жаль, залишається і досі на низькому рівні.

Одним із актуальних питань є захист прав дитини які почали усвідомлюватися й чітко визначатися лише у ХХ столітті. Минуло багато часу, доки люди дійшли до усвідомлення необхідності формування поняття прав дитини. Людство пройшло довгий шлях, щоб усвідомити, визнати й сформулювати права дитини, як невід'ємну частину суспільного життя. О.Ф. Скакун вважає, що система прав дитини є складовою прав людини і дає визначення поняття «права дитини». Так, на її думку, «права дитини» – це можливості (свободи) дитини, необхідні для їх існування, виховання та розвитку. Численні права дитини збігаються з правами людини (право на життя, ім'я, отримання громадянства, вільне висловлювання думки тощо) [і, с. 201].

Ми вважаємо за необхідне дати власне визначення поняття «права дитини» як специфічні потреби та інтереси особливої соціально-демографічної, найбільш незахищеної та уразливої групи населення із соціальною і психологічною незрілістю, особливим психологічним сприйняттям навколишнього середовища, які необхідні для їх існування, виховання та розвитку.

Так, міжнародне право проголошує деякі специфічні «дитячі» громадянські права – на ім'я, на реєстрацію про народження, на набуття громадянства з моменту народження (ст. 7 Конвенції).

Тому ми вважаємо за необхідне здійснити характеристику індивідуальних (громадянських, приватних) прав. До них слід віднести: право на ім'я та громадянство (ст. 7) і право на самобутність (ст. 8), право на життя, виживання та розвиток (ст. 6) і принципи недискримінації (ст.2), заборона тортур (ст. 37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19 та 34), право на захист від свавільного арешту (ст. 37 та 40), право на захист особистого життя (ст. 16) тощо.

Висновок. Таким чином права дитини є особливими та їх не можна співвідносити із правами дорослої людини, так як це є права які специфічні потреби та інтереси особливої соціально-демографічної, найбільш незахищеної й уразливої групи населення із соціальною і психологічною незрілістю, особливим психологічним сприйняттям навколишнього середовища.

Використані джерела:

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебник для вузов] / О. Ф. Скакун. - Х. : Консум, 2000. - 704 с.

Пугач Є.А.,

студент КМ-2Б курсу магістратури ННІЗН НАВС

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ ДІТЕЙ НА ОБ'ЄДНАННЯ В ДИТЯЧІ ТА МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Держава забезпечує право молоді на створення молодіжних громадських організацій.

Молодіжна громадська організація – об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення й захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Дитяча громадська організація – це об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою якого є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства [1].

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, і досягли 15-річного віку.

Засновниками спілок молодіжних та дитячих громадських організацій є молодіжні й дитячі громадські організації.

Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності.

Членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 35 років, членами дитячих громадських організацій – особи віком від 6 до 18 років. Неповнолітні віком до 10 років можуть вступити до дитячих громадських організацій лише за письмовою згодою батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників.

Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних та дитячих громадських організацій, якщо їх кількість у цих організаціях не перевищує третини загальної кількості членів цієї організації. Таке співвідношення, в тому числі у виборних органах молодіжних та дитячих громадських організацій, повинно дотримуватись під час усієї діяльності організації.

Таке обмеження у складі виборних органів не поширюється на спілки молодіжних і дитячих громадських організацій.

Варто звернути увагу на те, що молодіжні та дитячі громадські організації не можуть утворювати і вступати у виборчі блоки.

Держава всебічно підтримує молодіжні та дитячі громадські організації, наприклад, надає їм інформацію про державну політику щодо дітей і молоді, а також методичну та організаційну допомогу з питань соціального становлення й розвитку молоді і дітей; сприяє створенню підприємств, установ та організацій, які надають послуги молоді і дітям або сприяють зайнятості молоді.

Молодіжні та дитячі громадські організації звільняються від сплати державного мита за державну реєстрацію й збору за реєстрацію їх символіки.

Крім того, держава надає фінансову підтримку діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій, яка здійснюється через відповідні органи виконавчої влади, що працюють із молоддю, органи місцевого самоврядування й спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій. При затвердженні місцевих бюджетів передбачаються видатки на реалізацію програм молодіжних та дитячих громадських організацій.

Органи публічної адміністрації можуть передавати молодіжним і дитячим громадським організаціям повноваження щодо реалізації відповідних програм (проектів, заходів). У цьому випадку вони подають молодіжним та дитячим громадським організаціям фінансову й матеріальну допомогу і здійснюють контроль за реалізацією наданих повноважень, у тому числі за цільовим використанням виділених коштів.

Захист порушених конституційних прав та свобод громадян, у тому числі й неповнолітніх, здійснює суд. Наприклад, батьки, які ухиляються від виконання своїх обов'язків із виховання дітей або зловживають своїми батьківськими правами, жорстоко поводяться з дітьми, шкідливо впливають на дітей своєю аморальною, антигромадською поведінкою, є хронічними алкоголіками чи наркоманами, за рішенням суду можуть бути позбавлені батьківських прав [2].

Обов'язок повідомляти органи опіки і піклування про дітей, які залишилися без опікування батьків, або про неналежне виконання батьками (чи одним з них) обов'язків із виховання дітей, чи про випадки зловживання батьківськими правами покладено на всі установи і всіх громадян, яким стане відомо про такі випадки.

Використані джерела:

1. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. - ст. 2.
2. Права малолітніх і неповнолітніх дітей та їх правова відповідальність / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/article/Malolitni-nepovnolitni.pdf>

Секція 4. Захист прав і свобод людини в контексті реформи кримінальної юстиції в Україні

Демчіхіна Є.С.,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ НОРМ, ЩО ЛЕГІТИМІЗУЮТЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кожна особа, яка вчинила злочин, повинна нести кримінальну відповідальність. Разом з тим, законодавець поділяє осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, на кілька категорій і встановлює для них певні процесуальні гарантії з метою захисту їхніх конституційних прав. Однією з таких категорій осіб є неповнолітні, які підлягають підвищеному захисту з боку державних органів та посадових осіб.

За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років, і лише за вчинення деяких найбільш тяжких злочинів – із чотирнадцяти років (ст. 22 Кримінального кодексу України – далі КК) [1].

У зв'язку з цим закон установлює: вікову межу кримінальної відповідальності; додаткові форми заміни кримінальної відповідальності іншими заходами, надаючи особливого значення обставинам, що пом'якшують покарання; межі застосування позбавлення волі; особливості виконання покарань тощо.

Здійснюючи правосуддя, суди повинні забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав та свобод як підсудного неповнолітнього, так і інших учасників процесу.

Крім того, в міжнародно-правових актах наголошується на необхідності особливого захисту дітей та підлітків.

Україна на міжнародному рівні підтвердила свої наміри, приєднавшись до Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1989 році.

Зокрема, у ст.3 Конвенції вказано, що «у всіх діях стосовно дітей, незалежно від того, вживаються вони державними чи приватними установами, які опікуються питаннями соціального забезпечення, судами... першочергова увага повинна приділятися найкращому забезпеченню інтересів дитини» [2; с.18].

Також Україною було підписано договір від 29.11.1985 року, за яким вона ще раніше взяла на себе зобов'язання виконувати Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо

неповнолітніх («Пекінські правила»).

Так, Пекінські правила містять положення про початковий контакт неповнолітнього правопорушниками з компетентними органами держави, який повинен відбуватися таким чином, щоб «поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникати спричинення шкоди з урахуванням обставин справи» [3; с.27].

У багатьох країнах світу, зокрема США, Великобританії, Бельгії, Франції, Німеччині, кримінальне судочинство щодо неповнолітніх здійснюється спеціалізованими судами, діяльність яких науковці і практики оцінюють позитивно.

В нашій державі відповідно до ч. 10 ст. 31, ч. 2 ст. 484 Кримінального процесуального кодексу України запроваджено спеціалізацію слідчих та суддів із розслідування й розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх [4].

Наразі в органах внутрішніх справ (а практично всі кримінальні провадження стосовно дітей розслідують ОВС) — 2992 спеціально уповноважені слідчі, в судах працюють 1250 спеціально уповноважених суддів [5].

До листопада 2012 року правами неповнолітніх займалися кілька структурних підрозділів Генеральної прокуратури України і місцевої прокуратури. У 2012-му було створено самостійний структурний підрозділ — наглядове управління, а на місцях з'явилися додаткові одиниці, сформовані у відділи, які зараз займаються захистом прав неповнолітніх.

Накази Генерального прокурора України від 01 листопада 2012 року №16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» та від 19 грудня 2012 року №4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» запроваджують спеціалізацію і серед прокурорів [6].

Це цілком відповідає вимогам міжнародних рекомендацій. Так, для забезпечення ефективного реагування на все нові види організованої злочинності в Рекомендації R(2000)19 пропонується «...розглядати спеціалізацію як пріоритет щодо організації прокурорів з точки зору навчання й кар'єри...» [7; с.188].

В сучасних умовах спеціалізація значно підвищує кваліфікацію працівників і розширює можливості застосування науково-методичних рекомендацій з метою підвищення ефективності й оптимізації прокурорської діяльності.

Головною метою зазначених вище положень є врахування у кримінальному провадженні особливостей фізичного, психічного, емоційного стану неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), його ставлення до вчиненого правопорушення, виявлення факту втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, детальне з'ясування обставин його виховання, умов проживання тощо. Це зумовлено не лише тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями

особливого роду, а й тим, що сьогодні це одна з найбільш кримінально уражених верств населення.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001.- №25-26. - Ст.131.
2. Конвенція про права дитини, ратифікована Україною 27 вересня 1991 р. // газета «В'язниця і воля». – 1997. - №40-45. – С.18.
3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх («Пекінські правила») (прийняті на 96-м пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 р.), // Советская юстиция. – 1991. - №12-14. – С.27.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: нова редакція станом на 25 травня 2012 року – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
5. Александрова А. Дитяче питання // Закон і Бізнес. - №4 (1146) 25.01—31.01.2014.
6. Галузеві акти Генеральної прокуратури України // Електронний ресурс:
http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102
7. Рекомендація Rec(2000)19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» / Прийнята Комітетом Міністрів держав-членів Ради Європи 6.10.2000 р. // Державне обвинувачення: Довідник з питань організації роботи з підтримання державного обвинувачення в судах. –К., 2003. – 246с.

Бойко К.С.,

студентка 5 курсу Волинського відділення ННІЗН НАВС

ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ – ОСНОВНА МЕТА МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

В Україні принципи прав людини, закладені в законодавстві, Конституції України та міжнародних зобов'язаннях. Вони є не тільки дороговказами державного й соціального будівництва, але мусять бути реальними підвалинами розвитку громадянського суспільства й механізмів державного управління. Пріоритетом для будь-якої держави є дотримання прав і свобод людини. У 1991 році Україна, ставши незалежною державою, зробила перший крок на шляху до утвердження демократичності, верховенства прав.

Так у Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини й громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права й свободи людини є невідчужуваними та непорушними. За статтею 22 Основного Закону держави, права і свободи людини й громадянина,

закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються й не можуть бути скасовані. Ч. 3 ст. 22 Конституції України підкреслює, що за прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Разом з тим, слід зазначити, що декларування прав та свобод передбачає як наявність відповідного законодавства, так і певних механізмів щодо їх здійснення та забезпечення. Особливо з урахуванням викликів сучасного стану розвитку суспільства.

Головні виклики щодо дотримання прав людини в Україні:

1. Формування громадянського суспільства ще триває; серед іншого важливим є нівелювання впливу постваритарних стереотипів;
2. Забезпечення дотримання органами державного управління прав і свобод громадян, особливо у випадках оцінки правопорушень та обрання запобіжних заходів, визначення адекватного покарання;
3. Наявність проявів ксенофобії, антисемітизму, расизму, дискримінації. Згідно з результатами соціального моніторингу "Рівень національної дистанційованості громадян України", який здійснює Інститут соціології НАН, лише 12% респондентів оцінюють сьогоденні ситуації в Україні як спокійну. Більше 60% – як напружену і навіть конфліктну;
4. Актуальність проблеми експертизи законотворення й нормотворення на етапі розробки проектів щодо дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Дотримання прав людини є ключовою національною ідеєю всіх демократичних країн світу. Незалежно від обраної формули національної ідеї, в її центрі має бути людина, її інтереси, дотримання прав і свобод.

Традиційно болючим є питання забезпечення громадянських та політичних прав – права на справедливий суд, права на захист від дискримінації, свободу думки, свободу віросповідання, свободу слова, свободу преси, а також право участі в громадських організаціях, право голосувати на виборах або домагатися свого обрання (право голосу) тощо. Але до забезпечення цих прав треба підходити зважено, враховуючи інтереси всіх членів суспільства та не допускаючи політичних зловживань й емоційної ескалації. Адже за словами одного з французьких мислителів "свобода можливо лише у тій країні, де право володарює над емоціями".

Важливими при розробці та запровадженні механізмів забезпечення прав і свобод є дотримання принципу «правління більшості при збереженні прав меншості». Його слід дотримуватись як у питаннях національних меншин, так і в реалізації політики щодо громадських об'єднань та партій.

Напрацювання механізмів щодо забезпечення прав і свобод повинно здійснювати з урахуванням адекватного здійснення контролюючої функції з боку прокуратури; наглядової – з боку Міністерства юстиції України, профільного парламентського комітету та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Зважаючи на те, що Україна ратифікувала більшість найважливіших міжнародних актів у сфері прав людини – Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативний протокол до нього 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Конвенцію про права дитини 1989 р., Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. та інші, – наша держава мусить створити умови і сформувати механізми, які б забезпечували безумовне виконання вказаних актів.

Модернізація Конституції України – це прагнення досягти відповідності Основного Закону держави реальним потребам часу і запитам народу. Мета – утвердження Конституції України як реального сучасного загальнонаціонального політико-правового договору, основоположного закону національного права, що буде надійним фундаментом майбутнього Української держави.

Головне, що оновлена Конституція України має бути орієнтована на утвердження людини, як найвищої цінності суспільства та держави. Необхідно в Основному Законі посилити захист прав дітей, жінок, пенсіонерів, інвалідів. Загалом підвищити ефективність захисту соціально-економічних прав громадян, у тому числі і в умовах економічних криз та інших викликів, на зразок кримінальних чи терористичних. Пріоритетом передусім є посилення конституційних гарантій прав і свобод людини та громадянина, у тому числі реального забезпечення ефективного і незалежного судового захисту прав та свобод.

На завершення наведемо одну сучасну українську приказку: «Проблема не в тому, що у нас погані закони, а в тому, що ми їх не виконуємо». Оновлення Конституції – нагальна потреба часу. Але якість стосунків суспільства з Основним законом – не менш актуальна сьогодні. Відповідально ставитися до визначальних правил державно-суспільного життя не лише має, а й повинен кожен громадянин. Саме ця ознака є головною у визначенні «держава з верховенством права».

Використані джерела:

1. Загальна декларація прав людини/ М-во юстиції. - К.: ЛОГОС, 1998.
2. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні: До 60-річчя Загальної декларації прав людини/ За ред. Ю.С Шемшученка ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - К.: "Юридична думка", 2008. - 252 с.
3. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу / П. Стецюк. - Львів: Видавництво "Астролябія", 2004. - 38 с.

Глушкова М.В.,
студент 5-К-Б курсу юридично-психологічного
факультету ННІЗН НАВС

ЗАСАДА ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ТА СВОБОДА В ПОДАННІ НИМИ СУДУ СВОЇХ ДОКАЗІВ І У ДОВЕДЕННІ ПЕРЕД СУДОМ ЇХ ПЕРЕКОНЛИВОСТІ

Засада змагальності сторін – це правове положення, згідно з яким двом рівноправним сторонам (обвинувачення і захисту) забезпечується можливість брати активну участь у дослідженні обставин кримінальної справи перед незалежним арбітром – судом, який не може здійснювати інших функцій, окрім функції правосуддя (Стаття 7 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 24 і п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 22 КПК). Європейський суд із прав людини розглядає змагальність як «одну із рис більш широкої концепції справедливого судочинства у кримінальних провадженнях» (рішення від 26 травня 1988 року у справі «Екбатані проти Швеції»).

Змагальність передбачає таку побудову кримінального процесу, при якій функції обвинувачення, захисту (а також примикаючі до них функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього) чітко розмежовані між собою, відокремлені від функції вирішення кримінального провадження по суті і виконуються суб'єктами (сторонами), що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів (обвинувач, захисник). Суд при цьому займає керівне становище у процесі, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження й вирішує його по суті.

Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав і законних інтересів.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК.

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом і підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках,

передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником.

Захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником.

Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Змагальність кримінального процесу, таким чином, характеризується наявністю таких рис: 1) чітке розмежування функцій обвинувачення, захисту і правосуддя; 2) право суб'єктів відстоювати свої інтереси шляхом змагання між собою; 3) рівність процесуально-правових можливостей сторін обвинувачення й захисту; 4) особлива роль суду у процесі як незалежного і неупередженого суб'єкта. Суд не може перебирати на себе ні функцію захисту, ні функцію обвинувачення, так само як і жодна зі сторін не може виконувати функції суду.

Засада змагальності проявляється у всіх стадіях кримінального процесу. Окремі її елементи мають місце і на стадії досудового розслідування, наприклад, у випадках обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскарження до суду процесуальних рішень слідчого, прокурора, де вирішення відповідних питань здійснюється у формі змагання сторін захисту та обвинувачення.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — № 90—91. — 19 травня.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини [Електронний ресурс] : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 груд. 1966 р. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.: Х.: Право, 2012. — 768 с.

Мічкодан К.І.,

студент 5-К-А курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА РЕФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

В умовах розвитку демократичного суспільства постає питання щодо запровадження законодавства, що буде відповідати міжнародним стандартам захисту прав та свобод людини і громадянина. Це, зокрема,

стосується кримінального права. Чималу частину злочинів вчиняють неповнолітні. Одначе, правова база, яка повинна регулювати дану сферу, не є досконалою. Залишається чимало питань з приводу міри покарання неповнолітніх; відповідних органів і їх повноважень, які повинні займатися даною сферою правовідносин; профілактичних заходів та ін. Тому впровадження ювенальної юстиції в Україні є надзвичайно актуальним сьогодні.

Поняття «ювенальна юстиція» походить від латинського «juvenalis» юнацький та «iustitia» правосуддя. Ювенальна юстиція включає в себе профілактику підліткової злочинності та соціально-психологічну реабілітацію неповнолітніх, які вчинили злочин (у тому числі засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі), так і неповнолітніх жертв злочинів. Ювенальна юстиція є правовою основою західної моделі системи установ та організацій, що здійснюють правосуддя у справах неповнолітніх. Основними принципами реформи кримінальної юстиції (і ювенальної юстиції зокрема): верховенство права; гуманізація законодавства у сфері кримінальної юстиції; поєднання захисту прав особи й забезпечення публічних інтересів; невідворотність відповідальності та покарання за кримінально карані діяння; цілісність і закінченість (функціональна завершеність) регламентації діяльності суб'єктів кримінальної юстиції; гарантування права на судовий захист; забезпечення рівності всіх перед законом та процесуальної рівності сторін у кримінальному провадженні; відповідність нормативних актів із питань функціонування кримінальної юстиції вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Одначе не всі принципи кримінальної юстиції було б доречно застосовувати до неповнолітніх. Зокрема, основний принцип правосуддя – невідворотність покарання – є достатнім для дорослого. Для дитини важливо усвідомити вчинене, понести адекватне покарання, та, напевне, найважче навчитися жити поза кримінальним оточенням, вирішувати численні питання буття некримінальними способами [4]. Тому необхідно розробити спеціальні процедури ювенальної юстиції, що дасть змогу враховувати права та інтереси неповнолітніх. Кримінальні справи, в яких обвинуваченими є неповнолітні особи, мають розглядатися судом колегіально, за участю народних засідателів або присяжних.

Потребує процесуального вдосконалення процедура заочного судового провадження, яка має здійснюватися у визначених законом випадках та за умови обов'язкової участі захисника [2].

Йдеться також про конкретні завдання, виконанням яких буде досягнуто законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, а саме: вдосконалити систему профілактики дитячої злочинності на основі застосування відновних і проактивних методик; забезпечити ефективне правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку; сприяти розвитку відновного правосуддя; створити ефективну

систему реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з метою їх перевиховання й ресоціалізації [3].

Відповідно до Конституції України, Кримінального Кодексу України, а також міжнародних договорів із захисту прав і свобод людини й громадянина робочою групою з упровадження системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні були розроблені і схвалені принципи, які стали підґрунтям для подальшого розвитку підходів до роботи з неповнолітніми правопорушниками та розробки відповідних програм. Серед таких принципів:

- 1) запобігання протиправній й антисоціальній поведінці як ключовий аспект і мета системи правосуддя для дітей та індивідуальних програмних втручань (раннє втручання, пропорційні та відповідні втручання, конфіденційність);
- 2) позасудові заходи як найбільш адекватні та ефективні способи боротьби з правопорушувальністю неповнолітніх (ресоціалізація та профілактика, метою яких є корекція протиправної поведінки та профілактика повторних правопорушень; обов'язок – такі заходи заохочують дитину до визнання та відновлення заподіяної шкоди дитині або громаді; засновані на відновних підходах, тобто можуть використовуватися з метою заохочення почуття гідності, соціальної гармонії, усунення конфлікту, компенсації шкоди);
- 3) судовий процес має забезпечувати дотримання фундаментальних прав і свобод неповнолітніх (право на гуманне ставлення, захист, правову допомогу та ін.);
- 4) покарання повинно бути спрямованим на ресоціалізацію та профілактику майбутньої правопорушувальності (воно повинно бути найменш обмежувальним, адекватним і пропорційним, з індивідуальним підходом).

Отже, Україна перебуває на шляху щодо вдосконалення правової бази в сфері кримінальної юстиції та ювенальної зокрема. За останні кілька років прийнято чимало кількості законодавчих актів, правоохоронні та судові органи все частіше застосовують у своїй практиці принципи кримінальної реформи, спрямованої на гуманізацію і покращення відносин у системі людина-держава. Проте, дана проблема й досі в стані опрацювання. Навколо ювенальної реформи ведеться велика дискусія, чимало авторів у своїх статтях вказують на так звані «міфи» ювенальної юстиції. Наприклад, що ювенальна юстиція, як і Конвенція ООН про права дитини, узаконює неповагу дітей до батьків, не дозволить застосувати примус до дитини. Або ж, що права дитини загалом і ювенальна юстиція зокрема – це західний продукт, чужий будь-якому іншому суспільству, зокрема – нашому. Ще один міф, що ювенальна юстиція означає масове втручання держави у сімейне життя та жорстоке відбирання дітей у батьків за найменшу провинку. Однак, практика країн, де вона впроваджена, показує зовсім інші результати. Необхідно лише вдосконалити правову базу в Україні, (переймаючи досвід іноземних держав і враховуючи менталітет нашої країни), яка забезпечуватиме

належне виконання законів, а також раціональне співіснування органів влади та суспільства.

Використані джерела:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР, 1996
2. Концепція реформування кримінальної юстиції. Від 28 липня 2011р.// ВВР, 2011р.
3. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. Указ Президента України від 24 травня 2011 р. // ВВР, 2011р.

Осніцька М.Б.,

студентка 5-КБ курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Зобов'язання додержувати поваги до прав людини) держава Україна, як Висока Договірна Сторона, гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права й свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається та діє принцип верховенства права.

Мета доповіді – дослідження психолого-правових аспектів оптимізації функції нагляду за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, посадовими і службовими особами, зокрема діяльністю органів прокуратури.

Теоретичні та практичні аспекти функції нагляду за дотриманням прав та свобод людини і громадянина (так званого “загального нагляду”) розглядалися у наукових працях таких учених, як: М. Руденко, С. Стоць, В. Сухонос, О. Звірко, В. Тацій, Ю. Грошевий, В. Рудейчук, Л. Давиденко, М. Косюта, Т. Корнякова, О. Михайленко, Г. Серeda, С. Слінько та ін. Водночас психологічні аспекти означеної діяльності органів прокуратури в науці не висвітлено.

Психологія відіграє важливу роль в організації всіх видів людської діяльності[1].

З психологічних позицій, нагляд за дотриманням прав та свобод людини і громадянина є видом діяльності, як здійснюється прокурорськими працівниками через призму взаємин з особами, котрі становлять професійний інтерес, спілкування з якими проходить у психологічно забарвлених відтінках.

Професійна діяльність прокурора має чітку правову регламентацію, піднесена до норм закону, а відтак, обов'язковість виконання. З позиції психологічної напруженості, саме ця особливість процесуальної діяльності відрізняє її від численних видів людської діяльності, де виконання робіт визначається загальними планами чи інструкціями і створює широкі можливості для вільного здійснення власних уявлень щодо найбільш ефективної організації праці. Правова регламентація обмежує волю прокурорських працівників, підпорядковуючи їхню діяльність чітко встановленим нормами закону порядку. Прокурори під час перевірок, вивчення матеріалів звернень виявляють складні взаємозв'язки міжособистісних відносин, психологічні суб'єктивні властивості людей, мотиви, що спонукали їх до порушення правових норм. Відтак прокурор, який працює в напрямку так званого “загального нагляду”, має володіти психологічними знаннями, що дозволяють правильно орієнтуватися у складних і заплутаних відносинах та конфліктах.

Для найбільш об'єктивного й кваліфікованого вирішення питань, що постійно постають перед прокурорами, поряд з юридичною та загальною ерудицією, професійним досвідом потрібні також і змістовні знання з психології. Працівник прокуратури досліджує негативні явища. Не забуваймо, що це теж жива людина. Крім того, що повинен виконати свої функціональні обов'язки відповідно до закону, має зберегти свій імунітет до негативного впливу й уникнути небажаних змін власної особистості, так званої професійної деформації. Проводячи особистий прийом громадян, відповідно до статті 12 Закону України «Про прокуратуру», прокурор повинен правильно оцінювати, з погляду психології, скарги та звернення громадян, які подаються до прокуратури. Велику частину інформації, необхідної в роботі, прокурор отримує саме від громадян, службових та посадових осіб, очевидців, потерпілих та ін. Прокурор змушений ураховувати, що така інформація відрізняється психологічними особливостями і потребує від нього відповідної підготовки. Нерідко наглядовий прокурор у своїй роботі стикається з відкритою чи прихованою протидією осіб, які порушили закон, намагаються уникнути відповідальності, в тій чи іншій формі здійснити тиск, вплинути на його рішення. Для того щоб успішно виконувати свої обов'язки, прокурор, безсумнівно, має володіти високою емоційною стійкістю, працездатністю, розвиненими волевовими якостями. Перед прокурором стоїть широкий спектр завдань. Вони потребують творчого підходу, наявності у представників даної професії таких якостей, як розвинена уява, інтуїція, аналітичне, самостійне мислення, його мобільність, критичність, гнучкість та ін. Таким чином, слід відмітити ще одну важливу, з погляду психологічного аналізу, особливість роботи прокурорів – її творчий характер.

Отже, підсумовуючи доповідь, хотілося б зазначити, що ґрунтовні знання психологічних аспектів та професійне їх використання працівниками прокуратури при виконанні ними покладених законом

обов'язків – захист прав і свобод людини значно покращить рівень роботи та межі довіри до органів прокуратури.

Використані джерела:

1. Юридична психологія[Текст]: Підручник. / за заг. ред. В.О. Коновалова., В.Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
2. <http://www.http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

Сущенко А.О.,

студентка КМ-2Б курсу магістратури юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВО ДІТЕЙ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА

В Україні однією із нагальних проблем сучасності є проблема боротьби із учиненням насильства в сім'ї. Про гостроту цієї проблеми свідчить, як статистика МВС України, так і дані досліджень та громадських організацій. Відповідно до статистичних даних, за останні роки кількість звернень з приводу насильства у сім'ї зростає, хоча за своєю природою ці злочини є латентними. Так, відповідно до даних Міністерства соціальної політики України, за 9 місяців 2012 р. надійшло 84 989 звернень щодо насильства в сім'ї, з них від жінок – 71 714. Кількість осіб, які перебувають на обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї, становить 110 057 осіб [ii].

Слід зазначити, що, на думку, фахівців, сьогодні нормативно-правова база в Україні з питань попередження насильства в сім'ї практично створена. В арсеналі законодавчих та нормативних актів особлива роль належить Закону України “Про попередження насильства в сім'ї” [iii], який був прийнятий у 2001 році. Та результати соціологічного опитування, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, дають підстави стверджувати, що сьогодні в Україні доволі низький рівень юридичної обізнаності дорослого населення щодо проблем насильства в сім'ї [iv, с. 6].

Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності.

Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися взаємоповагою, справедливістю і повинні виключати будь-яке приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

- усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалою й жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;
- втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

– залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення й розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Варто звернути увагу на те, що держава через органи опіки і піклування, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для молоді, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні й виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Отже, дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

Без згоди законного представника дитини забороняється розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду.

Отже, враховуючи все вищезазначене, першим кроком для подолання проблеми сімейного насильства необхідно, на мою думку, насамперед, підвищувати рівень правосвідомості і правової обізнаності громадян щодо цієї проблеми, а також необхідно збільшувати можливості притягнення винних до відповідальності за вчинення насильства в сім'ї шляхом розширення кола осіб, на яких поширюється дія заходів із протидії насильства в сім'ї.

Використані джерела:

1. Права людини в Україні – 2006 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua>
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 лист. 2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України від 07 берез. 2002 р. – № 10. – Ст. 70.
3. І Ноур А. М. Насильство в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання / А. М. Ноур // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С.70-76.

Угленко Я.С.,

здобувач кафедри адміністративного права і процесу

ДО ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ОБГРУНТОВАНOSTІ СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Важливими положеннями Конституції України є ті, згідно з якими права і свободи людини й громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції) [1].

Судовий захист особи, яка вважає, що порушено її права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин, гарантований ст. 104 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) [2].

Однією з основних засад судочинства є законність (п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції) [1]. В юридичній літературі домінуючою є думка про те, що принцип законності визначається тим, що суд при вирішенні справи повинен правильно застосовувати норми матеріального права до конкретних правовідносин та здійснювати правосуддя з додержанням норм процесуального права.

Законність як один із принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах визначений ст. 7, а її зміст розкрито у ст. 9 КАС [2]. Зокрема, адміністративний суд вирішує справи на підставі Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Суд застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень й у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права).

Судове рішення, що приймається адміністративним судом, повинно бути законним та обгрунтованим.

Більшість авторів під законністю рішення розуміють точне та неухильне дотримання судом при розгляді і вирішенні цивільної справи чинних норм матеріального та процесуального права. Таку точку зору висловили М.Г. Авдюков, М.А. Гурвич, П.П. Заворотько, В.М. Кравчук, О.І. Угриновська та інші.

Ці тлумачення є по суті правильними, оскільки адекватно відтворюють відповідну якісну характеристику головного акта судової влади, яка обумовлена відповідним рівнем дотримання судом норм права.

Вимоги щодо законності та обгрунтованості рішень суду містилися і у ЦПК 1963 р. (ст. 202), за правилами якого розглядалися справи, що виникали з адміністративно-правових відносин. Проте з прийняттям КАС поняття «законність» та «обгрунтованість» набули законодавчого

визначення. Так, за змістом статті 159 КАС України судове рішення повинно бути законним і обґрунтованим [2].

Виходячи з п. 4 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року №7 «Про судові рішення в адміністративній справі», законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з урахуванням юридичної сили правового акта в ієрархії національного законодавства, що регулює спірні правовідносини, подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону – на підставі конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права), принципів верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини при дотриманні норм процесуального права [3].

У цій же постанові зазначено, що обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені під час судового розгляду справи (у судовому засіданні, у порядку скороченого чи письмового провадження) з урахуванням вимог статті 70 КАС України щодо належності та допустимості доказів або обставин, які не підлягають доказуванню, та висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними [3].

У судовій практиці незаконним визнається судові рішення, при ухваленні якого суд: не застосував закон, який треба було застосувати; застосував закон, який не треба було застосувати, або неправильно витлумачив закон.

Перевіряючи обґрунтованість адміністративного акта, суд у кожному конкретному випадку самостійно повинен визначити коло обставин, які необхідні для з'ясування фактичної сторони справи та оцінки правомірності акта.

Концепція справедливого судового розгляду, яку сповідує Європейський суд з прав людини, передбачає право на обґрунтоване судові рішення, оскільки просте посилання на положення законодавства не може вважатися таким обґрунтуванням. Зокрема, у справі Хаджианастас - сій проти Греції Суд зауважив, що договірні держави користуються повною свободою у виборі належних засобів для забезпечення відповідності їхніх судових систем вимогам ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Хаджианастас - сій проти Греції, 16 грудня 1992 р.) [4].

Національні суди повинні, однак, наводити з достатньою чіткістю підстави, на яких ґрунтується їх рішення. Саме це, зокрема, робить можливим для скаржника ефективно використати власне право на апеляцію.

Використані джерела:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Харків: «Фоліо», 1998. – 197 с.

2. Кодекс адміністративного судочинства України. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 116 с.
3. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 року №7 «Про судові рішення в адміністративній справі» // Електронний ресурс: <http://www.vasu.gov.ua/>.
4. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За загальною редакцією О.М. Пасенюка. - К.: Істина, 2007. - 608 с.

Хохлова І.М.,

студентка III курсу Кіровоградського відділення
ННІЗН НАВС

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОЛЕКТОРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Респектабельні костюми, інтелігентне мовлення, адже зараз 2014 рік, тому в руках сучасних колекторів не бейсбольні бити, а теки з інформаційними паперами. Проблемні аспекти, які виникають у банківській та фінансових сферах значно руйнують економіку нашої держави. За таких обставин виникнення колекторської діяльності в нашій державі покликано значно розширити та зміцнити сферу кредитування, шляхом задоволення майнових потреб пересічних громадян.

Колектор (від латинського collector - збирач). Зовсім недавно це неоднозначне слово і похідні від нього увійшли в діловий лексикон. З'явилися колекторські агентства (collection agency), що надають колекторські послуги.

Колекторський бізнес зародився в США в 60- х роках минулого століття, а вже на початку 80- х одержав поширення й у Європі. На даний момент колекторських компаній там більше, ніж банків (близько 6,5 тис. у США й близько 10 тис. у країнах Євросоюзу). Самі ж фінансові установи ніколи не займаються "вбиванням" боргів – уже на 90- й день неплатежу проблемну заборгованість передають колекторському агентству. Останнє, у свою чергу, або просто допомагає банку повернути борг за комісійну винагороду, або купує борг із дисконтом (тобто зі знижкою), щоб потім повернути собі всі 100%. Як правило, робота колекторських компаній складається з деяких етапів: м'який (ранній колекшен), жорсткий та юридичний (пізній колекшен). На першому етапі працівники агенцій спілкуються з боржниками по телефону, намагаючись переконати клієнта повернути гроші. Займаються цим здебільшого професійні психологи. Проте ділове та впевнене мовлення, на жаль, приводить до тям менше половини боржників. Спеціальна комп'ютерна програма переводить клієнта до наступної категорії — починається примусове стягнення. Жодних телефонних умовлянь, тепер головне завдання — подивитись боржникові в очі. Але найголовніше такого знайти, тоді 90% зі ста людей,

яких таки знаходять, як правило, гасять борги. До речі, в колекторських фірмах працює чимало колишніх співробітників МВС і СБУ, які знають закони, і знають, як натиснути на людину.

Що ж стосується законодавчого регулювання (правових підстав) діяльності колекторських фірм, то відповідного спеціального законодавчого акта в Україні немає (законопроекти є, а закону ще немає). Колекторська діяльність по своїй суті є агресивною підприємницькою практикою, яка спрямована на вмисне спричинення моральної шкоди і тісно межує з кримінально караними діяннями разом з іншими порушеннями законодавства. Нарешті, Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва в межах своєї компетенції, опрацювавши численні звернення щодо законності діяльності колекторських фірм, своїм листом від 27.08.2013 року повідомила про те, що на даний час законодавством України не регламентована діяльність колекторських фірм, а відповідно колекторська діяльність є поза законом.

Інша ситуація, якщо боржник не реагує на дзвінки очікуваним чином – не боїться погроз, не виправдовується, не обіцяє заплатити, а навпаки – перевіряє, хто телефонує, яка фірма, які в неї повноваження, а також у особи, яка телефонує або прийшла до домівки незваним гостем, то робота з таким боржником із часом потихеньку припиняється. Найбільш ефективним засобом протидії колекторським вимогам є делегування захисту своїх прав професійному юристу – адвокату, який замість вас перевірить усі повноваження осіб, які турбують вас і вашу сім'ю і при необхідності допоможе врегулювати спірні боргові зобов'язання, але не з «телефоністами», а з компетентними представниками вашого кредитора.

При захисті своїх прав від колекторського свавілля потрібно посилатися на наступні норми діючого законодавства. Згідно з п. 2 ст. 32 Конституції України, збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускається, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є банківською таємницею». У зв'язку з цим залучення банками колекторських організацій для вимагання виконання зобов'язань боржниками за кредитними договорами можливо лише за наявності письмового запиту або письмового дозволу боржника на розкриття банківської таємниці. За інших умов така діяльність порушує права та охоронвані законом інтереси громадян і може кваліфікуватися як злочин. З іншого боку, згоди боржника на перевід боргу новому кредитору, згідно з нормами ЦК

України, при цьому навіть не вимагається – достатньо тільки письмово повідомити його, що така уступка вимоги відбулася.

Так, за кредитним договором банк або інша фінансова установа зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки. Цивільним кодексом України встановлено, що кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передавання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги), правонаступництва, виконання обов'язку боржника поручителем чи заставодавцем (майновим поручителем) або виконання обов'язку боржника третьою особою. Частина 3 ст. 512 Цивільного кодексу України містить положення, згідно з яким кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо це встановлено договором або законом. Так, колекторська компанія може діяти від імені банку (кредитора) на підставі договору доручення, комісії або надання послуг за певну винагороду. В такому випадку банк разом із наданням колектору права вчинити певні юридичні дії щодо стягнення з боржника заборгованості передає колектору інформацію про клієнта-боржника. При цьому ст. 1076 Цивільного Кодексу України встановлено, що банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта.

Навіть якщо в кредитному договорі такий пункт є, це не дає права колектору, порушуючи норми чинного законодавства, втручатися у особисте та сімейне життя боржника, а тим більше вести незаконний збір інформації про його близьких, знайомих і дискредитувати за місцем роботи.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що діяльність колекторських компаній не врегульована на законодавчому рівні, в своїй діяльності дані компанії часто порушують норми діючого законодавства України. При порушенні зазначених норм боржник має повне право звертатися за захистом своїх прав до правоохоронних органів та суду. Більш того, в Україні почали з'являтися спеціальні антиколекторні компанії, які за певну винагороду надають боржникам допомогу у боротьбі з колекторськими компаніями. Їх діяльність поки не набула масового характеру, та обмежується допомогою правового характеру.

**Секція 5. Забезпечення прав і свобод людини в
цивільному, господарському, сімейному та трудовому
праві:
проблеми теорії і практики.**

Шевчук Г.В.,

декан факультету підготовки спеціалістів
правознавців навчально-наукового інституту
заочного навчання, кандидат юридичних наук

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ**

В Україні кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з порушенням установлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, установлена ст. 320 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». Аналізуючи вказану статтю КК України, відмітимо, що за структурою вона банкетна, адже порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів регулюється майже 50 законодавчими та нормативно-правовими актами.

Необхідно зазначити, що така велика кількість нормативних актів, які регулюють обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, часто нерегульовані між собою. Вказане призводить до неможливості одночасно їх дотримуватись і, відповідно, визначені норми порушуються суб'єктами господарювання. Таким чином, теоретично кримінальна відповідальність може наступати за порушення будь-якого із зазначених вище, а також інших норм, що регулюють порядок обігу підконтрольних речовин.

Вказане призводить до великих непорозумінь та двоякого трактування норм різними суб'єктами кримінального процесу і, відповідно, до зловживань. Адже частина друга статті 11 КК України передбачає, що «... не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі...». Про те, яке діяння несе суспільну небезпеку, а яке ні, дуже важко визначити навіть групі фахівців.

Наприклад, як визначити суспільну небезпеку наступних діянь:

– у дерев'яній шафі медичного закладу виявлено дві ампули наркотичного лікарського засобу «Фенобарбіталу» (за правилами цей наркотичний лікарський засіб повинен зберігатись тільки у сейфі чи залізному ящику), при цьому нестачі не було. А якщо 5 ампул, 10, 20 чи 30?

– на підприємстві 100 літрів ацетону зберігались у складському приміщенні без охоронної сигналізації, двері не оббиті залізом, решітки меншої товщини, ніж вимагається ліцензійними вимогами провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. А якщо це 100 чи 1000 літрів фенілацетону і при цьому нестачі не було?

Таким чином, слідчий, прокурор або суддя самі вирішують, які діяння є кримінально карними, а які ні. І при тому це вирішується у кожному окремому випадку, що є подальшою підставою для зловживання на різних стадіях розслідування кримінальної справи, так як на розсуд саме цих осіб покладено визначення суспільної небезпеки дії, що не завжди є справедливим, виходячи з диспозиції статті: у частині першій статті 320 КК України, на відміну від частини другої, не визначена кількість наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та наркотиковмісних речовин, яка повинна стати предметом злочину. І таких випадків багато.

Навіть наявність у статті 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення провадження господарської діяльності, не вирішує вказану проблему. Адже вказана стаття передбачає адміністративну відповідальність тільки за провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом, а також за надання суб'єктом господарювання дозвільному органу або адміністратору недостовірної інформації щодо відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства.

Враховуючи вищевказане, зазначимо, що сьогодні залишаються неврегульовані питання щодо захистити суб'єкти господарювання від надмірної криміналізації.

На нашу думку, настала необхідність у запровадженні адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення ліцензійних вимог обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Вказані зміни врегулюють порядок призначення відповідальності за порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що надасть змогу чітко

розмежувати кримінальну, адміністративну й дисциплінарну відповідальність.

Крім того, запровадження таких норм сприятиме зменшенню зловживань у кримінальному процесі під час розслідування справ вказаної категорії, зменшить кількість засуджених осіб, знизить кримінальний тиск на комерційні структури, які легально працюють із наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами.

Горбенко Ю.О.,

студент 4 курсу Кіровоградського відділення
ННІЗН НАВС

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Одна з проблем нормативного регулювання відносин у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій зумовлена тим, що, незважаючи на 20-річний досвід правового регулювання відносин сурогатного материнства, в Україні до цього часу відсутні спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють правовідносини, що виникають між сторонами сурогатного материнства, що не сприяє належному здійсненню і захисту репродуктивних прав їх носіїв, стабільному розвитку цих відносин.

Додаткова актуальність правого регулювання відносин сурогатного материнства зумовлена тим, що в законодавстві не визначено поняття, сфера дії, підстави виникнення, елементи та особливості здійснення правовідносин сурогатного материнства. Одна з ключових проблем у сфері правового регулювання договору про сурогатне материнство пов'язана з відсутністю закріпленого на нормативному рівні відповідного понятійного апарату, який визначатиме поняття «сурогатне материнство», «сурогатна мати», «генетичні батьки» тощо, а також питання порядку оформлення батьківських прав, застосування наслідків відмови сурогатної матері віддати дитину, її відповідальність за недотримання режиму, батьківства дитини, якщо сурогатна мати вирішить залишити її собі, отримання послуг сурогатної матері не лише подружжіними парами тощо.

Підставою виникнення правовідносин щодо сурогатного материнства є договір про сурогатне материнство. Однак правова природа вказаного Договору є нез'ясованою. Тому важко визначити, якими саме нормами має регулюватися порядок укладення, зміни та припинення договору про сурогатне материнство, а також правовідносини, що виникають з цього Договору.

Звичайно Договір про сурогатне материнство регулює два види відносин, які виникають між сурогатною матір'ю та подружжям, що надає свій генетичний матеріал: особисті немайнові та майнові. Відповідно і регулювання вказаних відносин має здійснюватися по-різному. Майнові відносини, що виникають з цього Договору, мають регулюватися нормами

ЦК про договір про надання послуг. Так, відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК за договором про надання послуг, одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, що споживається в процесі здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Крім того, ч. 2 ст. 628 ЦК надає сторонам договору право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір).

Таким чином, при укладенні Договору між подружжям та сурогатною матір'ю предметом Договору є виношування дитини та її народження і подальша її передача подружжю, що надає генетичний матеріал, тобто надання своєрідної послуги, за яку сурогатна матір одержує винагороду. Через відсутність правової регламентації Договору постає питання про його форму. Цей Договір як для прав та законних інтересів його учасників, так і для прав майбутньої дитини має укладатися у письмовій формі та посвідчуватися нотаріально. Елементами Договору, крім його предмета, є його ціна, строк, сторони, їхні права та обов'язки. Крім того, істотне значення для будь-якого договору мають умови його розірвання, припинення, а також відповідальність сторін за його невиконання або неналежне виконання. Відповідно до ст. 632 ЦК, ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін. У Договорі про сурогатне материнство ціна має складатися з двох частин. По-перше, подружжя має відшкодувати сурогатній матері фактичні витрати, пов'язані з виконанням нею договору: витрати на посилене харчування, медичні обстеження, лікарські засоби, курси з підготовки до пологів, придбання відповідного одягу, втрачений заробіток тощо. По-друге, це має бути власне винагорода за виконання Договору, що встановлюється за домовленістю між сторонами і не включає всі ті звичайні витрати, понесені сурогатною матір'ю під час вагітності та пологів.

Стосунки, що виникають між сурогатною матір'ю та подружжям, з медичної точки зору, є дещо подібними до стосунків донора та реципієнта. Тому до вказаних осіб доцільно було б застосовувати вимоги, що пред'являють до донорів та реципієнтів відповідно до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 року.

Подружжя виступає основним суб'єктом правовідносин щодо сурогатного материнства. Зі змісту СК випливає, що вказаною допоміжною репродуктивною технологією можуть користуватися тільки жінка й чоловік, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Ця обставина покладає на нотаріусів, які посвідчують Договір, обов'язок вимагати від такого подружжя крім документів, що посвідчують їхню особу, документ, що підтверджує наявність між ними шлюбу, зареєстрованого у встановленому законом порядку.

Договір про сурогатне материнство може бути зміненим або розірваним як шляхом односторонньої відмови від Договору, так і за згодою сторін. Так, відповідно до ст. 907 ЦК, договір про надання послуг може бути розірваний, у тому числі шляхом односторонньої відмови від

договору, в порядку та на підставах, установлених Цивільним кодексом, іншим законом або за домовленістю сторін.

Українське законодавство, встановлюючи у СК інститут сурогатного материнства, виходило з презумпції пріоритетності біологічного зв'язку батьків та дитини. Отже, при відмові сурогатної матері передати дитину, яка народилася, подружжю, яке є її біологічними батьками, питання має вирішуватися у судовому порядку. Але може бути й інша ситуація: коли подружжя відмовляється з тих чи інших причин забрати дитину, народжену сурогатною матір'ю. Дана ситуація не врегульована чинним законодавством, тому вона має бути врегульована домовленістю сторін Договору.

Таким чином, до Договору про сурогатне материнство можуть застосовуватися норми Цивільного кодексу про договір про надання послуг, а також загальні положення про договори і, відповідно, про зобов'язання.

Дричик Н.В.,
студент 4-К курсу юридично-психологічного
факультету ННІЗН НАВС

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Конституцією України закріплено доволі широку систему прав і свобод громадян та одночасно передбачено дієві способи їх забезпечення. Демократична правова держава ставить своїм завданням досягнення такого становища, коли права, свободи та законні інтереси людини і громадянина захищені найбільш повно. Це означає, підкреслюють науковці, створення таких умов та засобів, за яких сама можливість порушення прав була б зведена до мінімуму, а у разі, коли таке порушення допущено, можна було б швидко і в повному обсязі ліквідувати його наслідки [1, с.114].

Із прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України інститут відшкодування моральної шкоди набув конституційних гарантій. Вперше в національному правовому полі громадянам України, згідно зі статтями 32, 56, 62, 152 Основного Закону, було надано право на відшкодування моральної шкоди [2]. Таким чином, одним із способів відновлення порушених прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, виступає право на відшкодування моральної шкоди.

В цивільному праві відшкодування моральної шкоди визначається як учинення щодо фізичної особи, якій завдано такої шкоди шляхом порушення її загальносоціальних (природних) прав чи свобод, певних дій, що спрямовані на усунення або ж послаблення у неї негативних психічних станів і процесів, викликаних приниженням її гідності внаслідок цього порушення. Обов'язок відшкодування моральної шкоди можна

охарактеризувати за кількома критеріями. По-перше, він має насамперед загальносоціальну природу, оскільки корениться у соціумі, у реальних суспільних відносинах (хоча потім, за певних умов, може набути й юридичного характеру); по-друге, реалізуються цей обов'язок може цілком добровільно, а не лише під загрозою державного примусу або ж унаслідок його застосування; по-третє, його реалізація може відбуватись не тільки шляхом сплати грошових коштів, але й будь-яким іншим способом, не пов'язаним із фінансовими витратами [3, с.4].

З огляду на вищенаведене, право на компенсацію моральної шкоди можна визначити як можливість особи, якій завдано шкоду внаслідок порушення її загальносоціальних (природних) прав чи свобод, вимагати від порушника виконання його обов'язку вчинити певні дії, спрямовані на усунення негативних для неї психічних станів та процесів.

Чинний Цивільний кодекс України не дає визначення моральної шкоди, але вказує, що вона полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [4].

Визначення поняття моральної шкоди було сформульовано у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.95: «Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [5]. Також у вказаній вище постанові зазначається, що відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я; у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом; у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з навколишніми людьми, при настанні інших негативних наслідків. Відшкодування моральної шкоди в Україні регламентується також іншими нормативними актами.

Питання захисту прав і свобод людини є одним із найважливіших для сучасної української держави. Саме на їх захист спрямовано прийняті останнім часом міжнародні нормативно-правові акти, які визначають, що людина є найвищою цінністю суспільства, а головний обов'язок правової держави – належне забезпечення її прав і свобод.

Тому на сьогодні в Україні інститут моральної (немайнової) шкоди посідає центральне місце серед зобов'язань із відшкодування шкоди, адже

спрямований, у першу чергу, на захист абсолютних прав фізичних та юридичних осіб, які складають у своїй сукупності основу цивільних правовідносин.

Використані джерела:

1. Мироненко В.П. Особливості відшкодування моральної шкоди за законодавством України / В.П. Мироненко // Судова апеляція. – 2013. - №1. – С.114-119.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст.142.
3. Рабінович П.М. Право людини на компенсацію моральної шкоди / П.М. Рабінович // Юридичний вісник України. – 2002 р. – № 3. – С.4.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – ст. 356.
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. – № 3.

Кандітний А.М.,

студент КМ курсу магістратури юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ПРАВО НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ СПАДКОВИХ ПРАВ

Правова держава бере на себе зобов'язання розвинути не тільки найвищі соціальні цінності в цілому – демократію, гуманізм, справедливість, але і стати практичним інструментом, який би забезпечував реалізацію фізичними та юридичними особами своїх прав, а також їхній захист у випадку порушення. Дотримання прав, а також необхідність їх захисту у разі порушення, характерне і для спадкових відносин.

При спадкуванні майна в Україні застосовуються два основних порядки визначення спадкоємців та розподілу спадкового майна: спадкування за заповітом і спадкування за законом. При спадкуванні за заповітом підставою спадкування є заповіт й до спадкування закликаються ті особи, яких заповідач називає як спадкоємців. Спадкування за законом має місце тоді, коли воно не змінене заповітом, тобто спадкодавець у заповідальному розпорядженні не призначив спадкоємців особисто. У цьому випадку спадкове майно розподіляється між особами, які названі у числі спадкоємців у відповідних статтях ЦК України. Такі особи називаються законними спадкоємцями або колом спадкоємців за законом [1, с. 145].

Варто зазначити, що наявність заповіту не виключає і можливість спадкування за законом. По-перше, заповідано може бути не все майно, й тоді частина майна, яким спадкодавець не розпорядився, буде спадкуватися за законом. По-друге, один із призначених у заповіті спадкоємців може не прийняти спадщину, і тоді частка майна, яка йому заповідалася, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. По-третє, один із призначених у заповіті спадкоємців, може відмовитися від спадщини, не визначаючи правонаступника. По-четверте, один із спадкоємців за заповітом може виявитися негідним і буде усунутий від спадщини. По-п'яте, один із спадкоємців, якому була заповідана спадщина з умовою, може не виконати визначену заповідачем умову. По-шосте, заповіт у судовому порядку може бути визнано недійсним у частині, яка порушує права обов'язкових спадкоємців.

На думку С. Фурси, незважаючи на те, що в законі визначено два види спадкування: за заповітом і за законом, цей перелік не можна вважати вичерпним. Зокрема, автор розглядає право на обов'язкову частку як підставу спадкування поряд і з спадкуванням за законом [2, с. 787].

Право спадкоємців на обов'язкову частку має давню історію і було започатковане у римському приватному праві. Якщо в заповіті нічого не було залишено близьким родичам, то вважалось, що такий заповіт склала особа, яка перебувала «не в своєму розумі», і заповіт визнавався недійсним [3, с.280].

Право на обов'язкову частку, зазначає О. Печений, – це суб'єктивне майнове право окремих спадкоємців першої черги отримати певну частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту. Конститутивною ознакою права на обов'язкову частку, продовжує автор, є те, що воно існує лише за наявності заповіту. За відсутності заповіту, у випадку його скасування заповідачем або визнання його судом недійсним права на обов'язкову частку не виникає [4, с.13].

Спадкоємців, які отримують право на певну частку спадщини незалежно від волі спадкодавця та інших спадкоємців, у юридичній літературі традиційно називають обов'язковими або необхідними спадкоємцями [5, с.18]. З цього приводу Ю. Заїка уточнює, що поняття «необхідні спадкоємці» введено як додаткову гарантію матеріального забезпечення найближчих до спадкодавця непрацездатних осіб, яких він зобов'язаний утримувати за життя [1, с. 196].

Ч.1 ст. 1241 ЦК України встановлено вичерпний перелік осіб, які мають право на обов'язкову частку спадщини. Це – малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця; непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки [6]. Особи, перелічені у названій статті, для отримання обов'язкової частки у спадковому майні, повинні довести, принаймні, дві обставини: наявність близьких родинних чи сімейних зв'язків і з спадкодавцем та наявність непрацездатності, яка виникла до часу відкриття спадщини. Деякі автори вважають за доцільне підкреслити, що право на обов'язкову частку спадщини мають і

неповнолітні діти, які працюють за трудовим договором, і особи, які стали повністю дієздатними внаслідок укладення шлюбу чи емансипації [7, с. 10].

Крім того, законом встановлено, що коло спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку спадщини, встановлюється на день відкриття спадщини. Якщо ж особа стала непрацездатною після відкриття спадщини, право на обов'язкову частку вона не набуває.

Отже, безумовний характер права на обов'язкову частку у спадщині означає, що це право не залежить від згоди інших спадкоємців, волі спадкодавця, інших обставин та не пов'язане зі спільним проживанням спадкодавця й осіб, які мають право на обов'язкову частку. Особистий характер права на обов'язкову частку полягає в тому, що це право належить винятково особам, зазначеним у ст. 2141 ЦК України. Право на обов'язкову частку характеризується тим, що всі суб'єкти цього права наділені ним однаково, переваг комусь із необхідних спадкоємців закон не надає, навіть якщо з числа спадкоємців право на обов'язкову частку мають декілька осіб [4, с. 14].

Таким чином, існування правових норм щодо закликання спадкоємців до спадщини у порядку черговості за законом можна уважати своєрідним захистом спадкових прав тих осіб, про яких не згадав у своєму заповіті спадкоємець, або, коли в силу люективних причин, їх не було згадано в заповіті.

Використані джерела:

1. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток: Монографія. – 2-е вид. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2-х ч. /За заг.ред. Я.М.Шевченко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Ч. 2. – 896 с.
3. Підопригора О.А. Основи римського приватного права: підручник. – К.: Вентурі, 2002. – 296 с.
4. Печений О. Обов'язкова частка у спадщині: деякі проблемні аспекти //Нотаріат для вас. – 2012. - № 10. – С. 13-22.
5. Маковский А.Л. Наследование по закону: реальность и перспектива //Закон. – 2001. - № 4. – С. 16-20.
6. Цивільний кодекс України. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 380 с.
7. Костычева А.И. Наследование по завещанию //Бюллетень нотариальной практики. – 2003. - № 2. – С. 10-23.

Козир Д.В.,
ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу

ДОГОВІР ЯК СПОСІБ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

В ст. 41 Конституції України проголошується, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Від ступеня гарантованості права власності залежить економічна стабільність суспільства і, як наслідок, усієї держави. Договір охорони – один із новітніх цивільно-правових договорів, легалізованих Цивільним кодексом України 2003 р., який надає можливість власнику вчиняти дії, спрямовані безпосередньо на охорону своїх майнових прав та інтересів.

Законодавець розглядає договір охорони як один із різновидів договору зберігання. Проте аналіз правової природи договору охорони, його характерних особливостей дозволяє зробити висновок про специфіку цього цивільно-правового договору.

При наявності спільних рис із договором зберігання необхідно назвати і притаманні лише договору охорони особливості, які дають підставу розглядати його як самостійний цивільно-правовий договір:

- 1) особливий суб'єктний склад. На відміну від договору зберігання, специфіка охоронних послуг виключає їх надання на побутовому рівні, оскільки передбачає обов'язкову професійність охоронця;
- 2) охоронна діяльність підлягає обов'язковому ліцензуванню, оскільки підприємницька діяльність із надання послуг з охорони пов'язана з благами, що мають істотне значення для людини : життям, здоров'ям, власністю;
- 3) охоронні послуги надаються, як правило, за місцем розташування об'єкта, який охороняється, тобто, майно залишається у володінні замовника, на відміну від договору зберігання;
- 4) передумовою укладання договору охорони є, як правило, обстеження об'єкта охорони з метою узгодження виду охорони; кількості постів; необхідного протипожежного і охоронного обладнання;
- 5) надання охоронних послуг може носити епізодичний характер (наприклад, у певні години, в нічний час, по мірі необхідності), проте ця обставина, за загальним правилом, не впливає на розмір оплати за послуги. За договором зберігання зберігач надає послуги безперервно – протягом усього часу дії договору;
- 6) обов'язки охоронця, як правило, обмежуються конкретним завданням, зокрема не допустити крадіжку, розбій, грабіж на об'єкті. У той же час професійний зберігач, окрім цього, повинен ще вживати всіх необхідних заходів для забезпечення збереженості майна, і у тих випадках, якщо про це безпосередньо в договорі не зазначено (наприклад, із метою недопущення псування чи пошкодження майна поклажодавця – періодично провітрювати приміщення, змашувати, перекладати речі тощо);

7) предметом зберігання виступає тільки рухоме майно, за винятком зберігання в порядку секвестру, предметом договору охорони можуть виступати як рухомі, так і нерухомі речі. За договором охорони можна охороняти й так звані одухотворені об'єкти (фізичних осіб), пов'язані з ними особисті немайнові блага: тілесну недоторканість, фізичних осіб, інші спеціальні об'єкти – громадський порядок, безпеку. За договором зберігання таке неможливо;

8) договір зберігання, як правило, ґрунтується на вільному, нічим не обмеженому волевиявленні сторін. Обов'язковість укладення договору охорони з певним контрагентом може передбачатися в нормативному акті. Так, український уряд постановою від 10 серпня 1993 р. затвердив Перелік об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні підрозділами Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ за договорами;

9) виключна відплатність договору охорони;

10) межами відповідальності. Попри те, що суб'єкт охорони виступає як професійний зберігач, проте передбачений для нього законом обсяг відповідальності менший, ніж у останнього. Так, аналіз п. 2 ст. 8 Закону України "Про охоронну діяльність" дозволяє зробити висновок, що законодавець не покладає на суб'єкта охоронної діяльності відповідальність без вини, на відміну від ст. 950 ЦК України, яка передбачає відповідальність зберігача і за випадок ;

11) ознаки алеаторності (ризикованості) договору охорони. Оплата послуг охорони не залежить від того, чи мали місце насправді посягання на об'єкт, що охоронявся, і чи докладала охорона додаткових зусиль із метою забезпечити збереження об'єкту або ж її дії обмежувалися виконанням дій попереджувального характеру.

Зазначені особливості договору охорони дозволяють зробити висновок про особливу правову природу договору охорони, його специфічності, необхідність розглядати в системі цивільно-правових договорів в якості самостійного цивільно-правового договірної інституту, що потребує додаткової правової регламентації, що дозволить, з урахуванням його поширеності, забезпечити належний захист майнових прав та інтересів учасників цивільного обороту.

Кривошия І.М.,

студент 5-К курс юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Процес кодифікації кримінального права України у своїх світоглядних і філософсько-правових засадах спирався на "Німецьке кримінальне уложення" (1871). Розробником останнього був Генріх фон Фрідберг (1813-1895), що поклав в основу німецького кримінального

права концептуальний підхід до поняття, видів і системи злочинів, який був характерною рисою філософії права Г.В.Ф. Гегеля. Зокрема, це знайшло своє вираження у тому, що виклад майнових злочинів у "Німецькому кримінальному уложенні" розпочинається з крадіжки (розділ 19), оскільки кримінальне право, в першу чергу, спрямоване на захист приватних правовідносин, далі переходить до поняття розбою і поєднаних з ним правопорушень (розділи 20-21), описує різні види шахрайства (розділи 22-26) та завершується умисним знищенням або пошкодженням майна, до якого також приєднані функціонально споріднені правопорушення (розділи 27-29). Наприкінці доданий також перелік посадових злочинів (розділ 30), але він уже не виступає в якості компонента кримінальної відповідальності і позначає перехід від кримінальної до адміністративної юстиції. Звідси можна зробити висновок, що склад злочину умисного знищення або пошкодження майна містить у собі кримінально-правову санкцію, яка має підсумовуючий характер й у такий спосіб дозволяє підводити своєрідну риску під усією системою злочинів і покарань, створених для захисту речових прав. У юридичному плані це впливає з того, що якщо всі інші норми кримінального права можуть забезпечувати законним володільцям лише відносний (стосовно певного виду правопорушення) захист їхніх речових прав та інтересів, то у даному випадку законодавець веде мову про надання даним правам й інтересам уже універсального і абсолютного захисту.

Загальність як ознака абсолютного захисту розкривається законодавцем, по-перше, у тому, що у випадку умисного знищення або пошкодження майна має місце припинення права власності стосовно будь-якого (рухомого і нерухомого) майна, в той час як у випадку крадіжки/розбою припинення права власності (у приватноправовий спосіб – крадіжка / публічно-правовий спосіб - розбій) має місце лише стосовно рухомого майна (не передбачається можливість викрадення будинку / земельної ділянки). По-друге, у випадку шахрайства з юридичної точки зору має місце не стільки припинення за особою речових прав, скільки припинення за нею права передавати свої речові права (таким чином, ушкоджується не речове, а зобов'язальне право), тобто під кримінально-правовий захист потрапляє не причина, а наслідок виникнення у особи майнових прав.

Сутнісну значимість кримінально-правового захисту речового права сучасний німецький дослідник проф. Ренгієр убачає у тому, що "при майнових деліктах злочини проти права власності на речі і злочини проти майна як цілого становлять собою дві групи, де злочини проти речового права входять у майнові делікти в широкому сенсі цього слова". Оскільки майно, за визначенням, на відміну від речей, характеризується оборотом, це і є основна відмінність між способами захисту цивільних прав, встановлених у цивільному праві і способами захисту цивільних прав, установлених у кримінальному праві: захист речових прав у цивільно-правовий спосіб надається шляхом захисту майнових

зобов'язань, натомість, у кримінально-правовий спосіб захист майнових зобов'язань відбувається шляхом захисту речових прав. З часів автора першого підручника з німецького кримінального права Франца фон Ліста (1851-1919), засновника і голови Німецького криміналістичного союзу (1882), у правовій науці в якості вихідного пункту, з якого розпочинається викладення всієї системи злочинів та покарань, закріпилося розуміння цього злочину як вузького поняття, тобто як умисного знищення або пошкодження речей. У сучасній німецькій правовій науці прийнято вести мову про те, що правові наслідки закріплення на законодавчому рівні розуміння цього делікту у широкому сенсі цього слова виявилися у Німеччині у формі видання "Постанови про знищення або пошкодження народного майна" від 5 вересня 1939 року, якою було започатковано кримінально-правове переслідування за політичний злочин, сумнозвісно відомий під своєю неформальною назвою – "шкідництво". У радянському кримінальному праві аналогічний склад злочину закріплювала стаття 54 Кримінального кодексу УРСР 1927 р. ("зруйнування або пошкодження громадського чи державного майна") і стаття 61 Кримінального кодексу УРСР 1960 р. ("шкідництво"). У Постанові Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки" від 02.07.1976 р. (в редакції Постанови від 3 березня 2000 року) об'єктивна сторона злочину умисного знищення або пошкодження майна до цих пір не була викладена окремо від заполітизованої потреби захисту цивільно-правових зобов'язань, тобто закріплена також як шкідництво: "знищення державного або колективного майна – це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у непридатний до використання за цільовим призначенням стан". Проте з цього приводу слід зазначити, що характерною ознакою ринкової економіки є те, що у правовій державі особа відповідає за цивільно-правові зобов'язання (в тому числі і перед державою) тільки своїм майном, тобто її зобов'язання носять винятково майновий характер, а характерною ознакою феодальної економіки є те, що зобов'язання носять не майновий, але особистий характер, тобто нерозривно пов'язані з особою, яка їх виконує: у випадку, коли для покриття витрат у неї не вистачає коштів, їхнє стягнення відбувається у натуральний спосіб, тобто використовується обернення боржника кредитором у кріпосну залежність.

Мядзель О.В.,

студент 5-К-Н курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Утвердження, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а також основоположною складовою процесу реформування правової системи України та розбудови громадянського суспільства. Головною оцінкою діяльності держави й ефективності існуючого на її території правопорядку є забезпечення, насамперед, особистих немайнових благ, які становлять сутнісну основу як окремого індивіда, так і суспільства як особливого соціального утворення. Визнаючи людину головною соціальною цінністю, Конституція України обумовлює необхідність забезпечення належного стану й нормативного закріплення та гарантій своєчасного і безперешкодного здійснення нею особистих немайнових прав, які є вирішальним чинником суспільного прогресу. З огляду на це, в сучасних умовах розбудови в Україні правової соціальної держави та здійсненням реформи цивільного законодавства проблема особистих немайнових прав є однією з найбільш важливих і актуальних у сучасній цивілістиці.

Окрім цього, всі особисті немайнові права виводились з права власності, і лише внаслідок цього правовідносини, які виникали стосовно них могли вважатись такими, що включаються до предмета цивільного права [1; с. 39]. З часом цивілістична доктрина починає переосмислення місця та ролі особи в суспільному житті, оскільки соціальний досвід людства засвідчив, що один тільки інститут приватної власності не здатен всеохоплююче охороняти всі інтереси людини і що для охорони суто особистих благ необхідно їх чітке правове регулювання та охорона [2]. Необхідність такої правової трансформації заклали у своїх працях видатні дореволюційні цивілісти Й.О. Покровський, Ю.С. Гамбаров, Г.Ф. Шершеневич, Є.В. Пассек та інші. В післяреволюційний період питання особистих немайнових прав у літературі практично не піднімалось та не досліджувалось. Першою спробою проаналізувати стан особистих немайнових прав у колишньому СРСР, порівнявши їх з аналогічними правами у капіталістичних країнах, стала наукова робота професора К.А. Флейшиц у 1941 р. [3; с. 112] І навіть попри те, що подальша домінація майнових прав у цивільному законодавстві була збережена, що незмінно призводило до великої питомої ваги цивілістичних наукових досліджень саме у сфері майнових відносин, у радянській правовій науці стали з'являться серйозні наукові дослідження особистих немайнових правовідносин. Такий науковий поштовх спричинив відповідні зміни і в цивільному законодавстві. Так, уперше була введена в цивільне законодавство ст.7 ЦК УРСР 1963 р., яка регулювала захист особистих немайнових благ, зокрема честі та гідності людини [4; с. 50].

Прийняття нового ЦК України стало помітною подією в громадському і політичному житті суспільства, оскільки цей нормативний акт є “Конституцією громадянського суспільства”. При цьому основним його покликанням є сприяння розбудові найвищої форми організації людської спільноти – громадянського суспільства, за якої людина буде центральною постаттю, а її права головним пріоритетом суспільства. Одним із вирішальних кроків до досягнення цієї мети повинно стати визнання та чітке закріплення за фізичними особами низки особистих немайнових прав, а також регламентований порядок їх реалізації та захисту. Вищевказані чинники і обумовлюють актуальність теми дослідження цієї проблеми.

Особисті немайнові відносини з участю фізичних та юридичних осіб завжди за своєю приватно–особистісною сутністю були, є і залишаються предметом саме цивільного права – галузі права, яка регулює всі відносини, що складаються у сфері приватного життя.

Те, що ЦК України 2003 року, за якісною оцінкою, на перше місце поставив саме особисті немайнові права (як фізичної, так і юридичної особи) є справедливим підтвердженням цього факту.

Особисті немайнові відносини, як предмет цивільно-правового регулювання, мають специфічні, тільки їм притаманні ознаки:

Суб’єктами, носіями прав – можуть бути як фізичні, так і юридичні особи – традиційні для цивільного права суб’єкти.

Особливим об’єктом цих відносин є: особисті немайнові блага, які складають сутнісну основу їх носіїв (фізичних осіб, юридичних осіб) і є невід’ємними від них (за невеликим винятком, коли мова йде про ділову репутацію, комерційну таємницю інші об’єкти права промислової власності, як форми нематеріальних активів, які мають грошовий вираз, а також відчуватись на підставі правочинів) та вирізняють (індивідуалізують) їх з-поміж інших схожих.

Відсутність майнового, економічного змісту (при цьому особисті немайнові права, як вираз промислової власності завжди носять майнове забарвлення, оскільки основна мета створення і функціонування суб’єктів господарювання полягає саме в отриманні майнового зиску (вигоди, прибутку), тому, вони й виділені в окрему групу відносин, пов’язаних із майновими.

Невідчужуваність як особлива ознака є абсолютною – характерною тільки для “живих” носіїв – фізичних осіб (людини), що ж стосується особистих немайнових благ юридичної особи, то вони є відносно невідчужуваними, оскільки первісно належать їх первинним носіям (творцям), але в силу правочину можуть (за волею органів юридичної особи) передаватись повністю або частково іншій особі, недаремно навіть ділова репутація має певну оцінку і впливає на вартість відчужуваного підприємства (юридичної особи) при продажу чи обміні фірми.

Головними ознаками, що об’єднують в єдиний предмет правового регулювання немайнові і майнові правовідносини, є:

- їх взаємооціночний характер. У майнових відносинах взаємна оцінка учасників виражається в кількості і якості їх праці, яка втілена в майновому блазі (речі, роботі, послугі), тобто має вартіснооціночний характер. В особистих немайнових відносинах взаємооціночний характер проявляється у взаємній соціальнозначимій оцінці немайнових благ (життя, честі, репутації, недоторканості), як найвищих пріоритетних цінностей;

- зміст суб'єктивного цивільного права, незалежно від його виду складають певні можливості (правомочності) з набуття, здійснення (і реалізації) відповідного блага.

Отже, особисті немайнові відносини й майнові відносини приватних осіб у сфері приватного життя є складовими одного цілого – предмета правового регулювання цивільного права, як галузі, яка стосується винятково приватної сфери людського буття у максимальному його прояві, не виключаючи сфери сімейних відносин оскільки вони, на нашу думку, є особливою категорією цивільних відносин.

Основу особистих немайнових відносин складають особисті немайнові відносини, непов'язані з майновими, тобто, відносини з приводу набуття, здійснення (реалізації) особистих немайнових благ фізичної особи (людини), як біосоціальної духовної істоти. Межі цих правомочностей устанавлюються нормами цивільного права, таким чином, норми цивільного права здійснюють позитивне регулювання цих відносин.

Книга II Цивільного кодексу України 2003 року передбачає 2 групи особистих немайнових прав фізичних осіб – права, які забезпечують природне існування людини, до яких відносять ті права, які належать людині від народження і не можуть надаватись чи не надаватись державою, вони можуть нею тільки гарантуватись (забезпечуватись) через правове визначення змісту та меж їх здійснення, а також охоронятись за допомогою норм цивільного права. Ці права є невідчужуваними, і межі їх здійснення окреслюються тільки правом іншої особи та моральними чинниками, виходячи з принципів розумності, справедливості, добросовісності.

Другу групу особистих немайнових прав фізичної особи складають права, які забезпечують соціальне буття людини, як автономної, індивідуально самооцінної складової соціуму, вони виникають із приводу благ (властивостей, якостей особи), у зв'язку з її місцем, цінністю в суспільстві, як істоти соціальної.

Особливу групу прав складають особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності. Ці права є виразом (правовою формою) права інтелектуальної власності. Як відомо, право інтелектуальної власності – це виключні права на результати інтелектуальної діяльності. Всі вони пов'язані з майновими правами, оскільки і сам результат інтелектуальної діяльності стає об'єктом цих прав тільки за умови, якщо він набуває певної (матеріально-об'єктивізованої) зовнішньої форми. Особисті немайнові права в цій сфері

підлягають захисту довічно, не можуть відчужуватись, але разом із тим після смерті автора певні права можуть переходити до правонаступників як за законом, так і за правочином (це такі права, як право на публікацію, право перешкоджати перекрученню твору, права на переклад та інші) в силу того, що й після смерті автора вони зберігають цінність для його близьких родичів і суспільства в цілому.

Завершуючи роздуми щодо особистих немайнових прав фізичних осіб (людини), хотілось би акцентувати увагу на тому, що всі особисті немайнові права фізичних осіб, як суб'єктів цивільного права, в кінцевій своїй меті зводяться до одного головного, визначального за своїм значенням права – права на особисту свободу, яке включає в себе всі інші особисті права, які є лише одним із проявів права на свободу. Ця категорія є вічною і становить, на нашу думку, сам сенс буття, а значить і права, як природної категорії, що, в свою чергу, є найвищою формою “доцільності” як складової свободи.

Цивільний кодекс України передбачає широке коло традиційних способів захисту особистих немайнових прав і пропонує ряд нових, тому вважаємо за доцільне повернутись до норм цивільного кодексу попередніх редакцій, в яких передбачаються такі способи захисту, як громадська догана, публічне вибачення. Разом з тим, доречним було б передбачити відповідну статтю в Цивільному процесуальному Кодексі, за якою суду б придписувався обов'язок обирати найбільш дієвий спосіб захисту цих прав, який є найефективнішим за даних обставин і для даного виду порушених прав, незважаючи на відсутність прямої вказівки на нього норм цивільного законодавства. Таким чином, і суб'єкт, права якого порушені, і правозахисний орган буде мати в своєму арсеналі захисту будь-який незаборонений законом спосіб, що розширить можливості цивільно-правового захисту, та забезпечить його ефективність.

Отже, всі загальні способи захисту цивільних прав повною мірою можуть забезпечити належний рівень їх захисту і охорони. Тому, вважаємо, безпідставними твердження деяких авторів щодо неможливості належного захисту особистих немайнових прав за допомогою майнових засобів. Що стосується немайнової шкоди, викликаного приниженням ділової репутації юридичної особи, то тут, на нашу думку, треба чітко визначити, що моральної шкоди у юридичної особи бути не може, а відшкодування немайнової шкоди повинне бути обмежене розумними витратами на відновлення постраждалої від правопорушення ділової репутації, тобто витратами на рекламний ролик, рекламні проспекти, публікації в газеті, презентації й інші процедури відновлюючого характеру, які визначить суд. При визначенні розміру відшкодування, пропонуємо брати за основу різницю у вартості гудвілу (ділової репутації) до порушення та після нього.

Крім того, вважаю за доцільне, в ЦК дати чітке визначення таких понять, як честь, гідність, ділова репутація, моральна шкода, немайнова шкода, не залишаючи такі важливі питання на відкуп судовій, правозастосовній практиці, яка носить суб'єктивний характер і часто-

густо залежить від професійного рівня, сумлінності, моральних якостей і світогляду суддів Верховного Суду України.

Використані джерела:

1. Довгерт А. Проблеми кодифікації цивільного (приватного) права в Україні // Українське право. – 1998. – № 1. – С. 39-50.
2. Інтернет-сайт джерел цивільного і торгового права зарубіжних країн: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: icpro.at.tut.by.civilru.html.
3. Флейшиц Е.А. Личные неимущественные права в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран // Ученые труды ВИЮН. – Вып. 6. – М.: Юриздат МКЮ СССР, 1941. – 207 с.
4. Ромовська З.В. Особисті немайнові права фізичних осіб // Українське право. – 1997. – № 1. – С. 47-60.

Софіюк Т.О.,

ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ОСОБИСТОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Поняття особистих паперів фізичної особи охоплює документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо. Фізична особа має право створювати особисті папери, використовувати їх і на власний розсуд розпоряджатися ними. За винятком передбачених законом випадків будь-яке втручання з боку третіх осіб поза волею фізичної особи не допускається.

Дослідженням регулювання особистих немайнових прав, пов'язаних з особистими паперами, займалися такі вчені, як Л.О. Красавчикова, М.Д. Єгоров, М.Л. Нохріна, Р.О. Стефанчук, О.В. Кохановська, І.В. Спасибо-Фатєєва, Ю.О. Заїка, І.В. Венедіктова та ін. Проте у вітчизняній цивілістиці недостатньо уваги приділено питанню узгодження права особи на недоторканність особистої документації з правом інших осіб на проведення наукових досліджень. Це зумовлює необхідність визначення цінності особистого документа, що поєднує в собі записи про повсякденне життя з результатами творчої діяльності, а також з'ясування правильності твердження про необґрунтованість ототожнення особистих матеріалів та об'єктів авторського права. Сучасні дослідники торкалися окремих аспектів вказаної проблеми. Зокрема, було досліджено поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України. Проте такі обставини, як подолання формалізму в процесі проведення оцінки особистого документа, що поєднує в собі записи про повсякденне життя з результатами творчої діяльності, потребують додаткового вивчення.

Завданням наукової доповіді є знаходження оптимального співвідношення між правом особи на недоторканність особистої документації і правом інших осіб на проведення наукових досліджень.

Термін «особиста документація» означає сукупність документів, в яких закріплено інформацію особистості про обставини, пов'язані з особистим життям людини. Під словом «документ» традиційно розуміється форма відображення, поширення, використання і зберігання інформації, яка надає їй юридичної сили й матеріалізується лише у писемній формі мовлення. Видається спірним твердження про неможливість ототожнення запису сімейних витрат, що оповідає про прозу життя, із самим прозаїчним, але дійсно творчим витвором літератури, особливо, коли мова йде про оцінку особистого документа, що поєднує в собі записи про повсякденне життя з результатами творчої діяльності. Варто визнати, що для усунення небезпеки ігнорування видатних витворів мистецтва через формальні деталі записи про прозу життя, поєднані й пов'язані з результатами творчої діяльності, можна ототожнювати з творами літератури під час проведення оцінки відповідного особистого документа. Також видається хиткою висловлена в літературі точка зору, відповідно до якої право на особисті документи стає тотожним авторському праву на твори науки, літератури й мистецтва лише тоді, коли особисті документи піднімаються до рівня вимог, що пред'являються до наукових чи мистецьких творів. Особистий документ може містити фрагмент, наділений беззаперечною науковою, художньою чи історичною цінністю і водночас нерозривно пов'язаний із суто буденними записами, що становлять решту його тексту. За таких обставин зазначена точка зору на питання кваліфікації особистих документів в якості творів літератури видається хибною. У випадку оцінки особистого документа, що поєднує в собі записи про повсякденне життя з результатами творчої діяльності, доцільним було б визнати його твором літератури. Категорична відмова в такому визнанні на підставі того, що весь текст особистого документа не піднімається до рівня відповідних літературно-мистецьких чи наукових вимог і містить оповідь про прозу життя, не є правильною.

У літературі висловлювалася точка зору, що особистий характер особистих матеріалів виключає обґрунтованість ототожнення їх з об'єктами авторського права, які із самого початку призначаються для широкої публіки. Втім, з об'єктами авторського права можуть бути ототожненими наділені особистим характером документи, наприклад, листи-вірші. Варто поставити під сумнів твердження про нетотожність права автора на особисті документи і суб'єктивного авторського права на вироби науки, літератури й мистецтва. Об'єктом права на недоторканність особистої документації може бути і твір літератури, науки чи мистецтва, а особиста документація може в певних випадках бути ототожненою з об'єктами авторського права.

З нашої точки зору, посприяти розв'язанню питань, пов'язаних із узгодженням права особи на недоторканність особистої документації та права на проведення наукових досліджень, можуть такі заходи:

- у випадку оцінки особистого документа, що містить записи про повсякденне життя, поєднані й пов'язані з результатами творчої діяльності, пропонується ототожнювати його твором літератури;
- під час проведення науково-історичної чи літературної експертизи пропонується розглядати листи-вірші або віршовані листи в якості об'єктів авторського права.

Пошук шляхів подолання конфлікту між правом особи на недоторканність особистої документації і правом інших осіб на проведення наукових досліджень має важливе значення для подальших досліджень питань, пов'язаних з особистими немайновими правами особи.

Використані джерела:

1. Кохановська О.В. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України / О.В.Кохановська // Вісн. Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Юрид. науки. – К., 2010. – Вип. 84 – С. 7– 10.
2. Красавчикова Л.О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л.О. Красавчикова – М.: Юрид. лит., 1983. - 160 с.
3. Юрчук О.Ф. Документ / О.Ф. Юрчук, В.К. Лисиченко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та інші. – К.: «Укр. енцикл.», 1999. – Т. 2: Д-Й. – 744 с.

Курінной А.Є.

студент 5-КБ курсу ННІЗТ НАВС

ЗАСТАРІЛІСТЬ ДОДАТКУ ПЕРЕЛІКУ МАЙНА, ЩО НЕ МОЖЕ БУТИ КОНФІСКОВАНИЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

- Конфіскація є одним з найдавніших покарань, відомих карному праву. Конфіскація широко застосовувалася в Давньому Римі періоду імперії в середньовічній Європі. Зміна ставлення до конфіскації пов'язано з епохою буржуазних революцій, в період якої уявлення про недоторканність приватної власності було зведено врангосновних правових принципів. Так, у Франції конфіскація як кримінальне покарання була скасована в 1790 році (після чого була відновлена Наполеоном і знову скасована в 1814 році), в Пруссії - в 1850 році [3, стр. 317].

- Можна виділити два основні види конфіскації: загальну і спеціальну. Загальна конфіскація передбачає вилучення всього майна засудженого, спеціальна - лише певних його видів. У Білорусії, Болгарії, Кот д'Івуарі, Кубі Лаосі, Мадагаскарі, Монголії та Судані кримінальному праву відома

як загальна, так і спеціальна конфіскація . Проте зазвичай законодавство передбачає лише один з цих видів конфіскації [3, стр. 317].

– У більшості держав світу загальна конфіскація майна не передбачена законодавством. У ряді країн заборона на її застосування міститься в конституції (Азербайджан, Аргентина, Барбадос, Бахрейн, Бельгія, Греція, Кіпр, Колумбія, Коста-Ріка, Ліван, Малайзія, Мальдівська Республіка, Мексика, Нікарагуа, ОАЕ, Парагвай, Румунія, Сирія, Таджикистан, Туреччина, Чилі та інші). У Грузії застосування загальної конфіскації визнано Конституційним Судом таким, що не відповідає Конституції через порушення принципу обов'язкового рівноцінного відшкодування при відчуженні власності.

– Лише в невеликому числі країн загальна конфіскація зберігається в кримінальному законодавстві як додаткове покарання (Білорусія, Болгарія, В'єтнам, Данія, Казахстан, КНР, КНДР, Конго, Кот д'Івуар, Куба, Лаос, Латвія, Мавританія, Мадагаскар, Монголія, Судан, Таджикистан, Того, Україна, Франція, Ефіопія. У Киргизії та Узбекистані її скасували в 2001 році, а в Росії - в 2003 році) [4, стр. 318].

– Тож, як видно, Україна залишається однією з небагатьох країн, в якій залишається загальна конфіскація. Вона є додатковим кримінальним покаранням, яке полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке належить на праві власності засудженому.

– Дискусію щодо переліку предметів, що можна конфіскувати можна вести годинами і не вистачить навіть 3-6 сторінок. Проте поглянемо на перелік майна, що не може бути конфісковане. Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком, визначається окремим додатком до Кримінального кодексу України (він залишився чинним після прийняття нового Кримінального кодексу 2001 року).

– Так, у пункті 1 додатку значиться, що: «Не підлягають конфіскації такі види майна та предмети, що належать засудженому на правах особистої власності чи є його часткою у спільній власності, необхідні для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні.»[1]

– Даний перелік предметів в останнє редагувався 22 червня 1984 року. На сьогодні, даний перелік не витримує ніякої критики.

– Так, у переліку предметів знаходяться речі, які вже давно вийшли з вжитку, як «валянки». Це взуття можна знайти або десь у сільських глибинках, де ще збереглися запаси з союзного часу, або в якості сувенірної продукції. Хіба можна сьогодні уявити, щоб людина по місту ходила у валянках? Звичайно ж ні.

– Досить суперечливими є підпункт п'ятий пункту 1 згаданого переліку. Згідно з ним особи залишається: «Одна корова, а при відсутності корови - одна телиця; коли немає ні корови, ні телиці - одна коза, вівця чи свиня - у осіб, які займаються сільським господарством.» Звичайно ж ці норми були адекватними у союзний час, проте сьогодні корів і овець можна зустріти або у невеликих фермерських господарствах, або у бабусі. Проте ці вони дуже рідко скоюють кримінальні злочини. Зазвичай, якщо особа

веде фермерське господарство, то вона явно є працювитою і їй у голову не прийде вчинити кримінальний злочин. Проте, звичайно, люди бувають різні...

– Але навіть якщо злочин вчинено, чи адекватної мірою покарання є конфіскація, зважаючи на те, що вона застосовується лише за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, прямо передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу. Я дуже сумніваюся, що фермер може скоїти такий злочин.

– У підпункті десятому пункту 1 та пункті 2 згадуються колгоспи. Досить обурливим є той факт, що при прийнятті нового кримінального кодексу України у 2001 році ніхто не звернув на це увагу. Такої форми сільськогосподарської організації як колгоспи уже не існує. Сьогодні в Україні існує сільськогосподарський виробничий кооператив [2], який є найбільш наближеним до колгоспу (адже ще є сільськогосподарський кооператив та сільськогосподарський обслуговуючий кооператив [2]), але термін колгосп у переліку явно застарілий.

– Як висновок, хотілося б сказати, що у 2001 році було прийнято новий Кримінальний кодекс України, проте ті хто його створював приділили дуже багато уваги Загальній та Особливій частині, та чомусь забули про маленький додаток Кримінального кодексу, вирішивши просто його перенести. На фоні позитивних зрушень у кримінальному законодавстві (декриміналізації деяких статей кодексу, приведення його до міжнародних стандартів) даний перелік, з його «валянками» та «колгоспами» залишається свідченням того, що в нашому законодавстві залишається ще велика кількість «дірок».

Список використаної літератури:

- Кримінальний кодекс України (додаток) «Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком» -
- <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2003-05>
- Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>
- Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть / под общ. ред. С. П. Щербы. — М.: Юрлитинформ, 2009. — С. 317. — 448 с.
- Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть / под общ. ред. С. П. Щербы. — М.: Юрлитинформ, 2009. — С. 318. — 448 с.

Секція 6. Міжнародні стандарти прав людини і проблеми їх запровадження в законодавство України

Акушко Я.Л.,
студентка 5-КБ курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Уже протягом досить тривалого часу права і свободи людини являють собою питання не тільки для окремо взятої держави, вони давно стали об'єктом дослідження та вдосконалення міжнародних організацій, тобто стали справою всього міжнародного співтовариства. Вони закріплені в міжнародно-правових актах, які у своїй сукупності встановлюють стандарти прав і свобод людини.

До таких міжнародно-правових актів належать: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадські та політичні права (1966 р.) та Факультативні протоколи до нього; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ратифікована Україною 17.07.1997 р., набула чинності 11.09.1997 р..

У сукупності ці акти утворюють так звану Міжнародну хартію прав людини. У другій половині ХХ століття було також прийнято значну кількість міжнародних конвенцій з окремих груп прав людини та громадянина.

В статтях розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України відображаються положення цих міжнародних нормативно-правових актів, звичайно з деякими поправками, доповненнями та нововведеннями. Однак установлення прав і свобод людини навіть у нормативно-правовому акті найвищої юридичної сили не є показниками їх реальності. Тому велике значення має реальне забезпечення прав і свобод людини, що є однією з найважливіших ознак правової, демократичної держави.

Враховуючи те, що наша держава не завжди здатна забезпечити дотримання всіх прав і свобод людини, на мою думку, державні органи повинні звернути особливу увагу на прийняття заходів щодо поліпшення цієї ситуації, зокрема ознайомитися з міжнародним досвідом та привести у відповідність права і свободи людини та гарантії їх забезпечення в Україні до міжнародних стандартів. Також дуже важливим фактором для перегляду цього питання сьогодні є прагнення України приєднатися до Європейського Союзу. Така мета, звичайно, вимагає від нашої держави

модернізації та реформування у багатьох сферах, у тому числі і змін у законодавстві України щодо прав та свобод людини на конституційному рівні.

Так, на офіційному інтернет-представництві Президента України зроблена заява, що 19 червня у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі під головуванням Генерального секретаря Альянсу Андерса Фога Расмуссена відбулося засідання Комісії Україна - НАТО на рівні послів, присвячене питанню реалізації в Україні конституційної реформи. Основною метою конституційного процесу є вдосконалення положень Конституції України відповідно до ustalених європейських стандартів, насамперед у сфері прав і свобод людини, демократії та верховенства права. З огляду на це, пріоритетним завданням конституційного процесу є створення належних умов для судової реформи, побудови публічної влади на засадах взаємосприяння, балансів, стримувань і противаг. Ключовим є також питання забезпечення реального народовладдя.

На основі принципів та норм міжнародних стандартів кожна держава зобов'язана впорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати прогалини. Саме вказана діяльність держави забезпечить реальність і ефективність міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Модернізації Конституції України стосовно впровадження в національне законодавство міжнародних стандартів прав і свобод людини не зможе пройти без певних проблем, які обумовлюються сучасним станом нашої держави.

Перш за все, це проблема неефективної судової та правоохоронної систем, великого рівня корупції та недостатнього рівня кваліфікації державних службовців. Також економічна ситуація, яка склалася в Україні, в повній мірі не зможе дозволити забезпечити гарантії дотримання всіх прав і свобод людини, адже кожна реформа, яка проводиться державою, по-перше, повинна бути виваженою та системноузгодженою, а по-друге, мати фінансове підґрунтя, яке забезпечить її фактичну реалізацію у житті.

Отже, очевидно, що перед Україною на даному етапі розвитку, визнаючи людину найвищою цінністю, постало важливе завдання – забезпечити ефективний захист прав і свобод людини. Звичайно, це потрібно спочатку закріпити на конституційному рівні, провівши модернізацію Основного Закону України, а потім надати для цього всі необхідні умови. Проблема ефективного захисту прав та свобод людини на міжнародному рівні сприймається як одна з найважливіших, вирішення якої можливе лише в умовах інтеграції зусиль усього світового співтовариства.

Підбиваючи підсумки, хочу зазначити, що в основу українського законодавства повинні лягти загальні правові принципи і норми, що приведе до створення єдиного разом із міжнародним правового простору. Для здійснення ефективної державної політики щодо забезпечення міжнародних стандартів прав та свобод людини потрібно переглянути

чинне законодавство та міжнародні акти з прав людини, які були ратифіковані Україною стосовно їх узгодженості, усунення суперечностей між ними та заповнення прогалін у правовому регулюванні. Забезпечення виконання міжнародних стандартів прав і свобод людини також неможливе без проведення поетапних системних і узгоджених реформ внутрішнього законодавства, у першу чергу судової, економічної, реформи місцевого самоврядування, реформи прокуратури, та приведення їх у відповідність до світових стандартів.

Використані джерела:

1. <http://www.president.gov.ua/news/28047.html>
2. <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1662/%D0>.

Бравов С.О.,

студент 5-К-А курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ УПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасне законодавство України з прав людини в місцях обмеження волі недостатньо врегульовує питання правового режиму в галузі виконання покарань та потребує реформування задля відповідності міжнародним стандартам поведження із засудженими. У найбільш загальному вигляді правовий статус засуджених можна визначити як засновану на загальному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їхніх прав, законних інтересів та обов'язків, що залежать від призначеного виду кримінального покарання й поведінки в період його відбування. Сьогодні Україна долучилась до понад тридцяти міжнародних документів, що врегульовують дане питання. Це, зокрема, Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р., Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими 1957 р., Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.), Європейська конвенція з попередження катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання 1987 р., Загальна Декларація прав людини. Але, на жаль, Конституція та закони України частково не відповідають нормам цих документів та потребують аналізу й доробки деяких аспектів щодо поведження із засудженими, їхньої соціальної реабілітації, продовження професійної діяльності в установах обмеження волі, невідокремлення від суспільного життя, належного

медичного обслуговування та способів покарання за порушення внутрішньої дисципліни.

Мета даного дослідження полягає у визначенні шляхів подолання невідповідностей законодавства України міжнародним стандартам прав людини у місцях обмеження волі та найбільш ефективного врегулювання даної проблеми, оскільки в умовах сучасної Європейської інтеграції Україні необхідно визначити напрямки покращення відповідних законодавчих, підзаконних та підвідомчих актів як у цій галузі, так і загалом у всій системі захисту прав та свобод людини.

Слід відмітити, що з теоретичної точки зору законодавство України доволі повно визначає права і свободи ув'язнених та надає їм усі необхідні умови для захисту своїх інтересів. Так, КВК України містить окрему главу «Правовий статус засуджених», в якій закріплені основи правового статусу засуджених (ст. 7), основні права засуджених (ст. 8) та основні обов'язки засуджених (ст. 9). В окремій статті (ст. 10) закріплено право засуджених на особисту безпеку. Положення цих статей стосуються всіх засуджених незалежно від виду призначеного судом покарання. Додатково в главах Особливої частини розміщені ще й норми, які більш детально визначають правовий статус засуджених до окремих видів кримінальних покарань. Визначення КВК України та Конституцією України прав і свобод людини у цій галузі правових відносин забезпечує чітке відмежування правомірних та неправомірних дій щодо осіб, які перебувають у місцях обмеження волі й дозволяє виокремити положення, які не відповідають загальноєвропейським стандартам та міжнародним договорам.

У ряді міжнародних документів (Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, Основні принципи поводження з в'язнями, Європейські тюремні правила) особливе місце займає положення, згідно з яким у поводженні із засудженими не допускається ніякої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження чи за «іншою ознакою». Ця «інша ознака» в останні роки стала предметом інтересу правозахисних організацій і регулювання Державним департаментом України з питань виконання покарань. Мова йде про статус ВІЛ-інфікованих засуджених. До 1997 р. в Україні позбавлені волі за результатами обов'язкового тестування всіх осіб, які надходили до установ Департаменту, були сконцентровані у двох установах, що породило численні проблеми, які знаходили свій прояв у додатковому обмеженні їхніх прав, у надлишковій ізоляції, в упередженому ставленні персоналу до цієї категорії засуджених, тобто у фактичній дискримінації за ознакою захворювання. З 1997 року для того, щоб зняти будь-які обвинувачення у можливій дискримінації, практика тестування всіх позбавлених волі осіб на ВІЛ-інфекцію була зупинена як дискримінаційна й така, що ображає права людини. Зараз аналіз крові на наявність ВІЛ-інфекції засудженому робиться винятково за його бажанням, а результати такого аналізу є лікарською таємницею. Такий

підхід цілком відповідає Рекомендації № К (98) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам стосовно етичних та організаційних аспектів охорони здоров'я від 8 квітня 1998 року.

У ч. 1 ст. 1 КВК України міститься положення, згідно з яким, способом захисту інтересів особи, суспільства і держави як мети кримінально-виконавчого законодавства є «запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими», що цілком відповідає змісту Конвенції проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання.

5 травня 1997 року Україною був підписаний, а потім і ратифікований Протокол № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Європейської конвенції з прав людини), що зобов'язало 22 лютого 2002 року скасувати смертну кару як вид покарання, передбачений КК.

З огляду на необхідність імплементації міжнародних стандартів у національне кримінально-виконавче законодавство, звертає на себе увагу й те, що міжнародні документи стосуються поводження з позбавленими волі, а КВК України регламентує порядок і умови виконання покарань, тобто мова йде про різні поняття з різним змістом. Яке це має значення, можна зрозуміти на прикладі змісту поняття «режим». Порівняльний аналіз вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства з Мінімальними стандартними правилами поводження із засудженими та Європейськими тюремними правилами дозволяє переконатися в тому, що у кримінально-виконавчому праві України та в міжнародних документах у поняття режим позбавлення волі вкладається принципово різний зміст. Так, у КВК режим визначається як порядок виконання й відбування покарання. Вітчизняна наука кримінально-виконавчого права виходить із того, що у режимі в концентрованому виді знаходить свій вираз зміст кримінального покарання, зосереджений увесь комплекс притаманних йому правообмежень та позбавлень. У зв'язку з цим режим виконує як каральну функцію, так і регулюючу, визначаючи обсяг правообмежень, а, крім того, ще й функцію забезпечення застосування засобів виправно-трудового впливу. На відміну від даного уявлення про режим, у міжнародних стандартах поводження із засудженими під режимом у місцях позбавлення волі розуміють уклад життя засуджених, котрий не є квінтесенцією покарання, а повинен, як це сказано в ст. 66 Європейських тюремних правил, містити в собі духовну підтримку та допомогу засудженим, а також можливості для підходящої праці, професійно-технічного навчання й професійної орієнтації, для занять фізкультурою і розвитку соціальних навичок, заходи, що забезпечують таку організацію цієї діяльності, яка б, у міру можливості, сприяла розширенню контактів із зовнішнім світом та створювала можливості для полегшення соціальної реабілітації після звільнення, процедури розробки й перегляду індивідуальних програм виправлення та навчання ув'язнених, системи контактів і методи керівництва, що сприяють установленню відповідних

позитивних відносин між персоналом та ув'язненими з метою досягнення ефективності й успішної реалізації режимів і програм виправлення. Такі ж розбіжності можна побачити й на прикладі надання позбавленим волі можливості навчатися. Якщо в Україні навчання засуджених до позбавлення волі можливе у вільний від роботи час, то, згідно з Європейськими тюремними правилами, навчання осіб, позбавлених волі, розглядається як оплачувана діяльність, що здійснюється протягом робочого дня, так само як і праця інших засуджених. На шляху приведення національного кримінально-виконавчого законодавства у відповідність із міжнародними стандартами є ще невикористані можливості. Це, наприклад, стосується можливості надання кожному позбавленому волі окремого приміщення, надання засудженим до позбавлення волі відпусток, можливості відвідання родичів у вихідні та святкові дні, заборони застосовувати до засуджених такі стягнення, як тримання в одиночній камері та призначення на позачергове чергування із прибирання приміщень і території колонії, заборони застосовувати гамівну сорочку й т. ін.

Таким чином, актуальні проблеми прав і свобод осіб, які відбувають покарання у місцях обмеження волі, потребують корегування вже існуючого законодавства та створення низки нових законодавчих актів, що будуть в змозі врегулювати невідповідності між законодавством України й міжнародними стандартами поведінки із засудженими. Розв'язання даної проблеми невідповідності допоможе вирішити цілу низку питань: покращення законодавства про захист прав і свобод людини в цій галузі; більш повне становлення України, як демократичної держави; адаптація вітчизняного законодавства до міжнародних договорів.

Суботенко Г.П.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Нині проблема дотримання та захисту прав людини вийшла за межі компетенції однієї окремої держави. Саме тому існування міжнародних стандартів у сфері прав людини сьогодні є необхідною умовою функціонування й розвитку людського суспільства.

Розбудова демократичної, правової держави, відкритої для міжнародного співробітництва неможлива без імплементації міжнародних стандартів у сфері прав людини в національне законодавство.

Дослідженню даної проблеми приділяється увага в наукових працях Буткевича В.Г., Мицика В.В., Задорожного О.В.,

Микієвича М.М., Буроменського М.В., Гутника В.В., Георгіци А.З., Іванова Ю.А. та інших.

Завданням даного дослідження є аналіз міжнародних стандартів прав людини та проблеми їх запровадження в законодавство України.

XX століття є тим етапом розвитку людства, коли права людини стали об'єктом регулювання не тільки окремих держав, а й і міжнародного співтовариства. Зумовлено це тим, що після Другої світової війни виникла нагальна необхідність у створенні дієвих міжнародно-правових механізмів забезпечення прав і свобод людини.

Зі створенням Організації Об'єднаних Націй (1945 рік) та прийняттям її Статуту розпочався новий етап міжнародних відносин: одним з основних принципів міжнародного права утверджується принцип поваги прав людини.

Як зазначає Іванов Ю.А., міжнародно-правові зобов'язання, що розвивають і конкретизують принцип поваги прав людини, називають міжнародними стандартами в галузі прав людини. Це зобов'язання держав не тільки надавати особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією, певні права та свободи, але й не посягати на такі права та свободи.

Міжнародні стандарти прав людини можна визначити як рівень дотримання прав людини, нижче від якого не може опускатися жодна держава [2; 65].

Міжнародні стандарти прав людини закріплені в деклараціях, міжнародних договорах (пактах і конвенціях), резолюціях, керівних принципах.

Міжнародні стандарти поділяються на універсальні, тобто визнані в усьому світі (правові акти ООН), і регіональні, дія яких поширюється на окремий регіон (наприклад, правові акти Ради Європи, Європейського Союзу).

Більшість найважливіших міжнародних правових актів у сфері прав і свобод людини розроблено саме в рамках ООН та її спеціалізованих установ.

10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини. Крім того, основними міжнародними правовими актами у сфері захисту прав людини є: Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права 1966 року; Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року; Конвенція про права дитини 1989 року.

Права людини на всесвітньому рівні забезпечуються системою міждержавних органів, організацій, структур: комісії, комісари, комітети, що спостерігають і контролюють дотримання прав та свобод; суди, трибунали, що здійснюють їх захист.

Основними міждержавними органами і організаціями є ООН, її головні та допоміжні органи (Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Міжнародний суд та тощо), а також організації, що функціонують під егідою ООН.

У рамках ООН діють різні спеціалізовані установи, зокрема:

- Комітет з прав людини ООН – уповноважений приймати та розглядати індивідуальні чи колективні повідомлення про порушення прав, закріплених у Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права 1966 року згідно зі статтею 1 Факультативного протоколу до цього Пакту.
- Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації – уповноважений розглядати індивідуальні скарги про порушення прав, передбачених Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 року.
- Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок – уповноважений розглядати повідомлення осіб або групи осіб про порушення прав і свобод, передбачених Конвенцією про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року відповідно до статей 1, 2 Факультативного протоколу до цієї Конвенції.
- Комітет ООН з прав дитини – уповноважений раз на п'ять років розглядати доповіді кожної країни-учасниці про хід виконання Конвенції про права дитини 1989 року та Факультативних протоколів до неї.
- Комітет ООН проти катувань – уповноважений розглядати індивідуальні скарги осіб на порушення прав, передбачених Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року й Факультативним протоколом до неї 2006 року.

Європейська система захисту прав і свобод людини включає можливість здійснення цього захисту двома різними способами: право (можливість) кожної окремої особи подавати індивідуальні петиції (скарги) до Європейського суду з прав людини; право держав-учасниць європейської системи захисту прав людини ініціювати судочинство у справах про порушення прав будь-яких людей, включаючи іноземців.

Основним правовим актом Європейської системи захисту прав і свобод людини є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

Європейська система захисту прав людини має таку організаційну структуру:

- Європейська комісія з прав людини – до її компетенції входить обов'язок перевіряти петиції, що подаються до Європейського суду з прав людини, на відповідність вимогам міжнародних нормативно-правових актів і вимогам процесуальних документів, що регламентують діяльність Європейського суду з прав людини;
- Європейський Суд з прав людини – це юрисдикційний орган, головним завданням якого є розгляд справ по суті;

- Комітет міністрів Ради Європи – орган, функції якого полягають у здійсненні контролю та нагляду за виконанням остаточних постанов Європейського суду з прав людини.

Держави, що взяли на себе зобов'язання виконувати міжнародні документи про права людини, зобов'язані створити умови для здійснення і захисту прав кожної людини.

Україна є стороною конвенцій ООН у галузі прав людини та учасницею низки європейських міжнародно-правових актів.

Згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Тобто, Конституція України не встановлює пріоритету міжнародних договорів над національним законодавством.

Аналіз статей розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» свідчить про те, що майже всі статті цього розділу так чи інакше відображають зміст міжнародно-правових актів, що містять міжнародні стандарти прав людини. Однак, з огляду на загальність формулювання цих прав і свобод, існує необхідність їх конкретизації у національному законодавстві. Саме така діяльність України забезпечить ефективне запровадження міжнародних стандартів прав людини.

Таким чином, слід зазначити, що громадянин тієї чи іншої держави або ж особа, яка перебуває на території тієї чи іншої країни, повинні мати державні гарантії своїх прав і свобод. Останні мають бути закріплені в законодавстві та відповідати міжнародним стандартам прав людини, тобто перебувати на загальновизнаному рівні дотримання.

Використані джерела:

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. с. 141.
2. Іванов Ю.А. Міжнародне право: посіб. для підготов. до іспитів. – 4-е вид., стереотип. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 200 с.

Тимошенко О.В.,

студентка 5-К-2 курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Міжнародні стандарти прав людини визначаються Загальною декларацією прав людини та низкою інших міжнародних правових актів, в основу яких покладені такі загальновизнані принципи, як: повага

суверенітету держави; неприпустимість втручання у внутрішні справи держави; самоврядування народів і націй; рівноправність усіх людей та заборона дискримінації; рівність прав і можливостей чоловіків та жінок; дотримання прав людини, навіть за умов збройних конфліктів і відповідальність за злочинні порушення прав людини. Значення наведених принципів полягає у тому, що вони є основою розроблення прав людини та їх закріплення у національному законодавстві, а також є критерієм законності діяльності держави у сфері прав людини.

Ці принципи знайшли своє відображення і в Конституції України. Проте, наше законодавство не ідеальне, особливо щодо гарантій реалізації прав людини. Дослідженням цих питань займалися такі науковці, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, В.В. Баштаник, І.П. Голосніченко, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, О.В. Негодченко, Р.А. Калужний, А.Т. Комзюк тощо. Метою цього дослідження є аналіз проблем запровадження в законодавство України міжнародних стандартів прав людини, як основоположних принципів міжнародних нормативно-правових актів.

Права людини – це можливості людини мати певні матеріальні, культурні і духовні блага, необхідні їй для нормального життя та розвитку, а відповідно, і для нормального розвитку та функціонування суспільства й держави в цілому. Тому зрозуміло, що кожна демократична країна ставить за свою головну мету захист цих прав. Звичайно, так було не завжди. Та Друга світова війна змусила збагнути, що тільки домовленість між різними країнами може забезпечити справжній захист прав людини у всьому світі. Так, 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Загальна декларація прав людини, яка вперше закріпила на міжнародному рівні основні громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права людини і таким чином встановила їх загальнолюдські стандарти. Цей документ мав рекомендаційний характер та не міг визнаватися як юридично обов'язковий. Саме тому, у 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН були прийняті Пакт про громадянські й політичні права і Пакт про економічні, соціальні та культурні права, які набрали юридичної сили у 1976 р. Загальна декларація прав людини й міжнародні пакти складають Міжнародний білль прав людини (чи Хартію прав людини), що покладає на держави, які до них приєдналися, обов'язок забезпечити здійснення закріплених у цих документах прав всіма необхідними засобами, у тому числі й правовими.

Враховуючи суттєві протиріччя позицій держав - членів ООН, Загальна декларація прав людини і пакти про права людини проголосили природний характер прав людини й умістили загальні принципи та поняття без визначення їх класових особливостей, надаючи їм загальнодемократичного і загальнолюдського значення, сприйнятливою для всіх держав. Більшість статей зазначених міжнародних документів мають загальний характер. Лише в останні роки почалася конкретизація

норм із прав людини, яка особливо активно здійснюється в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють:

- права і свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності;
- обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів;
- загальні принципи природного права;
- відповідальність за злочинне порушення прав людини;
- напрями розвитку та розширення сфери прав людини;
- напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини.

Стосовно ж упровадження міжнародних стандартів прав людини у законодавство України, то тут спостерігаються певні складності. Впливає це з того, що національне законодавство України чітко не визначає порядок реалізації міжнародних договорів, деякі його норми вступають у протиріччя з нормами міжнародного права, а деякі – просто застарілі. Не варто забувати й про прогалини в нашому законодавстві.

Для прикладу, відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, ратифіковані міжнародні договори не мають пріоритету над національним законодавством, оскільки вони визнаються його частиною. Разом з цим, в ч. 2 ст. 9 Конституції України, говориться про те, що при наявності суперечностей між положеннями Конституції України з міжнародними договорами, ці суперечності потрібно вирішити шляхом внесення відповідних змін до Конституції України і лише потім можливе прийняття останніх. Стосовно порядку реалізації міжнародних договорів, то тут виникають ускладнення у зв'язку з необхідністю прийняття спеціальних національних нормативно-правових актів, які б регулювали порядок реалізації особою прав, закріплених міжнародними договорами, оскільки положення останніх не є нормами прямої дії.

Тому потрібно постійно аналізувати законодавство у сфері зобов'язань щодо забезпечення прав людини та практику його застосування на відповідність міжнародним актам з прав людини. Саме вирішення цих питань забезпечить реальність і ефективність запровадження міжнародних стандартів у сфері прав людини в законодавство України.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
<i>Коваленко В.В.</i> Права людини та вдосконалення їх захисту в політико-правових реаліях сьогодення	5
<i>Берназюк Я.О.</i> Правотворчість Президента України як один із головних конституційних механізмів гарантування прав і свобод людини та громадянина	12
<i>Гусарєв С.Д.</i> Функціональність у контексті осмислення проблем юридичної діяльності	15
<i>Заїка Ю.О.</i> Право потерпілого від злочину на захист майнових інтересів	18
<i>Іваненко О.В.</i> Еутаназія або чи має право людина на смерть ...	20
<i>Колодій А.М.</i> Забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні: методологія розуміння	23
<i>Корнієнко П.С.</i> Конституційна скарга як необхідний засіб здійснення правозахисної діяльності в Україні	25
<i>Лукашенко А.А.</i> До питання про право на самоорганізацію населення в Україні	27
<i>Нестерович В. Ф.</i> Захист прав людини Європейським омбудсманом під час прийняття нормативно-правових актів ...	29
<i>Пустовіт Ж.М.</i> Поняття системи прав і свобод людини й громадянина в Україні	32
<i>Скрипнюк О.В., Федоренко В.Л.</i> Громадянські права і свободи людини – пріоритетні цінності громадянського суспільства	34
<i>Сокурєнко В.В.</i> Актуальні проблеми нормативного регулювання правового становища міліції громадської безпеки	41
 Секція 1. Теорія та історія прав людини і правозахисної діяльності в Україні та за кордоном	
<i>Свиридюк Н.П.</i> Гуманізм як основа подальшої демократизації державної влади в Україні	44
<i>Хвіст В.О.</i> Історія прав людини в давньоруській державі за «Руською правдою»	47
<i>Чернеженко О.М.</i> Права і свободи людини в їх історичному розвитку	49
<i>Васін Є.Ю.</i> Методологія дослідження забезпечення законності в правозастосовчій практиці міліції.....	52
<i>Іванова О.О.</i> Природа прав громадських об'єднань	55
<i>Тертишна Ю.В.</i> Аналіз історичного розвитку правового захисту честі та гідності людини	56

<i>Тимошенко А.Г. Демократія по-українськи: громадяни більше цінують те, чого їм бракує.....</i>	59
<i>Фесина О.П. Права особи в УРСР в контексті генезису радянських конституцій</i>	61
<i>Цегельник І.А. Питання прав людини в період визвольних змагань у 1917 – 1918 роках</i>	64
<i>Шевчук Є.М. Побудова механізму стримувань і противаг у контексті розвитку прав людини в Україні</i>	67

Секція 2. Ефективний захист прав і свобод людини – основна мета модернізації Конституції України

<i>Кудрявцева О. М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Європі: історія та сучасність</i>	71
<i>Іванова В.М. Права людини: національний досвід та міжнародні стандарти</i>	73
<i>Астаф'єва Ю. В. Основні напрями конституційного оновлення в частині гарантування громадянських та політичних прав і свобод</i>	78
<i>Боровська О. М. Модернізація права як передумова забезпечення захисту прав та свобод людини</i>	79
<i>Борис І.А. Права і свободи людини та напрями модернізації Конституції України</i>	83
<i>Будник Ю. А. Право громадян на участь у всеукраїнському референдумі та шляхи його забезпечення.....</i>	85
<i>Веріженко О.С. Особливості поняття та змісту правового забезпечення реалізації основних прав і свобод людини та громадянина</i>	87
<i>Гирик М.А. Щодо оптимізації механізмів участі громадян у здійсненні державного управління в Україні</i>	89
<i>Дадак М.В. Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини та громадянина</i>	92
<i>Карчемська Т.М. Конституційне право людини на свободу світогляду і віросповідання в Україні</i>	95
<i>Колодій О.А. Модельне правоутворення: поняття та сутність</i>	98
<i>Кузьміна І. М. Ефективний захист прав і свобод дитини в контексті модернізації Конституції України</i>	100
<i>Литвиненко Т.Р. Нормативне закріплення та гарантії реалізації прав і свобод людини</i>	102
<i>Людвик І.В. Щодо вдосконалення правового статусу ЗМІ в контексті модернізації Конституції України</i>	105
<i>Пономарьов С.М. Стан реалізації права на об'єднання у громадські організації в Україні</i>	107
<i>Семененко І.О. Права людини та їх гарантії в умовах модернізації Конституції України</i>	109

<i>Скоробагата А. В.</i> Демократизація як обов'язковий чинник формування громадянського суспільства в державі через призму модернізації Конституції України	112
<i>Сороковий Д.А.</i> Конституційні засади ефективного захисту прав та свобод людини в Україні	114
<i>Титюк Є.О.</i> Механізм судово-правового захисту основних прав і свобод людини за Конституцією України	116
<i>Уздєнова Ю.М.</i> Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в контексті модернізації Конституції України	118
<i>Шевченко І.М.</i> Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в системі суб'єктів захисту прав людини	120

Секція 3. Адміністративно-правові засади захисту прав і свобод людини в Україні

<i>Чорна В.Г.</i> Правовий статус індустриальних парків в Україні ...	125
<i>Єфремова М.Ю.</i> Право працівника на професійний розвиток: теоретичний аспект	128
<i>Затворницький А.І.</i> Актуальні проблеми забезпечення прав інвалідів у сфері освіти	131
<i>Лисенко В.І.</i> Права та свободи закордонних українців.....	133
<i>Лоренц В.В.</i> Адміністративно-правова систематизація прав дитини	135
<i>Пугач Є.А.</i> Адміністративно-правова характеристика прав дітей на об'єднання в дитячі та молодіжні організації	136

Секція 4. Захист прав і свобод людини в контексті реформи кримінальної юстиції в Україні

<i>Демчіхіна Є.С.</i> Законодавче регламентування норм, що легітимізують дотримання прав неповнолітніх	138
<i>Бойко К. С.</i> Ефективний захист прав та свобод людини – основна мета модернізації Конституції України	140
<i>Глушкова М.В.</i> Засада змагальності сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості	143
<i>Мічкодан К.І.</i> Ювенальна юстиція як невід'ємна частина реформи кримінальної юстиції в Україні	144
<i>Осніцька М.Б.</i> Юридично-психологічний аспект прокурорської діяльності при захисті прав і свобод людини в Україні	147
<i>Суценко А. О.</i> Право дітей на захист від усіх форм насильства	149
<i>Угленко Я.С.</i> До питання законності та обґрунтованості судового рішення в адміністративному судочинстві	151
<i>Хохлова І. М.</i> Окремі аспекти протидії колекторській діяльності в Україні	153

Секція 5. Забезпечення прав і свобод людини в цивільному, господарському, сімейному та трудовому праві: проблеми теорії і практики

<i>Шевчук Г.В.</i> Напрями вдосконалення врегулювання прав людини на здійснення підприємницької діяльності в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів	156
<i>Горбенко Ю. О.</i> Окремі проблеми сурогатного материнства	158
<i>Дричик Н.В.</i> Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту цивільних прав	160
<i>Кандітний А.М.</i> Право на обов'язкову частку у спадщині як спосіб захисту спадкових прав	162
<i>Козир Д. В.</i> Договір як спосіб охорони конституційних прав громадян	165
<i>Кривошия І.М.</i> Умисне знищення або пошкодження майна	166
<i>Мядзель О.В.</i> Особисті немайнові права фізичної особи як об'єкти цивільного права	169
<i>Софіюк Т. О.</i> Проблеми забезпечення права особи на недоторканність особистої документації	173
<i>Курінной А. Є.</i> Застарілість додатку переліку майна, що не може бути конфіскований у Кримінальному кодексі України	175

Секція 6. Міжнародні стандарти прав людини і проблеми їх запровадження в законодавство України

<i>Акушко Я. Л.</i> Впровадження міжнародних стандартів прав людини в Україні в сучасних умовах	178
<i>Бравов С.О.</i> Міжнародні стандарти прав людини в місцях обмеження волі та проблеми їх запровадження в Україні	180
<i>Суботенко Г.П.</i> Аналіз міжнародних стандартів з прав людини та проблеми їх запровадження в законодавство України	183
<i>Тимошенко О.В.</i> Міжнародні стандарти прав людини і їх імплементація в правову систему України	186

Права та свободи людини в контексті модернізації Конституції України / За заг. ред. проф. В.В. Коваленка; матеріали науково-практичної інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Видавництво Лыра-К, 2014. – 194с.

Об'єднані у збірці доповіді та виступи учасників науково-практичної інтернет-конференції присвячені актуальним проблемам утвердження та захисту прав і свобод людини в Україні в контексті модернізації Основного Закону. Учасники конференції також висвітлюють актуальні питання теорії та історії прав і свобод людини, правозахисної діяльності в Україні та за кордоном, проблеми захисту прав людини в адміністративному, кримінальному і кримінальному процесуальному, цивільному, господарському та трудовому праві, а також шляхи і напрямки вдосконалення чинного законодавства у сфері прав та свобод людини.

Поряд із молодими науковцями питання прав і свобод людини досліджують і відомі вчені-правники із Національної академії внутрішніх справ України, Національної академії правових наук України, із вищих навчальних закладів України

Викладені у виданні думки можуть не збігатися з поглядами організаторів конференції.

Тези доповідей подано в авторській редакції.

Наукове видання

**ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ
В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ**

науково-практична інтернет-конференція
(Київ, 23 січня 2014)

За заг. ред. проф. В.В. Коваленка

Друкується за авторською редакцією.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших
відомостей.

Підписано до друку 12.11.2012. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів — 11,16. Обл.-вид. аркушів — 12,17. Тираж 300.
Зам. № _____
«Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03179, м. Київ, вул. Прилужна 14, оф. 42
тел./факс (044) 247-93-37; 450-91-96
Сайт: lira-k.com.ua, відділ збуту: lira-k@ukr.net,
редакція: zv_lira@ukr.net

